



Міхась Баўтовіч
Адyseя
Вайніслава
Савіча-Заблоцкага



ПОЛАЦК
2023

Міхась Баўтовіч

Адысея
Вайніслава
Савіча-Заблоцкага

Полацк
2023

*Літаратурная праца зусім мне нічога не прыносіць,
усё што толькі ні спрабую рабіць, не дае добрага выніку,
сказаў бы, што нейкі праклён Божы на мне ляжыць.*
Ліст В. Савіча-Заблоцкага да Я. Дзялынскага ад 03.12.1879 г.

РАДАВОД

Вайніслаў Савіч-Заблоцкі значную ўвагу надаваў паходжанню свайго роду, спрабаваў даследваць генеалагічныя сувязі. Верагоднай прычынай таго была ранняя страта бацькі, а трохі пазней і дзеда. Вакол яго не засталася асобы, якая магла б перадаць нейкія сямейныя паданні, показкі, што складаюць гісторыю кожнага роду і надаюць яму адметнасць. Пасталеўшы, Вайніслаў працягваў шукаць самастойна, пэўна выбудоўваў для сябе нейкія генеалагічныя канструкцыі. Але пры нястачы факталагічнага матарыялу збудаваная схема не магла адпавядаць рэчаіснасці. Ужо на эміграцыі, грунтуючыся на радках з бацькавага верша "Над калыскай Вайніся": *"Чытай гісторыю тваіх Продкаў: у Завішы, прашчуры / Гонар, праўда ўшанаваныя, Сям'і тваёй дэвіз ..."* [1, s. 102], – сын ставіць назву герба "Суліма" (радавы герб удзельніка Грунвальдзкае бітвы Завішы Чорнага) на пачатку свайго прозвішча, нібы заяўляючы гэтым, што ён з роду Завішаў. Апрача таго на аркушах паперы для ліставання Вайніслаў адмыслова цісне той самы радавы герб. Але ж хаця б нейкія мінімальныя звесткі пра павязь Савічаў-Заблоцкіх з Завішамі адсутнічаюць і наадварот даследнікі мяркуюць, што найхутчэй род Савічаў сэрбскага паходжання. Не зашкодзіць тады тут адзначыць, што акрамя непасрэднае прыналежнасці да роду існавалі і іншыя шляхі набыцця шляхецтва і гербу. Прыкладам праз набілітацыю або адопцыю. Гэтак 2 кастрычніка 1413 г. у часе падпісання Гарадзельскае ўніі нейкі ліцвінскі баярын Радзівіл атрымаў ад далёкага сваяка Завішы Станіслава Гамрата герб Суліма. Пазней 3 траўня 1526 г. у Гданьску пасля пацыфікацыі гданьскага пасольства Фёдар Данілавіч з Віцебска з роднымі братамі Саўлам, Эмануілам і Юрыям Зыляевічамі атрымлівае ад караля шляхецтва з наданнем ім гербу Суліма. Адаптавалі іх шляхцічы Ян Гамрат з Асека і кашталян інаўлодзкі Пётра Служэўскі, абодвы таго самага гербу [2, s. 180]. Найхутчэй падобным чынам набыў герб і пратапласт роду Савічаў. Да генеалагічных фантазіяў Заблоцкага належыць і ягоная заява пра блізкае

сваяцтва з расейскім адміралам Восіпам Сулімам [3, s. 124], які належаў да палтаўскае шляхты і паходзіў з роду запароскага гетмана Івана Сулімы. Прыблізна ў тым самым часе (1876 год) Вайніслаў апрача таго пачынае карыстацца тытулам граф [4, s. 600]. З азначаных прычынаў варта ўважлівей прыгледзіцца да радаводу гэтага без сумневу найбольш высакароднага з беларускіх літаратараў XIX ст. Пачнем жа з матчынае галіны.



**Герб з графскай каронай на аркушах
для ліставання В. Савіча-Заблоцкага**

Маці літаратара Станіслава Мірскага была дачкой віленскага межавога суддзі Яна Эвангеліста Мірскага, уладальніка Казакова і Шаркеляў. У 1821 годзе рашэннем Сэнату Царства Польскага прадстаўнік іншае галіны роду Ян Тамаш Тэафіл Мірскі *"без прадстаўлення доказаў"* атрымаў дазвол карыстацца княскім тытулам і прыдомкам Святаполк. І гэта не зважаючы на тое, што першая згадка пра княскае паходжанне Мірскіх з'явілася толькі ў 1707 годзе ў панегерычнай генеалогіі князёў Агінскіх *"Genealogia domi Ogińskich, na blasze sztychowana"*, якую выдала друкарня Віленскай акадэміі. Даследнікі ўважаюць Мірскіх за псэўдакнязёў [5, s. 664], аднак некаторыя літаратары трымаюцца іншае думкі: *"На Літве ёсць некалькі дзесяткаў дамоў, што княскага тытулу насіць ня хочуць, але маюць на гэта права. Ня толькі Агінскія, але і Пузыны, Міцкевічы, Свірскія, Ваньковічы, Мірскія носяць на гербах мітру і ёсць сапраўднымі князьмі, чаго ніколі прызнаваць не хацелі праз закаханасць у шляхецкую роўнасць і па-другое, што тое князёўства сапраўднаму шляхцічу дадала?"* [6, s. 11-12]. Найхутчэй жа пратапласт Мірскіх Андрэй паходзіў з старажытнага полацкага баярскага роду Сяньковічаў таго, што і вядомыя з полацкае рэвізіі 1552 года баяры Яцка Быстрэйскі і Іван Стрэжоўскі. Былі яны павязаныя па кудзелі з князьмі Ямантовічамі-Падбярэскімі, але самі князьмі не былі.

Хай сабе Мірскія будуць князьмі, калі на тое была згода Сэнату. Аднак як гэта можа тычыцца Заблоцкіх? Баярын, шляхціч, князь – усе гэтыя тытулы шчыльна павязаныя з вайсковай справай і таму традыцыйна перадаваліся па мужчынскай лініі. Пабранне шлюбам з жанчынай княскага паходжання не магло быць падставай, каб княскі тытул перанесці на род мужа. Мусім тады прызнаць, што Вайніслаў Савіч-Заблоцкі бяспраўна скарыстоўваў графскі тытул, як у адносінах да сваёй асобы, гэтак і да бацькі [1, s. 100]. А усё ж такі княская кроў у жылах аўтара "Полацкае шляхты" струменіла, бо род ягонае прабабулі Канстанцыі Гінвіл-Кульвец выводзіўся ад літоўскага князя Даўспрунка, брата Міндоўга.

У адрозненні ад Мірскіх Савічы з'явіліся ў Браслаўскім павеце ў XVII ст. Яшчэ ў XVI ст. некалькі Савічаў з каралеўскага дазволу трымалі забалоцкае староства, што непадалёк Воршы. Магчыма адсюль іхныя нашчадкі займелі прыдомак Заблоцкія. Аднак не выключана, што назва можа паходзіць і ад маэнтка Заблоцішкі (літ.: Zablatišké, сёння ў Ігналінскім р-не Уцянскага павета Літвы), якім прадстаўнікі роду валодалі да 1829 года [7, s. 10]. Дык вось, у першай палове XVII ст. Іван Савіч, пакінуўшы свайму малодшаму брату Гаўрыле маёмасць у Смаленскім ваяводстве, нададзеную каралём іхнаму бацьку Сямёну, выехаў да Браслаўскага павету, дзе набыў маэнткі Арцёмавічы і Стаўрова. Пры канцы XVIII ст. Заблоцкія трымалі маэнткі, якія месціліся на тэрыторыі, што абымала парафіі Езярскую (літ.: Zarasai), Даўгеліскую (літ.: Daugėliškis), Салоцкую (літ.: Salakas) і Свянцянскую (літ.: Švenčionys) Браслаўскага дэканату. Сёння ўсе пазначаныя мясціны знаходзяцца ў складзе Літоўскае рэспублікі [8, s. 52, 110, 111, 113, 257, 263, 289].

Калі ж параўноўваць продкаў Вайніслава, дык найбольш знакамітым быў род ягонай бабулі Зоф'і Ганны Рудаміны-Дусяцкай, якая па бацькоўскай лініі мела выдатных палітычных дзеячоў Вялікага княства Літоўскага: Яна, наваградскага кашталяна (1636-1646); Пятра, кашталяна дорпацкага (1639-1643) і смаленскага (1643-1649); Крыштапа, кашталяна полацкага (1645-1654) і ваяводу мінскага (1654-1655). Прадстаўнікі з матчынага боку (Шчыты-Неміровічы) былі дакладна ня менш, калі нават ня больш, заслужанымі: Ян, намеснік полацкі часоў князя Вітаўта (1412-1413); Андрэй, гетман польны літоўскі (1536-1541) і ваявода кіеўскі (1514-1541); Ян, намеснік віцебскі (1520-1528); Крыштап, кашталян смаленскі (1713-1720); Язэп, кашталян мсціслаўскі (1740-1745); Ян, кашталян інфлянцкі (1754-1760); Язэп, кашталян берасцейскі (1783-1790), і нарэшце Зоф'ін дзед Юстыніян, пісар скарбовы літоўскі (1777-1788).

РАДАВОДНАЕ ДРЭВА ВАЙНІСЛАВА САВІЧА-ЗАБЛОЦКАГА



**Савіч-Заблоцкі
Станіслаў**
(герб Сурліма)
(– 25.VI.1806)
(Кузьмішкі –
стружчасы браслаўскі
уладальнік **Барыятак**



**Гівніч-Кульвєц
Канстанцыя**
(герб Гівалі)
(– 4.XI.1802)
старажоўна лавенская



**Рудаміна
Язп Казімір Мацей**
(герб Трубы)
(5.III.1753 – 1813)
(Дружыка – Друшты)
харужы і стольнік браслаўскі
уладальнік **Душгаў, Дружкі**



**Неміровіч-Сныч
Барбара**
(герб Ястрабец)
(1762 – 17.II.1824)
(Лявонгаль – Душты)
пісароўна скарбовая літоўская



**Мірскі
Ігнат**
(герб Бялыня)
(1744 – 1793)
маршалак дасьценскі
уладальнік **Казава**



**Акушка
Канстанцыя**
(герб Радаван)
(1750 – 17)



**Тотвід-Барткевіч
Маšей**
(герб Любін)
(~1760 –)



**Клієт фон Гейдэнфэльд
Тарза**
(герб Тарча)
(~1760 –)



**Савіч-Заблоцкі
Віцiант Тэлєсфор**
(5.I.1783 – 1856)
(Бярнати – Мікалаеў?)
каптан спраўнік браслаўскі



**Рудаміна
Зоф'я Ганна**
(14.V.1788 – <1873)
(Дружыка – Панчань)
харужанка браслаўская



**Св'яталок-Мірскі
Ян Эвангеліст**
(9.I.1788 – 11.III.1850)
(– Шаркелі)
судзьдзя межавы віленскі



**Тотвід-Барткевіч
Анзэла Барбара**
(~1790 – 24.X.1850)
(– Сурманова)



**Савіч-Заблоцкі
Канстанцін Станіслаў Казімір**
(17(29).X.1822 – 31.XII.1854)
(Відзы – Мікалаеў)
уладальнік **Мікалаева і Тончына** ў Віцебскай губ.



**Св'яталок-Мірская
Станіслава Монака**
(~1820 – >1887)
(– Друя)



**Савіч-Заблоцкі
Вайніслаў Казімір**
(2.III.1850 – >1905)
(Панчань –)

МАЁМАСЦЬ

У прашэнні 15 кастрычніка 1887 года, пададзеным на імя расейскага амбасадара ў Брусэлі князя Льва Ёрусава, Вайніслаў Савіч-Заблоцкі пісаў, што быў некалі ўладальнікам маёнткаў Панчаны ў Дзісенскім павеце Віленскае губэрні і Труды ў Гарадоцкім павеце Віцебскае губэрні, якія змушаны быў прадаць, каб пакрыць выдаткі ў часе знаходжання на эміграцыі [9, с. 457]. Яшчэ раней, у 1880 годзе Вайніслаў згадаў, што бацька ягоны памёр у радавым маёнтку Мікалаеве [1, с. 100], да якога дарэчы належалі і памянёныя Труды. Маёнтак гэты трапіў да Заблоцкіх недзе на мяжы XVIII–XIX ст., бо яшчэ ў 1789 годзе Якуб Заблоцкі трымаў маёнтак Кузьмішкі, што ў 10 км на паўднёвы ўсход ад Езяросаў. У 1802 г. Якубаў бацька Антон Заблоцкі прадаў радавыя Кузьмішкі сваякам Сальмановічам. Пэўна ў гэтым часе Якуб і набывае Мікалаеву. Пасля 1810 г. Заблоцкі пабраўся шлюбам з удавой Яна Корсака Кацярынай з Лапацінскіх, дачкой скарбовага пісара ВКЛ Ігната Лапацінскага [10, с. 160]. У 1814–1817 гг. Якуб займаў пасаду маршалка гарадоцкага павету. Пасля спачыну Кацярыны ў 1819 г. ён збудоўвае ў Мікалаеве капліцу, якую прыпісалі да каталіцкай парафіі ў Непаротах. Згаданы Якуб Заблоцкі прыходзіўся дзядзькам Вайніслававаму дзеду Вінцэнту. Меў Якуб з Кацярынай адзінага сына Ігната, які з’ехаў на Валынь і пэўна памёр у маладым узросце [11, с. 114]. Верагодна таму пасля смерці Якуба ў 1838 г. Вінцэнт і стаў уладальнікам Мікалаева. Да таго часу дзед Вайніслава валодаў пэўна толькі Бярнаткамі, што ў 10 км на поўнач ад Кузьмішак. Мог ён пэўны час трымаць і нейкія іншыя маёнткі, бо Вінцэнтаў сын Канстанцін, а бацька Вайніслава, нарадзіўся не ў Бярнатках (дзе нарадзіўся сам Вінцэнт), і не ў Друйцы, што былі сядзібай Рудамінаў-Дусяцкіх [12, с. 500] і дзе нарадзілася маці Канстанціна, але ў Відзах. Аднак выглядае на тое, што пасля скону Вінцэнта на маёнтак знайшліся і іншыя прэтындэнты, бо сам Вайніслаў адзначае, што валодаў ён адно толькі Трудамі, а ня ўсім Мікалаевым.

Яшчэ 23 снежня 1865 г. выйшаў імператарскі загад *"О воспрещении лицам польскаго происхождения вновь приобретать помѣщичьи имѣнія въ девяти Западныхъ губерніяхъ"*, што значна ўскладняла продаж маёнтку. У 1870 годзе, скарыстаўшы з імператарскага дазволу балтыйскім немцам набываць зямельную маёмасць, барон Фрыдрых Розэн купляе суседні маёнтак Мосар [13, с. 399]. Гэты карнэт Фрыдрых Розэн гербу Ружы

быў павязаны сваяцтвам з Мірскімі, бо ягоная дачка Лізавета, што пазней валодала Мікалаевым, была замужам за нейкім князем Эдуардам Святаполк-Мірскім [14, с. 229]. Пэўна ў гэтым жа часе Розэнамі набыты і суседні Мікалаеў [15, с. 286, 411].



**Мікалаеў. Падмурак сядзібы Заблоцкіх-Розэнаў.
У міжваенным часе тут была школа (2011)**

Панчаны, дзе нарадзіўся Вайніслаў Савіч-Заблоцкі, раней былі часткаю маёнтка Друйка ягонага прадзеда Язэпа Рудаміны-Дусяцкага. У 1823 г. удава па Язэпе Барбара з Шчытоў-Неміровічаў падзяліла маёнтак між дачкамі. Казіміра, якая пабралася шлюбам з Тамашом Лапацінскім, атрымала ўласна Друйку з вёскамі Вэрды, Захеўка, Яя, Русцы, Букоўшчына і засценкам Дзявелі. Зоф'і ж, якая выйшла замуж за Вінцэнта Заблоцкага, дасталася паўночная частка маёнтку з вёскамі Абалоннем і вадзяным млыном, Пунцэвічамі, Войсай, Вальцінамі, Бліноўшчынай, засценкамі Бубалоўшчынай і Баравымі. Маёнтак гэты займеў назву Панчаны. Пасля скону Зоф'і Заблоцкай маёмасць дасталася ў спадчыну адзінаму ейнаму ўнуку Вайніславу [16, с. 764].



Мапа наваколля Панчанаў і Дружкі (1932)

Яшчэ ў 1873 г. маёнтка Панчаны належаў Заблоцкаму [17, с. 78]. Прададзены ён быў пэўна ў 1878 годзе, бо 30 кастрычніка таго года ў лісце да жывага ад 1863 года ў Дрэздане Юзафа Ігната Крашэўскага Вайніслаў пісаў, што чакае грашовае падтрымкі з Літвы. Пазней Заблоцкі згадваў, што продаж здзейсніў муж ягонай кузіны Марыі Яраслаў Клёт на падставе даверчага ліста [9, с. 456].

Грошы ад продажу маёнткаў ледзве пакрывалі выдаткі на пражытак на эміграцыі, бо знайсці сталую працу літаратару ў іншамой краінах было надзвычай цяжка. У 1886 годзе ў лісце да ўкраінскага культурніцкага дзеяча Міхаіла Драгаманава¹ Савіч-Заблоцкі гэтак характарызаваў свой маёмасны стан: *"Цяпер, пан з панюў, ні кала ні двара, ні псячай нават будкі ня маю"* [18, с. 315].

¹ **Міхаіл Драгаманаў** (1841-1895) – украінскі публіцыст, фалькларыст, гісторык, філосаф, эканаміст, літаратуразнаўца, заснавальнік украінскага федэратыўнага сацыялізму. В 1876 г. на эміграцыі ў Жэневе заклаў выдавецтва "Громада" (1876-1889), дзе між іншых друкаў у 1881 г. выдаў на беларускай мове агітацыйную брашуру С. Падалінскага "Пра багацтва ды беднасць".



Панчаны. Рэшткі прысады ў маёнтку Заблоцкіх,
а потым Стацкевічаў (2014)

ДЗЯЦІНСТВА І ЮНАЦТВА

Жыццяпісы Вайніслава Савіча-Заблоцкага, якіх маем на жаль няшмат, даволі сціслыя, але тым ня менш багатыя на недакладнасці, супярэчнасці і памылковыя сцверджанні. І прычына ня толькі ў нястачы дакладных звестак, але і ў асобе самога Вайніслава, які, як мякка адзначаў Генадзь Кісялёў, *"любіў ахутаць свой жыццяпіс вэлюмам фантазіі і шматзначнасці"*. І ў гэтай складанай справе верыфікацыі варта пачынаць ад нараджэння.

Час нараджэння. Большасць даследнікаў, зважаючы на запіс Заблоцкага ў альбоме Міхаіла Сямеўскага² "Знаёмыя" [19, с. 452], падаюць за дату нараджэння 3-га сакавіка 1850 года. Аднак сам жа Вайніслаў у лісце да Юзафа Крашэўскага пісаў: "Я ў паўстанні ніякага ўдзелу ня браў, бо меў тады толькі 15 або 16 гадоў" [20, с. 17b]. Апрача таго парыскія газеты пасля арышту літаратара 28 снежня 1886 года са словаў камісара Лягярда, які пэўна меў на руках нейкія паперы, пісалі пра затрыманне "графа Сулімы Савіча Заблоцкага, якому 38 гадоў" [21, р. 1; 22, р. 3]. Таму нельга выключаць, што годам нараджэння можа быць ня толькі 1849, але нават і 1848 год.

Месца нараджэння. І тут усе даследнікі, грунтуючыся на тым самым аўтарскім запісе ў альбоме "Знаёмыя", згодна пазначаюць Панчаны былога Дзісенскага павету Віленскае губэрні. Але што тады рабіць з лістом Заблоцкага да Яна Дзялынскага³ ад 3-га снежня 1879 года, дзе ён паведамляе, што "нарадзіўся ў былым Полацкім ваяводства" [23, с. 103]. Падаецца справа канчаткова ня высвятлена і трэба далей шукаць вартых даверу крыніцаў.

Пра дзіцячыя гады Вайніслава вядома небагата, больш з запісаў самага пісьменніка. Бацька паэта Канстанцін Станіслаў памёр у 1854 годзе ад сухотаў. У 1856 годзе малы Войнісь стаў уладальнікам Панчанаў, якія да таго належалі ягонай бабулі Зоф'і Заблоцкай з Рудамінаў [16, с. 764; 10, с. 239]. Пэўна ў гэтым часе з ягоных блізкіх суродзічаў засталася толькі маці Станіслава.

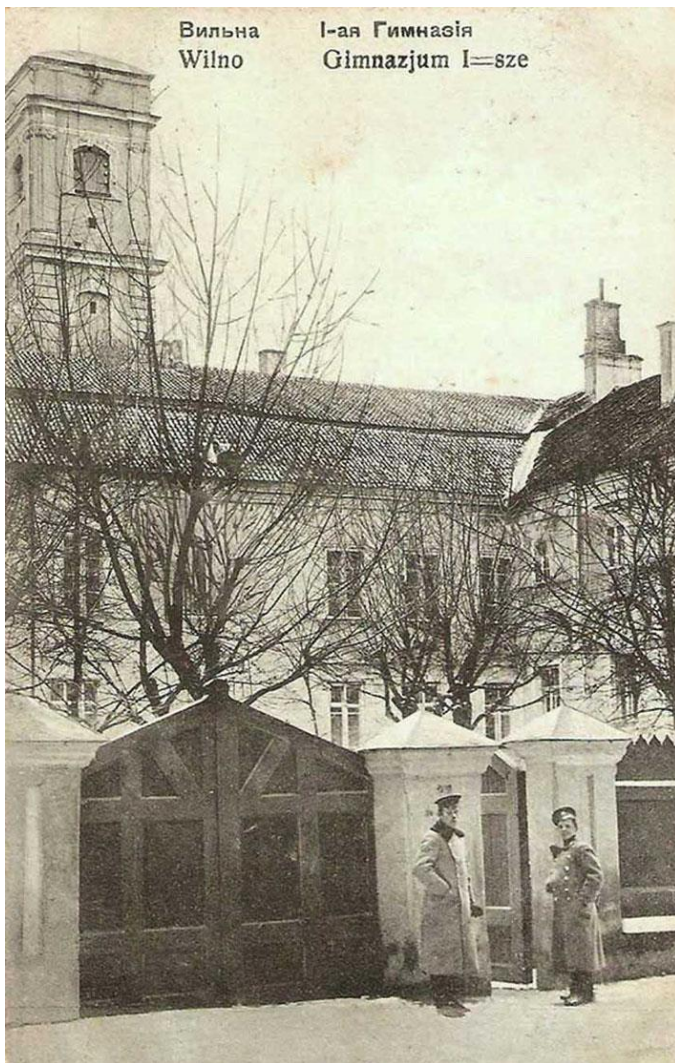
Звычайна пасля смерці бацькі апякункаю над дзецьмі становілася іхняя маці. Але паводле законаў Расейскай імперыі не магла апекуном стаць асоба, якая "змарнавала ўласную або бацькоўскую маёмасць". Пазней Заблоцкі згадваў, што прычынай значнага пагаршэння ягонага фінансавага стану было марнатраўства маці [19, с. 452]. Пэўна гэта і сталася падставай для прыняцця віленскай шляхецкай апекай рашэння аб прызначэнні апекуном да маёмасці Вайніслава начальніка 1-га стралецкага корпуса ў Вільні генэрала Івана Лабынцава⁴ [18, с. 314]. Нельга выключаць таго, што апякунская справа была ініцыяваная сваякамі з боку бабулі Зоф'і. Генэрал быў чалавекам "занадта ашчадлівым, нават проста скупым,

² **Міхаіл Сямеўскі** (1837-1892) – расейскі гісторык, публіцыст, стваральнік і рэдактар гістарычнага часопіса "Русская старина". Цягам жыцця збраў аўтографы вядомых асобаў, якія ў 1888 г. выдаў у альбоме пад назвай "Знаёмыя". Пазнейшыя за 1888 г. запісы засталіся ў рукапісах.

³ **Ян Дзялынскі** (1829-1880) – польскі грамадскі дзеяч, паўстанец 1863 г., рэдактар, выдавец, уладальнік маёнтку Курнік, дзе сабраў вялізную бібліятэку. Заклаў стыпендыю для польскіх студэнтаў на эміграцыі.

⁴ **Іван Лабынцаў** (1802-1883) – генэрал ад інфантэрыі. Удзельнік расейска-турэцкай вайны (1828-1829), баявых дзеянняў на Каўказе супраць Шаміля (1839-1845). Пасля выхаду ў запас пасяліўся ў Вільні. У 1875 г. быў прызначаны ганаровым міравым суддзём.

часам да дробязяў, які аднак не шукаў карысці для сябе і аднолькава старанна зберагаў дзяржаўныя грошы, як і свае ўласныя" [24, с. 241]. Паводле заканадаўства абавязкам апекуна было падрыхтаваць дзіцё да жыцця ў варунках, якія б адпавядалі маёмаснаму і грамадскаму стану шляхецкай сям'і. Дзеля гэтага Лабынцаў забраў Вайніслава да Вільні і ўладкаваў яго ў 1-ю віленскую гімназію.



Вільня. Будынак першай гімназіі з плотам, які аддзяляў яе ад касцёла Св. Яна (1910)

Займала гімназія частку пабудоваў былога Віленскага ўніверсітэта, зачыненага ў 1832 годзе. Былы акадэмічны дворык быў перагароджаны плотам, каб аддзяліць гімназічныя карпусы ад касцёла Святога Яна. У сваім нарысе *"На Вышгарадзе"* Заблоцкі пазней успамінаў: *"Віленская гімназія ў 1860 і 1861 гадах належала да найлепшых ва ўсім краі. Дырэктар Курнатоўскі⁵, інспектар Казтан Тумалевіч, выкладчыкі Адам Старчэўскі, Фердынанд Славінскі⁶, Пальчэўскі, Даніэль Мікульскі, ксёндз Станіслаў Пятровіч⁷ застануцца ў памяці. За іх часам моладзь сапраўды навучалася. У пачатковых класах нават дзеткі 10-12 год імкнуліся да ведаў. Ладзілі літаратурныя вячоркі, а пасля лекцыяў вывучалі гісторыю, якой урад не дазваляў вучыцца, і польскую мову, бо навучанне было на маскоўскай. З гэтай мэтай у трэцяй класе выдавалі два часопісы, рэдактарам аднога быў Г., другога я і Мілевіч. Ужо пасля ўвядзення суцэльнае маскоўшчыны, калі за размову па-польску, назаўсёды выкідалі з установы, перапыняючы шлях да далейшае адукацыі, інспектар Ізюмаў⁸ у 1865 годзе, даведаўшыся пра тыя часопісы, пагражаў Мілевічу выгнаннем са школы, а мне трохтыднёвым арыштам".* Тыя школьныя часопісы мелі назвы *"Zmrok"* (Прыцемкі) і *"Brzask"* (Світанак) [25, s. 109]. У тым самым часе ў навучальнай установе адбылася значная падзея, пра якую ня згадаў Вайніслаў, але ўспаміны пра яе пакінуў тагачасны іспектар гімназіі расеец Васіль Кулін. Паводле інфармацыі, атрыманай ад генэрал-губарнатара Назімава, 17 лістапада 1861 года віленская грамадскасць планавала адзначыць 30-я ўгодкі здушэння паўстання 1831 года. Дэманстрацыя мусіла пачацца са службы ў віленскіх касцёлах, адным з якіх быў касцёл Святога Яна. Алякун віленскае навучальнае акругі Шырынскі-Шыхматаў аддаў загад прыняць захад, каб ізаляваць вучняў, бо адны дзверы касцёла выходзілі на дворык перад гімназіяй. Дырэктар гімназіі ўхіліўся ад выканання загаду і проста не з'явіўся ў гімназіі. Іншыя настаўнікі таксама праігнаравалі загад і інспектару Куліну прыйшлося

⁵ **Генрык Курнатоўскі** (1809-1889) – настаўнік случкай гімназіі (1832-1857), школьны інспектар у Шаўлях (1857-1859), прэзідэнт евангеліскага калегіума ў Вільні (1859-1861), дырэктар віленскай гімназіі (1861-1863).

⁶ **Фердынанд Славінскі** (1830-1903) – педагог, лінгвіст. Выпускнік віленскай гімназіі (1846). У ёй жа і выклаў у 60-х гадах XIX ст. Потым пераязджае да Варшавы, дзе ў 1870-1877 гг. выдае некалькі працаў з галіны польскага мовазнаўства.

⁷ **Станіслаў Пятровіч** (1830-1897) – святар касцёла Св. Рафала на Сніпшках (Вільня), настаўнік. Адхілены ў 1863 г. ад выкладання Бібліі за "неляальнасць". 25.III.1870 г. на амбоне парваў, пратэстуючы супраць русыфікацыі, выдадзены ўладамі малітоўнік для каталікоў у расейскай мове. Высланы да Архангельскай губэрні, вызвалены ў 1894 г. На памяць аб ім у касцёле ўсталяваная шыльда.

⁸ **Міхаіл Ізюмаў** – настаўнік расейскай мовы і літаратуры Шляхецкага інстытуту ў Вільні (1852-1863), інспектар віленскай гімназіі (1863-1866).

самому выкручвацца, каб выканаць загад начальства. На двор гімназіі былі ўведзеныя жаўнеры, а каб дзеці не пачулі паўстанцкіх спеваў, а тым больш ня трапілі да касцёла, іх пратрымалі ў класах пры зачыненых дзвярах і вокнах каля шасці гадзінаў. "Вучні старэйшых класаў яшчэ трымаліся, але ў малодшых чуліся стогны дзетак ад стомы, некаторыя сядзелі на падлозе з блядымі тварамі, іншыя ляжалі амаль непрытомныя." Да прытомнасці іх вярталі за дапамогай гофманаўскіх кропляў і нашатырнага спірту [26, с. 74]. Дэманстрацыі ж, пра якую казаў губарнатар, улады не дачакаліся.

Калі ў 1860-1861 гадах, як згадвае Заблоцкі, навучаўся ён у трэцяй класе, тады мусіў скончыць гімназію ў 1866 годзе. Далей быў Петэрбургскі ўніверсітэт.

САНКТ-ПЕТЭРБУРГ, ВІЛЬНЯ, ВАРШАВА

Дасканаліўся ў ведах Вайніслаў на факультэце ўсходніх моваў [23, с. 103]. На выбар несумнена паўплывала захапленне бацькі, вобраз якога ў памяці малечы пэўна амаль не захаваўся, але затое сын старанна захоўваў ягоную рукапісную спадчыну. На пачатак навучання прыпадае "знаёмства" Заблоцкага з Дзмітром Каракозавым⁹, які здзейсніў замах на цара Аляксандра II 4-га красавіка 1866 года, і пра што Вайніслаў згадваў пазней [27, с. 23b]. Але "знаёмства" гэтак магло абмяжоўвацца ў часе выключна гадзінаю сонечнага ранку 3-га верасня 1866 года, пакуль на Смаленскім полі ў прысутнасці некалькі тысячаў глядачоў доўжылася дзея пад назваю "выкананне выроку Дзмітру Каракозаву". У часе побыту ў Санкт-Пётэрбурзе Вайніслаў пачынае займацца літаратурнай дзейнасцю. Гэтым часам датаваны збор эпіграмаў, які праз тры гады ўбачыў святло пад адной вокладкай з паэмай "*Праўдападобная гісторыя*", і дзе аўтар загадкава пазначыў, што "*пісана недзе, exempli gratia*"¹⁰ ў *Kimai, 1868 г.*" У тым самым 1868 годзе з ініцыятывы Вайніслава быў утвораны гурток "Звязок Крывічанаў", які ставіў за мэту адукацыю простага люду. Складаўся ён з сямі асобаў, але прозвішчаў ніводнага з сяброў звязку ініцыятар не падае, аднак паведамляе, што змушаны быў распусціць гурток з прычыны даносу віленскага цэнзара Ангеля [28, с. 3].

Універсітэцкае навукі з невядомых прычынаў Вайніслаў цалкам не засвоіў. У 1869 годзе ён вяртаецца ў Вільню. Пэўна ўладкоўваецца настаўнікам у адну з вясковых школак пад Вільняй. У часе інспекцыі школкі куратарам Віленскае

⁹ Дзмітры Каракозаў (1840-1866) – расейскі тэрарыст. З 1865 г. чалец рэвалюцыйнае арганізацыі. 4.IV.1866 г. здзейсніў няўдалы замах на імператара Аляксандра II. Публічна пакараны 3.IX.1866 г. праз павешанне. Вынікам замаху стала згортанне рэформаў і рэпрэсіі супраць дэмакратычнай супольнасці.

¹⁰ *exempli gratia* – напрыклад (лац.)

навучальнае акругі Благавешчанскім¹¹ паэт зачытвае яму на антычны манэр складзены верш, крытычны, што да існуючай сістэмы адукацыі [28, с. 3].

Тут варта ўзвярнуцца да асобы згаданага раней Андрэя Ангеля, цэнзара па ўнутранай цэнзуры ў Вільні. На пасаду Ангель заступіў 24 снежня 1868 г. і выконваў абавязкі да сваёй смерці 5 студзеня 1871 года. Абавязкам цэнзара было праглядаць падрыхтаваныя да друку творы і пры адсутнасці парушэння заканадаўства даваць дазвол на друк. У 1882 годзе Заблоцкі гэтак пісаў пра тагачасны падзеі: *"На падставе даносу віленскага цэнзара Ангеля 3-му аддзелу царскае канцалерыі (гурток – М.Б.) быў распушчаны ягоным творцам. Над таварыствам усталяваны жорсткі паліцэйскі нагляд, а выразы Крывіцкі, Крывічане, па крывіцку і г.д. увайшлі да маскоўскага спісу забароненых"*¹². *Выкрасленыя яны паўсюль з артыкулу "Аб пісьме В. К. Савіча-Заблоцкага", друкаванага як дадатак да ягонага твора "Мікалая Капэрніка грамадскае жыццё ў Польшчы"* [28, с. 3]. Аднак праз чатыры гады ў лісце да Драгаманава Вайніслаў падае ўжо іншую версію ліквідацыі гуртка: *"Сталі падгатаўляць мы беларускую слаўніцу, сабіраць песні чарналюд, капіць матарыял да гісторыі нашага руства — я пісаць меў з Полацку... Пакуль мы сабіралі песні, вучыліся дыялекту нашага "хамства" правіцельства нам яшчэ не прэрэчыла ... Калі ж мы а сыраварні та а другом гукаці ялі, прыкрыла нас усіх"* [18, с. 315]. То бок прычына выглядае не ў віленскім цэнзары, але ў тым, што чальцы гуртка перайшлі да практычных дзеянняў, каб забяспечыць матарыяльную базу сваёй асветніцкай дзейнасці, і гэта не спадабалася ўладам. Заблоцкі крытычна ацэньвае ўносак гуртка ў беларускую справу: *"Натура ж рабіла сваё і, пэўне, зрабіла болей, як мы ўсе, разам узятая"* [18, с. 314]. Як там было з Ангелем да канца незразумела, але адно вядома, што гэта адзіная асоба, якую Заблоцкі ў сваіх творах малюе выключна ў цёмных танах. Апісваючы стаўленне расейскіх уладаў да аб'ектаў культуры, не забывае Вайніслаў і асобу віленскага цэнзара: *"Цэнзар Андрэй Ангель"*¹³, з габрэя немец,

¹¹ Пэўна **Мікалай Благавешчанскі** (1821-1892) – філолаг. Прафэсар Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэту. Аўтар працы "Гарацы і яго час" (1864), перакладальнік сатыраў Персія (1873). Чалец навуковага камітэту міністэрства адукацыі (1863-1869). Рэктар Варшаўскага ўніверсітэту (1872-1883).

¹² Гэта ня так, бо пры канцы артыкула "Аб пісьме В. К. Савіча-Заблоцкага" ёсць выраз: *"Шырэй усю думку маю аб нашым пісьме падам у "Трактаце аб беларускай (крывіцкай) мове", друкуючы мае вершы пісанья ў гэтай мове"* (гл. Mikotaja Kopernika życie obywatelskie w Polsce, S. 56).

¹³ **Андрэй Ангель** (1822-1871). Паходзіў з остэйскае шляхты. Супрацоўнік міністэрства замежных справаў (1842-1856), перакладальнік марскога міністэрства (1858-1868), цэнзар унутранае цэнзуры ў Вільні (1869-1870). Аўтар некалькіх службовых шматмоўных слоўнікаў. Укладальнік выдання "Описание дел, хранящихся в Архиве Виленского генерал-губернаторства"(1869-1870). Наконт габрэйскага паходжання Заблоцкі памыляецца, але гэта ня дзіва, бо між віленскіх габрэяў доволі было асобаў з гэтым прозвішчам.

з немца маскаль, калі патрабаваў грошай у самы цынiчны спосаб адбываў рэвізію ў кнiгароў і антыквараў Літаратурнага завулка¹⁴ ў Вiльнi і, апрача таго, што браў з iх грошы (чаго зусiм не хаваў), апячатваў усе iхнiя кнiгi, перавозіў да сябе на Саксонскую купу¹⁵ (у Вiльнi) і там, другi раз узяўшы з iх хабар; дазваляў скрасцi кнiгi з пакунку, калi ж уважаў, што могуць яму даць болей, паўтараў спробу яшчэ раз і лавіў уцекачоў на падворку" [29, s. 162]. У разуменнi Заблоцкага той, хто двойчы прадаў народ, да якога сябе залiчаў, нiчым ня лепш за таго, хто прадаў Ісуса з Назарэту. У iншым месцы Вайнiслаў дадае да партрэту антыгероя: "Калi цэнзар Энгель дамаўляўся ў Вiльнi аб меднiцкiм¹⁶ архiве. Валанчэўскi¹⁷ папярэджаны аб мэце з якой Энгель збiраецца ў падарожжа, усё што мела нейкую вагу ў варнянскiх зборах, параздаваў людзям для захоўвання, а рэшту загадаў занесцi на паддашшы розных касцёльных пабудоваў і прастадушна тлумачыў Энгелю: "А ёсць там на паддашшах нейкая старызна! Павыкiдаў туды, бо не люблю знiшчаць ... нават і зусiм непатрэбныя паперы ... Шукайце, калi ласка. Але хадзiць там трохi небяспечна, бо там столь правальваецца. Але пацуки і дзiркі ў даху ўжо пэўна панiшчылі ўсё". "Вот проклятый поп" – казаў пасля гэтага цэнзар Энгель, – "ах его только, его, а содрать с него шкуру с живого" [30, s. 139].

Да вiленскага перыяду належыць першы вядомы беларускамоўны верш "Сон гудара маладога", пiсаны кiрылiцай і датаваны 20 чэрвеня 1870 года. Перад iм у рукапісе маецца запiс "Беларускiя песнi Вайнiслава Казiмiра Савiч-Заблоцкага" і стаiць нумар 1, то бок гэта першы твор у зборы, якi на жаль не захаваўся. Магчыма верш гэты быў пачаткам "Панчанскага спеўнiка", пра якi паэт згадваў у 1870 годзе ва ўступе да "Праўдападобнай гiсторыi" і дзе паведамляў, што зборнiк да друку ўжо падрыхтаваны.

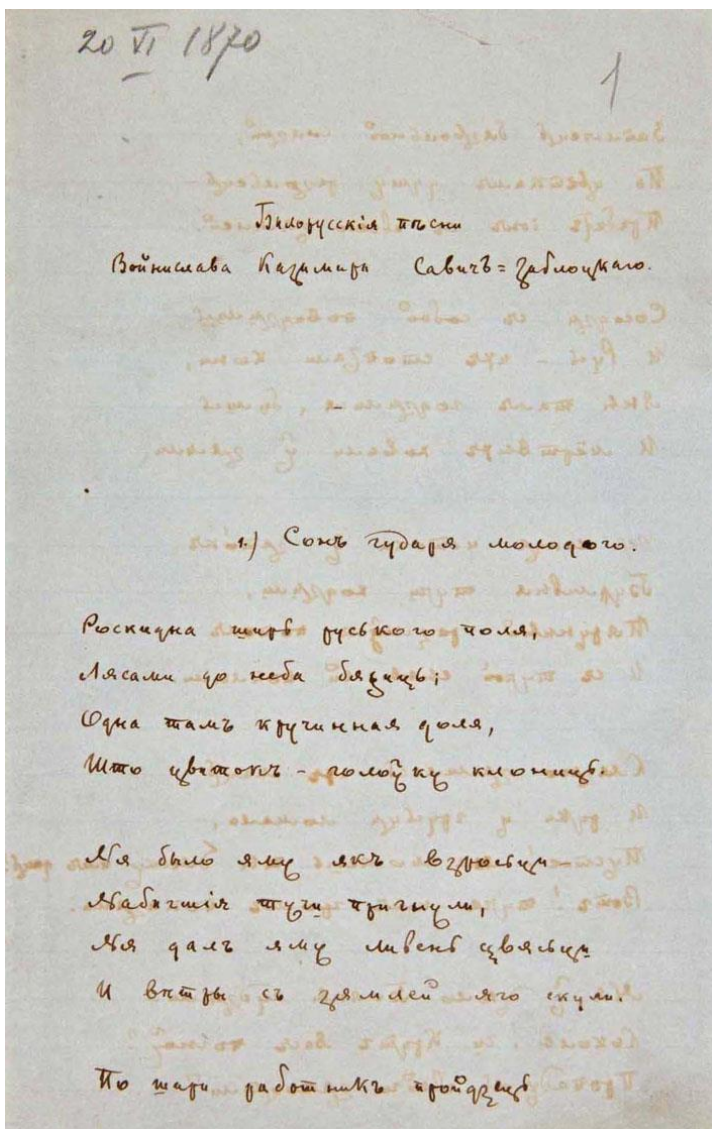
¹⁴ **Літаратурны завулак** (літ. Literatų gatvė). У дакументах XVIII ст. меў назву завулак Св. Мiхала. У часы ўнiверсітэту тут месцiліся розныя кнiгарнi і крамы букiнiстаў, ад якiх ён займеў назву Літаратурнага. Пасля 1863 г. атрымаў афіцыйную назву Пакроўскага, але мясцовы люд працягваў менаваць яго Літаратурным.

¹⁵ **Саксонская купа** – мясцiна пры канцы вул. Полацкай (Polocko g.) з правага боку за Бернардынскiмі могiлкамі. Сёння ёй адпавядае вул. Зарасайская (Zarasų g.) на ўсходзе горада ля моста праз Вiлейку.

¹⁶ **Меднiкі** (літ. Medininkai) – да сяр. XVI ст. назва сённяшняга мястэчка Ворнi (літ. Varniai). Былая сядзiба Жамойцкага бiскупа. Таму Савiч-Заблоцкi, пішучы пра "меднiцкi архiў" і "варнянскi зборы", мае на ўвазе архiў Жамойцкага бiскупства.

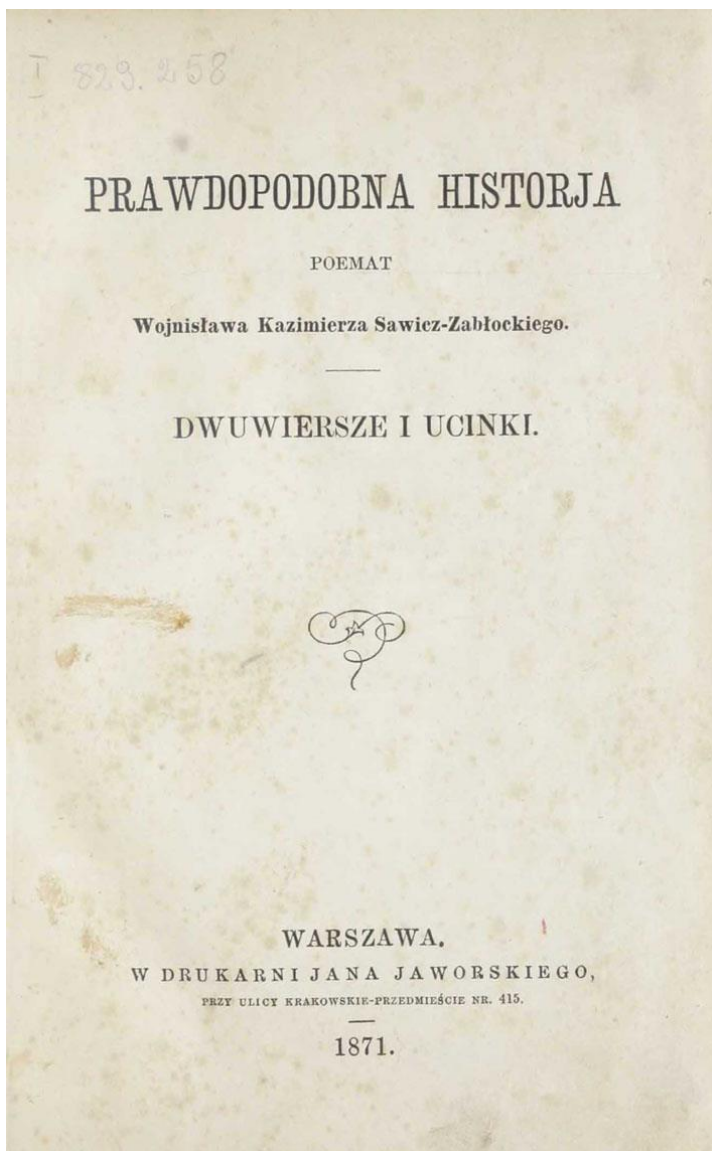
¹⁷ **Мацей Валанчэўскi** (1801-1875) (літ. Motiejus Valančius) – бiскуп жамойцкi (1849-1875). Святарскую дзейнасць пачаў школьным капеланам у Мазыры (1828-1834). Аўтар гiстарычнага даследвання "Жамойцкае бiскупства" (1848), прыказак, аповесцяў. Ідэяў паўстання 1863 г. не падтрымліваў, але паўстанцам дапамагаў. Пасля забароны ўрадам друку лiтоўскiх кнiжак лацiнкаю арганiзаваў нелегальную iх дастаўку з Прусiі.

Быў толькі Энгель прычынай таго, што Заблоцкі пачаў адчуваць пэўны дыскамфорт у Вільні, або не, неясна. Пэўна ў гэтым часе Вайніслаў прадае маёнтак Мікалаеў, што дазваляе яму значна палепшыць свой фінансавы стан. Пры канцы 1870 года паэт ужо знаходзіцца ў Варшаве.



Першая старонка зборніка "Беларускія песьні", з пачаткам верша "Сон гудара маладога"

Зняўшы ў лістападзе 1870 года пакой у доме на вуліцы Хмельнай 5 піша, як сам пазней адзначаў, "сатырычную паэму на скрайні матарыялізм часу" пад назвай "*Праўдападобная гісторыя*" [19, с. 452]. Кніга выйшла з друку ў верасні 1871 года і змяшчала апрача самой паэмы 77 эпіграмаў пад агульнаю назвай "*Двувершы і эпіграмы*". На пачатку паэмы аўтар змяшчае два эпіграфы.



Вокладка паэмы "*Праўдападобная гісторыя*"

Цікавыя яны тым, што дазваляюць ня толькі лепш зразумець думку паэта, але часам і тое, што падштурхнула творцу. Апрача таго яны даюць магчымасць зазірнуць у бібліятэку аўтара, што ён чытаў, што ўпадабаў ... Дык вось, першы эпіграф: "*І там, дзе я не знайшоў боскае прыроды, там я знайшоў убогае партацтва*" — належыць нямецкаму сатырыку Людвігу Бёрну. Другі ж эпіграф: "*Глупства было, глупства будзе — Ці у нас так, ці паўсюдна*" – аўтарскі і з'яўляецца пародыяй на з'едлівую пародыю літаратурнага крытыка Людвіка Асінскага на верш Адама Міцкевіча з другой часткі "Дзядоў". Фінансаваў друк пэўна сам аўтар са сродкаў, атрыманых ад продажу маёнтка. Літаратурны крытык Пётра Хмялёўскі адгукнуўся на паэму гэтакімі словамі: "*Аўтар не бяз здольнасці, стыль мае даволі свежы і арыгінальны, аднак, не паставіўшы сабе ніякага мастацкага ідэалу, ці то станоўчага, ці то адмоўнага, ня здолеў стварыць цэласнага твору, змацаванага адною думкаю*" [31, s. 58].

З пераездам Вайніслава Савіча-Заблоцкага да Варшавы ягоныя творы пачынаюць з'яўляцца і ў варшаўскім перыядычным друку. Гэтак "Хатні апякун" змяшчае апавяданне "*Гуадыта*" (*Guadita*), а "Тыднёвік ілюстраваны" – вершы "*Элада*" (*Hellada*) і "*Габрэйка*" (*Hebrejka*), які пачынаецца гэтакімі радкамі:

*Дрыготкае святло лямпы слаба хату асвятчае
На сталае ляжыць кніга – О! гэта Біблія святая
У яе тэксты заглыбіла свае вочы дзяўчына
І яна, як гэта Біблія, яшчэ рай не забыла*

Апошні верш пазней двойчы быў ціснуты друкам у складзе зборніка, укладзенага ўладзіславам Бэлзам¹⁸.

Да гэтага часу належыць пачатак ліставання Заблоцкага са знакамітым пісьменнікам Юзафам Крашэўскім. У лісце ад 12 красавіка 1871 года Вайніслаў паведамляе, што атрымаў кнігу амэрыканскага філосафа Джона Дрэйпера "*Гісторыя разумовага развіцця Эўропы*", хоча яе перакласці, бо гэта адпавядае патрэбам грамадства. У наступным лісце 17 красавіка ён піша, што мае за мэту выдаць кнігу Дрэйпера, дзеля таго, каб народ "*не ўяўляў, а мысліў, не паэтызаваў, а рабіў*" [32, s. 13а]. І далей паведамляе, што праца над перакладам ідзе добра, і што ў верасні плануе выдаць праспект і распачаць друк малымі сшыткамі, якіх мусяць быць дваццаць. Што сталася далей невядома, але кніга выдадзена не была. Магчыма Заблоцкі страціў інтарэс да творчасці Дрэйпера, магчыма не хапіла настойлівасці і часу, бо аб'ём двухтамовага выдання складае

¹⁸ **Уладзіслаў Бэлза** (1847-1913) – польскі культурніцкі дзеяч, паэт-нэарамантык, літаратуразнаўца, публіцыст. У 1868 г. эміграваў з Расейскай імперыі. У 1871 г. быў выдалены з Прусіі як "непажаданы іншаземец". Асеў у Львове, дзе супрацоўнічаў з "Нацыянальнай газэтай" і "Дзённікам польскім". Аўтар мноства кніжак для дзетак. Верш Савіча-Заблоцкага ва ўкладзеным Бэлзам зборніку "Żydzi w poezji polskiej: Głosy poetów o Żydach" друкаваўся ў 1883 г. (s. 60) і 1906 г. (s. 44).

блізу 850 старонак. Адно толькі праз паўтары гады ў лістападзе 1872 года знаходзім у навукова-папулярным тыднёвіку "Прырода і прамысловасць" пад ініцыяламі "В.К." заўвагі Заблоцкага, што да якасці перакладу згаданае працы гісторыкам Тадэвушам Корзанам¹⁹, які ўжо пачаў друкавацца малымі сшыткамі ў выдавецтве Оргельбранда.

17 красавіка разам з лістом да Крашэўскага Заблоцкі адсылае *"Польскі спеў замілавання"* (*Polski śpiew Mignonowy*). Назва верша ўводзіць нас у зман, бо сам твор не пра каханне, а пра сацыяльныя заганы. Аўтар назваю і паўторам *"Ці ведаеш той край"* нібыта адсылае да верша Адама Міцкевіча *"Ліст у Неапаль"* (*Wezwanie do Neapolu (Mignon z Götego)*), але на самой справе памерам верша і падобным рэфрэнам паэт ідзе следам за Адамам Плугам²⁰ з ягоным малавядомым творам *"Песня з-за кратаў да маёй каханай"* (*Czy znasz ten kraj, płynący mlekiem, miodem ...*), напісаным у 1864-1866 гг. у кіеўскай вязніцы. Зважаючы на змест, верш быў не для друку:

Ці ведаеш той край, дзе дармаедаў плёмя,

Ляніўствам ганьбіць век, лайдацтвам ганьбіць зямлю.

У канцы 1871 і пачатку 1872 года Заблоцкі працуе над кнігай пра Мікалая Капэрніка. Дата сканчэння працы пазначаная ў самім творы: *"Пісаў у Варшаве, 1872 года, ад 11 да 13 лютага"*. Зацікаўленне асобаю Капэрніка тлумачыцца надыходзячымі 400-мі ўгодкамі з дня народзінаў вялікага астранома, якія грамадскасць збіралася ўрачыста адзначыць 19 лютага 1873 года. Кніга ж *"Мікалая Капэрніка грамадскае жыццё ў Польшчы"* (*Mikołaja Kopernika życie obywatelskie w Polsce*) як і трэба выйшла з друку ў 1873 годзе ў Вільні. Аўтар канцэнтруе ўвагу не на навуковай дзейнасці Капэрніка, але на грамадскай, і паказвае, што дзеяў той выключна на карысць Польшчы і насуперак інтарэсам Прусіі. Аўтар дадае, што акрамя таго напісаў драму *"Капэрнік"* і ў расейскай мове *"Краткий очерк жизни Коперника"*, аднак творы гэтыя пакуль ня адшуканыя. У філалагічным дадатаку *"Аб пісьме В. К. Савіча-Заблоцкага"* Вайніслаў апрача таго згадвае іншыя творы даследнікам пакуль недаступныя: *"Падрабязней цалкам маю думку аб нашым пісьме выкладу ў "Трактаце аб беларускай (крывіцкай) мове", друкуючы пісанья ў той мове мае вершы і "Сваячкі", якія складаюць 1-ю частку ўжо абвешчанага ў "Праўдападобнай гісторыі" "Панчанскага спеўніка"*.

¹⁹ **Тадэвуш Корзан** (1839-1918) – польскі гісторык. Нарадзіўся ў Мінску. Атрымаў юрыдычную адукацыю ў Маскоўскім універсітэце (1859). За ўдзел у паўстанні высланы да Ўфы і Арэнбургу (1863-1867). Ад 1869 г. жыў у Варшаве, дзе ў гандлёвай школе выкладаў агульную гісторыю. Аўтар блізу 30 гістарычных працаў.

²⁰ **Адам Плуг**, сапр. **Антон Пяткевіч** (1823 -1903) – паэт, пісьменнік, перакладальнік. Нарадзіўся ў в. Замосьце Слуцкага павету. Навучаўся ў Кіеўскім універсітэце (1845-1846). Пісаў на беларускай і польскай мовах. Кіраўнік школы ў Жытоміры (1858-1862). За удзел у паўстанні быў увязнены ў Кіеве (1864-1866). Ад 1874 г. жыў у Варшаве. Рэдактар часопісаў "Kłosy" (1879-1890) і "Wędrowiec" (1894-1899).

MIKOŁAJA KOPERNIKA
ŻYCIE OBYWATELSKIE W POLSCE.

PRZEZ

Wojniśława Kazimiërza Sawidz-Zabłockiego,

Autora „Prawdopodobnej Historji.”



Sja

W I L N O.

Drukiem Józefa Zawadzkiego.

1 8 7 3.

Тытуловая старонка кнігі

"Мікалая Капэрніка грамадскае жыццё ў Польшчы"

У часе знаходжання ў Варшаве Вайніслаў знаёміцца з графам Аўгустам Патоцкім²¹ па мянушцы "Гуча" – папулярным варшаўскім гулякам, аматарам

²¹ **Аўгуст Патоцкі** (1847-1905). Аб ягоных неардынарных учынках хадзілі лягенды. Закладальнік і кіраўнік таварыства роварыстаў. Вялікі аматар конных спаборніцтваў. Ініцыятар арганізацыі выставы коняў у Варшаве. Цікавіўся земляробствам і вытворчасцю. У сваім маёнтку ў Яблоне заклаў гуту.

конных спаборніцтваў. Супольныя забавы ў кампаніі Гучы Патоцкага ды іншых арыстакратычных асобаў дорага каштавалі маладому паэту, бо як сам пазней апавядаў: *"змарнаваў у той час значны грашовы капітал"* [3, с. 124].

10 (22) кастрычніка 1873 года Савіч-Заблоцкі, у спадзеве надрукаваць, дасылае рэдактару ліберальнага расейскага літаратурнага часопіса "Вестник Европы" Міхаілу Стасюлевічу²² тры беларускія вершы: *"У роднай зямлі", "З чужбіны", "Да перапёлкі"*. У лісце паэт тлумачыць сваю пазыцыю: *"... прашу не адкідаць мае беларускія песні, бо прашу на той падставе, што на беларускай мове размаўляюць паводле Шафарыка²³ 2 726 000, а паводле Кольба 4 мільёны ... сялянаў-беларусаў"* [33, с. 454]. Але аўтарскае тлумачэнне выніку не дало. Нельга выключыць таго, што прапанаваныя песні таксама паходзяць са згаданага *"Панчанскага спеўніка"*. Апрача таго ў гэтым жа лісце да Стасюлевіча ўжо праглядаецца план Савіча-Заблоцкага пакінуць Расейскую імперыю: *"У гэтым годзе ў Белградзе або ў Празе будуць выдадзеныя на расейскай мове мае "Лісты з Варшавы"*.

ЛЬВОЎ, ТАРНАЎ, КРАКАЎ

Урэшце ўвосень 1875 года Вайніслаў атрымлівае пашпарт для выезду за мяжу, тэрмін дзеяння якога складаў пяць гадоў. 30 верасня Заблоцкі пакідае Царства Польскае і кіруецца да Львову. Прычына па якой ён абірае гэты горад можа хавацца ў тым, што пасля паўстання 1863 года шмат эмігрантаў з Украіны і Беларусі аселі менавіта ў гэтым горадзе. Тут паэт наведваў былога паўстанца Баляслава Ліманаўскага²⁴, які паходзіў з Віцебскае губэрні і да маёнтку якога пад назвай Падгор'е (сёння Латвія) ад Панчанаў напраткі недзе блізу 11 км. Зважаючы на разлегласць Расейскае імперыі, можна назваць іх суседзямі. Як успамінаў пазней Ліманаўскі: *"Запрашаў пару разоў яго (Заблоцкага – М.Б.) на гарэлку з прыкускаю да гандлю Крулікоўскага*

²² **Міхаіл Стасюлевіч** (1826-1911) – расейскі публіцыст, гісторык. Асноўныя тэмы гістарычных працаў – старажытная Грэцыя ды заходне-эўрапейскае сярэднявечча. У 1863-1865 гг. выдаў "Историю средних веков, в её источниках и современных писателях". Рэдактар ліберальнага часопіса "Вестник Европы" (1866-1908).

²³ Савіч-Заблоцкі скарыстаў тут расейскія пераклады працаў Паўла Шафарыка (*Славянское народописание*/ пер. И. Бодянского, 1843) і Георга Кольба (*Руководство к сравнительной статистике* / пер. А. Корсака, 1862). Гэта відаць з таго, што пададзеная паводле Кольба колькасць беларусаў 4 мільёны, а не 3 600 000, як у аўтара. Прычынай таго аўтарызаваны пераклад сына дзісенскага паўстанца Аляксандра Корсака.

²⁴ **Баляслаў Ліманаўскі**, псэўд. "Янка Покань" (1835-1935) – польскі гісторык, сацыёлаг, сацыялістычны дзеяч. За арганізацыю дэманстрацыі ў Вільні быў высланы ў Архангельскую губэрню (1861-1867). Ад 1870 г. на эміграцыі: Львоў (1870-1878), Жэнева (1878-1889), Парыж (1889-1907), Кракаў (1907-1918). У Львове быў супрацоўнікам "Нацыянальнай газеты" (1873-1877), адкуль звольнены за радыкальныя сацыялістычныя погляды. У зборніку "Z okolic Dzwiny", які выйшаў у Віцебску ў 1912 г., змешчанае ягонае эсэ "Чым ёсць айчына".

на Бернардынскім пляцы. Там размаўлялі практычна аб усім. Казаў яму, каб прыйшоў да нашай рэдакцыі, дзе пазнаёміў яго з Гілерам²⁵, які таксама зацікавіўся ягонай асобай" [34, с. 124]. Знаёмства з адным з кіраўнікоў паўстання 1863 года Агатомам Гілерам стала для Вайніслава вызначальным.



Такім убачыў Бернардынскі пляц у Львове Вайніслаў Савіч-Заблоцкі

Але ў 1875 годзе Заблоцкі меў у планах працяг няскончанае адукацыі, таму ў перыядычным друку з'явіўся адно толькі надрукаваны ў "Літаратурным руху"²⁶ верш "Дуб-баюн" (*Dąb gaduła*). Тае самае восені паэт з'ехаў з Львова, каб працягнуць навучанне, гэтым разам у праскім Карлавым універсітэце. Калі ў Петэрбурзе пабіраў ён веды на факультэце ўсходніх моваў, то тут хутчэй за ўсё – на гістарычным. У Празе з пад пяра Вайніслава выходзіць нарыс "На Вышаградзе" (*Na Wyszehradzie*), дзе аўтар даволі грунтоўна падае гісторыю былога княскага замку, распавядае пра касцёл Пятра і Паўла і ягонага пробашча, дзеяча чэскага адраджэння, Вацлава Штульца. Далей пры апісанні Вышаградскіх могілак аўтар эмацыйна піша пра жыццё і творчасць пахаваных тут дзеячоў чэскае культуры – Вацлава Ганкі, Вацлава Крольмуса, Вітэслава Галека і Бажэны Нямцовай.

²⁵ **Агатам Гілер** (1831-1887) – польскі публіцыст, пісьменнік. За антырасейскую дзейнасць быў высланы да Іркуцку (1853-1858). Чалец і кіраўнік Нацыянальнага ўраду ў часе паўстання 1863 г. Ад 1864 г. на эміграцыі: Цюрых (1864-1867), Парыж (1867-1870), Львоў (1870-1878), Рапэрсвіль (1878-1884), Станіславоў (1884-1887). Аўтар гістарычнае працы "Historia powstania narodu polskiego" (1867-1871) ды мэмуараў "Podróż więźnia etarami do Syberyi w roku 1854" (1866) і "Z wygnania" (1870).

²⁶ **Літаратурны рух** – тыднёвік, выдаваны ў Львове (1874-1878) выдавецтвам "Губрыновіч і Шмідт". Стаўся папулярным пасля выкупу яго ў чэрвені 1876 г. Тадэвушам Жулінскім і Агатомам Гілерам. Пасля ж выдалення на загад ураду Гілера з краіны (21.VII.1878) цягам месяца спынілася і выданне тыднёвіка.

У сярэдзіне 1876 года Заблоцкі вяртаецца да Львову. Тут шмат што змянілася. Агатон Гілер з ягоным кампаньёнам і сябрам Тадэвушам Жулінскім набылі ў выдаўцоў Губрыновіча і Шмідта тыднёвік "Літаратурны рух" і становяцца ягонымі рэдактарамі. Нарастае супрацьстаянне між дэмакратамі, згуртаванымі вакол Гілера, і кансэрватыўным галіцыйскім асяроддзем. 11 чэрвеня ў лісце да Юзафа Крашэўскага Заблоцкі піша: *"Кажу аб палкай барацьбе львоўскіх літаратараў з Гілерам. Канфлікт між мясцовымі і эміграцыяй. На яе крычаць на кожным кроку, у кавярнях, рэстаранах, літаратуры."* Далей піша, што змушаны быў дзеля абароны Гілера напісаць верш, (які дасылае Крашэўскаму – М.Б.) надрукаваць яго ў колькасці 3000 асобнікаў і распаўсюдзіць па горадзе. На жаль сам верш не захаваўся [20, s. 18b]. У гэтых варунках Гілеру было небяспечна асабіста пісаць успаміны ад спачылым у Бэрне 1 ліпеня 1876 г. Міхаіле Бакуніне²⁷, якога добра ведаў. Таму агучаныя Гілерам успаміны з дадаткам іншых звестак у артыкуле *"Кароткі ўспамін аб Міхаіле Бакуніне"* (*Krótkie wspomnienie o Michale Bakuninie*) падаў Савіч-Заблоцкі, прыкрыўшыся дзеля бяспекі прыдуманым імем Януш Суліма.

Выдавецкія справы паглынулі Вайніслава, бо як памагаты Гілера ў кантактах з друкарняй мусіў вырашаць шмат розных праблемаў. Гэтак у ліпені ў часе адсутнасці Гілера выдавец Шмідт (у Губрыновіча і Шмідта пасля продажу захавалася пэўная доля ў "Літаратурным руху" – М.Б.) спрабаваў друкаваць тое, што здавалася карыстным яму, а не тое, што было прызначана для друку Гілерам. Пра пацталы канфлікт з выдаўцом Вайніслаў паведамляў Жулінскаму [34, s. 76]. Хапала і журналіскае працы. Амаль у кожным нумары тыднёвіка з'яўляўся нейкі тэкст Заблоцкага. Тэматыка была рознай: артыкулы, рэцэнзіі на новыя творы гісторыка Анатоля Лявіцкага²⁸ і паэта Тэафіла Ленартовіча²⁹, рэпартажы аб выставе карцін і новых пастановах львоўскага тэатру. Зацікаўленне чытачоў выклікаў артыкул *"Аб Яне з Кольна, польскім мараплаўцы XV стагоддзя"* (*O Janie z Kolna, marynarzu polskim z XV wieku*).

²⁷ **Міхаіл Бакунін** (1814-1876) – расейскі рэвалюцыянер, адзін з тэарэтыкаў анархізму. З 1840 г. на эміграцыі. Прыймаў удзел у паўстаннях у Празе (1848) і Дрэздане (1849). Асуджаны і выдадзены Расеі. Быў зняволены (1851-1857), высланы да Сібіры (1857-1861). Здзейсніў уцёкі. У верасні 1862 г. прадстаўнікі польскага Нацыянальнага камітэту (між іх А.Гілер) вялі ў Лондане перамовы з А.Герцагам і М. Бакуніным аб падтрымцы. Была дасягнутая згода на самавызначэнне народаў Літвы, Украіны і Беларусі. Прыймаў удзел у паўстанні 1863 г.

²⁸ **Анатоль Лявіцкі** (1841-1899) – гісторык-медывяіст. Навучаўся ў Львоўскім універсітэце (1862-1866), выкладаў гісторыю ў Перамышальскай гімназіі (1867-1879). У 1883 г. стаў выкладчыкам аўстрыйскай гісторыі ў Ягелонскім універсітэце (Кракаў), ад 1889 – чалец-карэспандэнт Акадэміі Ведаў. Праца Лявіцкага "Уратыслаў II чэскі – кароль польскі" была першым ягоным гістарычным доследам.

²⁹ **Тэафіл Ленартовіч** (1822-1893) – польскі паэт-рамантык, этнограф, скульптар. Ад 1842 г. на эміграцыі. Прыймаў удзел ў паўстанні 1848 г. у Кракаве. Вымушана жыў у Дрэздане (1849-1852), Парыжы (1852-1856), Фларэнцыі (1860-1893). Выкладаў літаратуру ў Балонскім універсітэце.

Але найбольшы розгалас атрымаў тэкст аб стаўленні расейскіх уладаў на толькі да бібліятэк, але і да іншых аб'ектаў культуры насамперш на землях былога Вялікага княства Літоўскага "*Польскія бібліятэкі і маскалі*" (*Biblioteki polskie i Moskale*). Артыкул гэты пасля з'яўлення яго на старонках "Літаратурнага руху" перадрукавала і "Нацыянальная газета".

Адзіны верш Вайніслава, які ў гэтым часе з'явіўся ў друку мае назву "*Прыгожага полу*" (*Płci pięknej*) і нібыта апавядае пра старажытную Эладу, хаця на самой справе з'яўляецца рэакцыяй паэта на балканскі крызіс, калі ўрад Грэцыі³⁰ пасіўна назіраў за турэцкімі рэпрэсіямі ў Фесаліі і на Крыце і не падтрымаў паўстанцаў:

*Няма болей грэкаў, а ў грэцкай краіне
Нявольнікаў купы пад ярмом блукаюць
І ў жылах іх грэцкая кроў ужо ня плыне
Ня ўмеюць быць вольнымі, між іх нямеюць*



**Львоў. Камяніца на вул. Курковай 1 (сёння М. Лысенкі),
дзе месцілася рэдакцыя "Літаратурнага руху" (2007)**

³⁰ Натоптам турак 6.V.1876 г. у Салоніках былі забітыя нямецкі і французскі консулы за спробу абараніць грэцкую дзяўчыну, якую гвалтам спрабавалі перавярнуць у іслам. ... У чэрвені 1876 г. Сэрбія, падтрыманая Чарнагорыяй, абвясціла Турцыі вайну. Аднак сэрбскія войскі былі разбітыя і Сэрбія звярнулася па дапамогу да Грэцыі. Грэцыя ж, зважаючы на магчымыя рэпрэсіі супраць грэкаў у Асманскай імперыі і пад ціскам Англіі, да змагання не далучылася.

У гэты час рэдакцыя "Літаратурнага руху" канчаткова адасабляецца ад выдавецтва і пераязджае ў чыншовую камяніцу Алаізіі Габленц на вул. Курковай 1³¹, дзе і заставалася амаль да канца існавання тыднёвіка.

Савіч-Заблоцкі зноў едзе да Прагі. Мэта побыту няясная, бо быў там ня болей за месяц. Магчыма мелася патрэба вырашыць нейкія праблемы павязаныя з навучаннем ва ўніверсітэце. За гэты час напісаў ён у Празе паэму "Аповед майго часу" (*Powieść moich czasów*), дзе спрабуе апісаць сітуацыю ў беларускай вёсцы напярэдадні паўстання 1863 года. Паэт нездарма абірае да паэмы два эпіграфы. Першы з міцкевічаўскіх дзядоў³²:

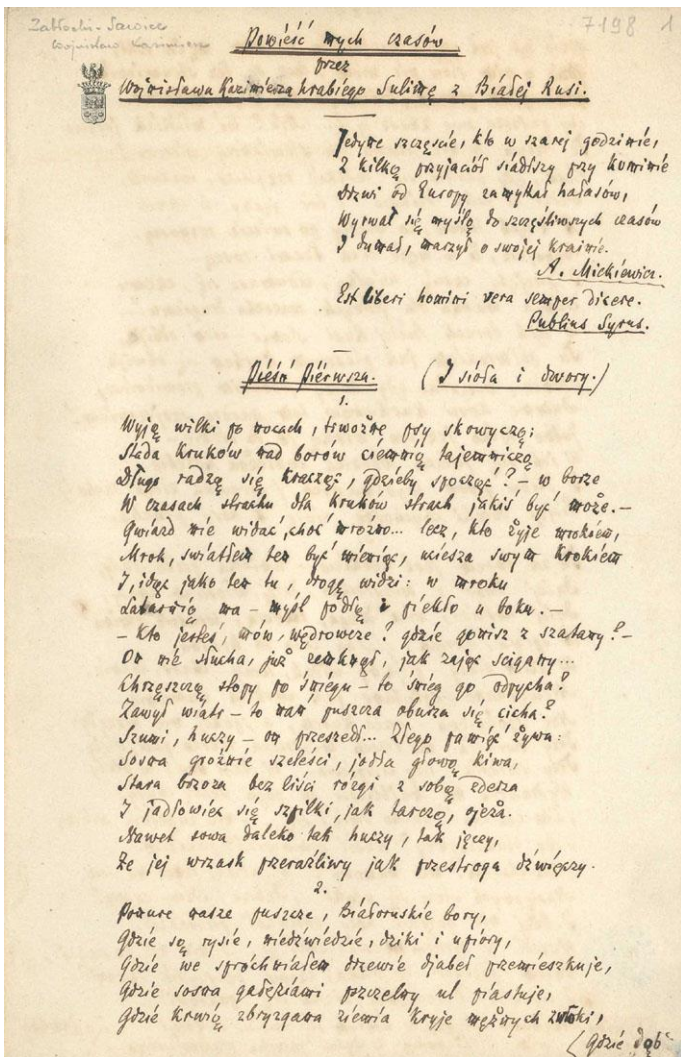
*Шчаслівы той, хто ў шэрую гадзіну
Прысеўшы з сябрукамі ля каміну,
Замкнецца ад Эўропы гучных галасоў,
Памкнецца думкай да шчаслівейшых часоў
І будзе думаць пра сваю краіну...*

Другі эпіграф ёсць сэнтанцыяй Публія Сіра: "Права вольнага чалавека заўсёды казаць праўду". Для аўтара важна намаляваць праўдзівую карціну, калі частка вяскоўцаў адхінулася ад паўстання праз расейскую агітацыю, якая здолела пераканаць апрача іншага і ў тым, што ў касцёльным спева-малітве шляхта нібыта спявае "*Pańszczyzny wolność, racz przywrócić, Panie!*" (Свабоду прыгону дай вярнуць нам, Божа!), хаця на самой справе ў спеве маюцца наступныя радкі: "*Ojczyźnie wolność, racz przywrócić, Panie!*" (Вольнасць айчыне дай вярнуць нам, Божа!). Недзе ў лютым 1877 года Вайніслаў падаў паэму выдаўцу ўладзіславу Губрыновічу, мяркуючы выдаць яе асобнай кніжачкай. Вынікае гэта з таго, што рукапіс паэмы захоўваецца ў адной папцы з іншымі вершамі Заблоцкага і Караля Бжазоўскага³³, які не дачакаўшыся адказу выдаўцоў некаторыя з сваіх паэтычных твораў у сакавіку-красавіку друкуе ў "Тыднёвіку літаратурным, мастацкім, навуковым і грамадскім". У выдавецтве ж "Губрыновіч і Шмідт" ніводны з твораў з гэтай папкі надрукаваны ня быў.

³¹ Будынак стаяў на рагу вул. Курковай і Стэфана Чарнецкага. Пазней у 1912 г. тут месціліся бібліятэка і музей Навуковага таварыства імя Т. Шаўчэнкі. У 1945 г. назвы вуліц былі змененыя адпаведна на Лысенкі і Савецкую. У 1988 г. Савецкая займела назву Віннічэнкі.

³² Гл. Міцкевіч, Адам. Пан Тадэвуш, або Апошні наезд у Літве / пад рэд. Я. Янушкевіча. – Мінск : Беларускі фонд культуры, 1998. – С. 288.

³³ **Караль Бжазоўскі** (1821-1904) – польскі паэт, інжынер, паўстанец 1848 і 1863 гг. На эміграцыі ў Асманскай імперыі (Стамбул, Баўгарыя, Месапатамія). З 1884 г. стала жыві у Львове. Ягонныя вершы з памянёнага рукапісу "*Przesilenie wiosenne*" і "*Gazelle*" надрукаваныя ў тыднёвіку "Tydzień Literacki, Artystyczny, Naukowy i Społeczny" у №28 (18.III.1877) s. 440 і №31 (8.IV.1877) s. 489 адпаведна.



Першая старонка рукапісу паэмы "Аповед майго часу"

Першую палову 1877 года Савіч-Заблоцкі працягвае працаваць журналістам "Літаратурнага руху". З'яўляюцца ягоныя рэпартажы аб пастаноўцы камедыі Аляксандра Фрэдры³⁴ "Вялікі чалавек для маленькіх справай" (Hr. Aleksandra Fredry ojca "Wielki człowiek do małych interesów", komedia

³⁴ Аляксандр Фрэдра (1793-1876) – польскі камедыёграф, мэмуарыст, паэт-рамантык. Аўтар каля 40 сцэнічных твораў. Лічыцца найзначнейшым польскім камедыёграфам.

в 5 *aktach prozq*) і лекцыях заолага Сымона Сырскага³⁵ аб ягоных падарожжах да Ўсходняе Азіі (*Dr. Szymon Syrski i jego odczyty w sali ratuszowej lwowskiej p. t. : Podróż naokoło ziemi*). Змяшчае рэцэнзіі на зборнікі выбраных твораў Крыстына Астроўскага³⁶ ("*Oeuvres choisies de Kristien Ostrowski*". Paris, chez A. Lemerre. 1876) і навэлаў Тэадора Еске-Хоінскага³⁷ ("*Cztery Fantazje*", *napisał Feodor Jeske-Choiński. Odbitka z „Warty”. W Poznaniu, w komisie Władysława Simona. 1876*). Звяртае ён увагу і на змест кніжак для польскіх пратэстантаў, друкаваных Рэйнскім місійным таварыствам³⁸, дзе адзначае небяспеку, якую нясе ягоная праца, бо ў ёй "*шкодны для нас, забойчы нямецкі дух і калечанне мовы*" [35, s. 60].

У сакавіку Вайніслаў робіць пярэраву ў журналіскай працы. Патрэба яе павязаная з неабходнасцю падрыхтоўкі да паседжання гістарычна-філасофскага аддзелу Акадэміі Ведаў у Кракаве, на якім мусіла разглядацца ягоная праца пад назвай "*Першыя звесткі аб славянах у арабскай літаратуры*" (*Pierwsze wiadomości o Słowianach w arabskiej literaturze*). Скіраванне працы ў аддзел Акадэміі прымушае нас думаць, што Заблоцкі атрымаў такі ўніверсітэцкую адукацыю. Паседжанне аддзелу адбылося 10 сакавіка, працу прадстаўляў генэральны сакратар Акадэміі прафэсар Юзаф Шуйскі³⁹. Пастанова камісіі была наступнай: "*выказаць аўтару пажаданне дапоўніць працу дзеля атрымання цэласці*" [36, s. V]. Звестак ці займаўся Вайніслаў дапрацоўкай свайго навуковага даробку няма, але і да працы ў "Літаратурным руху" ён пэўна не вяртаецца.

21 траўня Заблоцкі піша ліст да Юзафа Крашэўскага, дзе аналізуе стан эміграцыі 1863 года, піша, што яна не такая маналітная, як пасля паўстання 1831 года, занадта разнастайная і расцярушаная, і песымістычна дадае, што

³⁵ **Шымон Сырскі** (1824-1882) – польскі медык, заолаг, падарожнік. Навучаўся ў Кракаве, Лондане, Вене. Быў супрацоўнікам і дырэктарам музэя натуральнай гісторыі ў Трыесце (1866-1875). Удзельнік аўстрыйскай экспедыцыі (1868-1870), шлях якой пралягаў з Трыеста вакол Афрыкі, Індыі, да выспы Ява. Адтуль да Сьяму, Кітая, Японіі і ЗША. З 1875 г. ачольваў катэдру заалогіі Львоўскага ўніверсітэту.

³⁶ **Крыстын Астроўскі** (1811-1882) – польскі паэт, пісьменнік, публіцыст, удзельнік паўстання 1831 г. Ад 1831 г. на эміграцыі ў Бельгіі (1831-1836), Францыі (1836-1876), Швайцарыі (1876-1882). Аўтар некалькіх драмаў і паэмаў, перакладаў А. Міцкевіча на французскую мову, У. Шэкспіра – на польскую.

³⁷ **Тэадор Еске-Хоінскі** (1854-1920) – польскі інтэлектуал, пісьменнік, публіцыст, драматург, літаратурны крытык. Аўтар блізу 40 апавяданняў і аповесцяў. Зборнік "Чатыры фантазіі" быў першым зборнікам апавяданняў аўтара.

³⁸ **Рэйнскае місійнае таварыства**. Нямецкае таварыства ўтворанае ў 1828 г. праз злічце эвангеліскіх місіяў Эльберфэльда, Бармэна і Кельна. Актыўна працавала ў калоніях Намібіі, Інданэзіі, Новай Гвінеі. Праіснавала да 1971 г., калі стала складовай часткай Аб'яднанай эвангеліскай місіі.

³⁹ **Юзаф Шуйскі** (1835-1883) – польскі гісторык, публіцыст, паэт. Адзін з сузаснавальнікаў кракаўскай гістарычнай школы. Належаў да актыўных кракаўскіх кансэрватараў (станчыкаў). Дэпутат Галіцкага краёвага сойму (1867-1882). Першы генэральны сакратар Акадэміі Ведаў у Кракаве.

яе хутчэй з'есць настальгія [37, s. 21a-21b]. Цікавіцца арганізацыяй польскага легіёну для барацьбы супраць Расеі на баку Турцыі, просіць парады ці варта да яго далучацца. Пазней гэтую задуму паэт адкідае, бо ідэя не займела папулярнасці ў польскім эміграцыйным асяроддзі, і з азначанае прычыны на эўрапейскім фронце пад часам палкоўніка Юзафа Ягміна змагаліся толькі 65 легіянераў.

Адыйшоўшы ад напружанае працы ў "Літаратурным руху" Савіч-Заблоцкі пачынае супрацоўнічаць з двухтыднёвікам "Хатні сябар" (Przyjaciel domowy) Гіпаліта Ступніцкага⁴⁰, чытачамі якога былі пераважна людзі занятыя гаспадаркай, ня надта абазнаняы ў літаратуры, гісторыі. Таму часопіс, апроча тэмаў гаспадарчых, медычных, у асветніцкіх мэтах стала змяшчаў жыццяпісы выдатных асобаў. Першым творам Заблоцкага на старонках выдання было апавяданне "*Мы заўжды тыя самыя!*" (*My zawsze ci sami!*) Твор складаецца з дзвюх частак, аб'яднаных адной уяўнай падзеяй – наведаннем ольштынскага



**Выгляд ольштынскага замку ў часы Савіча-Заблоцкага
(літаграфія Напалеона Орды, 1880)**

замку ля Чанстаховы групай аднадумцаў. Аўтар мянуе сябе беларускім пілігрымам па Кароне і змяшчае ўрываек за свайго верша "*У роднай зямлі!*":

⁴⁰ **Гіпаліт Ступніцкі** (1806-1878) – удзельнік паўстання 1863 г. Адзін з найбольш паважных тагачасных журналістаў і выдаўцоў Галіцыі. Выдаў у Львове часопіс для людю "*Хатні сябар*" (1851-1878).

*Люблю цябе, зямля радная,
Дзе ў глухой пушчы ветры дуць*

Далей аўтар на просьбу спадарожнікаў сам, бо гісторык, распавядае пра гераічны чын старасты замка Каспра Карлінскага, які з гарнізонам у 80 жаўнераў у снежні 1587 года, ахвяруючы жыццём свайго малага сына ды ўрэшце і сябе самога, затрымаў чатырохтысячнае войска аўстрыйскага князя Максымільяна III Габсбурга і не дазволіў яму захапіць каралеўскі замак. У працэсе абмеркавання агучанай падзеі між прысутных пачынае лунаць думка, што народ сёння ўжо ня той, каб ахвяраваць сабой дзеля свабоды Айчыны. Але незнаёмец, які выпадкова пачуў іхнюю гутарку, не пагадзіўся з гэткаю тэзаю і распавёў гісторыю невялікага паўстанцкага аддзелу кіеўскіх студэнтаў пад пачаткам Антона Юр'евіча⁴¹, якія самаахварна йшлі да сялянаў, каб данесці ім змест пастановы паўстанцкага камітэту аб вызваленні ад прыгону і надзяленні іх зямлёй, і сталіся ахвярамі тых самых заагітаваных расейскаю ўладаю і праваслаўнымі святарамі сялянаў. Чырвонай ніткай, якой знітаваныя два аповяды з'яўляецца пастулат, які Хрыстос адкрыў апосталам: "*Няма большае любові за тую, калі хто аддасць душу сваю за сяброў сваіх*" (Ян 15: 13). Нездарма і назва апавядання таксама карэніцца ў Новым Запавеце, бо мае павязь са словамі апостала Паўла: "Ісус Хрыстос той самы ўчора, сёння і навікі" (Да габрэяў 13:8). Твор мусіць зацікавіць навукоўцаў, якія займаюцца даследам хады паўстання 1863 года ва Ўкраіне, бо аўтар падрабязна апісвае маршрут руху аддзелу ад Віты да Салаўёўкі праз Гляваху, Кажухоўку, Плісецкае, Баравую, Матавілаўку, Гяленаўку, Фастовец, Фастаў, Дзедзайшчыну і падае матывацыю змены маршрута, што ў іншых крыніцах адлюстравана ня ў поўнай меры. Інфармацыяй гэтай з Заблоцкім пэўна падзяліўся Гілер, маючы яе з лістоў, што ў свой час атрымаў ад Юр'евіча [38, s. 100-105].

Апрача таго на старонках "Хатняга сябра" з'явіліся напісаныя Заблоцкім кароткія жыццяпісы трох вядомых асобаў: паўстанца Маўрыцыя Дружбацкага⁴² (*Władysław Maurycy Drużbacki*), біскупа жамойцкага Мацея Валанчэўскага (*Ksiądz*

⁴¹ **Антон Юр'евіч** (1839-1868) – студэнт Кіеўскага ўніверсітэту. У часе паўстання 1863 г. начальнік таёмнага Часовага ўраду на Русі, кіраўнік паўстанцкага аддзелу, разбітага сялянамі в. Салаўёўка. Вязень Кіеўскай цытадэлі, у студзені 1864 г. уцёк з вязніцы, эміграваў. Памёр у 1868 г. у Парыжы ад наступстваў атрыманых траўмаў. У львоўскім касцёле Св. Марыі Магдалены ў гонар тых падзеяў у правай наве была ўсталяваная мармуровая памятная пліта з надпісам: "*Памяці тых, якія, несучы свабоду людю ўкраінскаму, папеглі ахвярамі сваіх ідэалістычных памкненняў 10 траўня/29 красавіка 1863 г. у Салаўёўцы*".

⁴² **Маўрыцы Дружбацкі** (1826-1863) – уладальнік маёнтку Лятава Камянецкага павету. 24.VII.1863 г. быў затрыманы пры выездзе з Жытоміра з паперамі паўстанцкага камітэту. Змешчаны ў Кіеўскую цытадэль. На допытах нікога ня выдаў, таму 29.XI.1863 г. быў расстраляны ў цытадэльным рові.

Maciej Kazimierz Wołoncewski, zwany "Ksiądz Maciek") і эканаміста Юзафа Супінскага⁴³ (*Józef Supiński*). Стаўленне да кожнага з іх дазваляе сфармаваць уяўленне аб сацыяльных поглядах аўтара. Аднак галоўным выказнікам поглядаў Заблоцкага на грамадства і розныя сацыяльныя навэлы стаўся артыкул *"Сацыялізм, камунізм, нігілізм" (Socyalizm, komunizm, nihilizm)*. Задачай аўтара насамперш было даць чытачам разуменне сутнасці поглядаў прадстаўнікоў кожнае з азначаных у назве плыняў. Галоўнымі хібама ўсіх гэтых плыняў на думку Заблоцкага ёсць ігнараванне духоўнага свету асобы і захапленне матарыялізмам і пазытывізмам, які лічыць праўдзівым толькі тое, што асоба здабывае праз ворганы пачуццяў. Аднак калі сацыялісты вызнаюць прыватную ўласнасць, дык іхняе левае крыло і яе пачынае адмаўляць. Але ж *"калі здзерці маску з гэтага нібыта сацыялізму, за ім паўстае камунізм у срамотнай галізне ягонаў"*. Паводле Заблоцкага камунізм *"гэта жолаб, праз які выліваюцца памыі ўсіх рэвалюцыяў: атэізм, вольгарны матарыялізм, распушчаная, пазбаўленая этычных рамак мараль"*. Аўтар уважае, што толькі эканамічная і палітычная асвета грамадства можа спыніць левы радыкалізм. *"Бяз гэтага грамадства доўга будзе ў небяспецы ад вонкавых ворагаў і ўнутраных утапістаў."* Заблоцкі песьмістычна глядзіць на будучыню расейскага грамадства: *"Гэты народ паўторыць фэномен гунаў, але ўжо ня будзе пустошыць землі ўздоўж шляхоў, як тыя, але з пажараў зробіць адно вялізнае мора полымя і агню, бо іншага дазволіць сабе ня можа"* [39, s. 134].

У сярэдзіне 1878 года Вайніслаў друкуе ў "Літаратурным руху" яшчэ адзін свой артыкул на гістарычную тэму пад назвай *"Перыплус Ганона" (Peryplus Hannona)*⁴⁴. Гэта даволі вялікі і пэўна апошні львоўскі артыкул Заблоцкага, дзе той апісвае падарожжа ў пачатку V ст. да н. э. шасцідзiesiąці карфагенскіх караблёў пад пачаткам Ганона ўздоўж заходняга берага Афрыкі да сучаснага Камеруна. "Літаратурны рух" дажываў апошнія дні, бо аўстрыйскія ўлады, прыслухаўшыся да скаргаў, што сыходзілі з ляліскага кансэрватыўнага кола "станчыкаў"⁴⁵, выдалі загад, каб рэдактар тыднёвіка

⁴³ **Юзаф Супінскі** (1804-1893) – сацыёлаг і эканаміст. Удзельнік паўстання 1831 г., пасля якога эміграваў да Францыі. Вярнуўся да Львова ў 1844 г., дзе працаваў у такіх фінансавых установах, як Земскае крэдытавае таварыства і Галіцыйскі ашчадны банк. Пакінуў працу ў 1864 г. з прычыны страты зроку. Чалец Акадэміі Ведаў у Кракаве з 1873 г. Ганаровы грамадзянін Львова з 8.XI.1877 г.

⁴⁴ **Перыплус** – у старажытнай навігацыі рукапіс, дзе пералічаныя парты і арыентыры на беразе з прыблізнымі адлегласцямі між імі, патрэбныя капітану карабля, які плыве ўздоўж берага. Перыплус складзены кіраўніком карфагенскай экспедыцыі Ганонам месціць апісанне падарожжа карфагенскіх караблёў уздоўж заходняга берага Афрыкі ад самога Карфагена да Гвінейскае затокі.

⁴⁵ **Станчыкі** – паўсталая ў 60-х гадах XIX ст. палітычная групоўка ў Галіцыі. Галоўнымі дзейнымі асобамі былі гісторыкі Станіслаў Тарноўскі і Юзаф Шуйскі, пісьменнік Станіслаў Казьмян і ксёндз Валер'ян Калінка. Выказнікамі іхных ідэяў былі газета "Час" і часопіс "Польскі агляд". Імкнуліся да пашырэння праваў палякаў пры поўнай ляяльнасці да аўстрыйскага імперскага ўраду.

Агатон Гілер 24 красавіка пакінуў тэрыторыю імперыі. Гілер спрабаваў, як мог, адцягнуць час свайго ад'езду, але ўрэшце змушаны быў 27 ліпеня выехаць да Швайцарыі. Апошні нумар часопіса выйшаў 10 жніўня.

Вайніслаў змушаны шукаць працу, і знаходзіць яе, але не ў Львове, а ў адносна невялікім горадзе Тарнаве. Мясцовы ўладальнік друкарні Ўладзіслаў Ангелюс вырашыў распачаць друк мясцовае газеты і шукаў рэдактара. Так Заблоцкі становіцца рэдактарам тарнаўскай газеты "Зорка" (Gwiazda)⁴⁶. Як звычайна для сваіх паэмаў, гэтак і для газеты, Вайніслаў абірае два дэвізы. Першы "*Спазнай самога сябе*" паходжаннем з дэльфійскіх максімаў, другі "*Праўда і праца*" – радкі верша пісьменніка XVII ст. Яна Фелікса Гербурта, гэты дэвіз лічыў дэвізам свайго жыцця і Юзаф Ігнат Крашэўскі. Заблоцкі разаслаў лісты розным асобам, з якімі быў знаёмы з часу працы ў "Літаратурным руху", каб дасылалі творы для новае газеты. Першы нумар "Зоркі" выйшаў з друку 13 верасня. Адначасова Вайніслаў займаецца ўкладаннем першага тарнаўскага календара "Тарнавянін" на 1879 год. У літаратурным аддзеле календара былі змешчаныя: апавяданне Міхала Балуцкага "*Начны вартайнік*" і замалёўка Эўленфельда Баляслава "*Летуценніца*", пераклад "*Калыханкі*" Някрасава, вершы Готхільфа Кона⁴⁷ "*Сучасныя героі*" і "*Далей!*", Іды Тэйбельс⁴⁸ "*Малітва асуджанага*" і Б.Р. "*Два рукавы*", прысвечаны мастаку і паўстанцу Людаміру Бенэдыктовічу, які ў часе бою страціў абедзве рукі. Са свайго даробку Заблоцкі змясціў некалькі двухвершаў пад агульнай назвай "*Думкі і назіранні*" ды вершы "*Дуб*" і "*Туга арла*". У вялікім вершы пад назвай "*Дуб*" аўтар дае свой погляд на прычыны былое велічы і сучаснага заняпаду краіны. Гэтым разам, як і раней, паэт перад творам змяшчае таксама два эпіграфы. Першы – урывак з паэмы Ўладзіслава Сыракомлі "Янка-цвітарнік":

У нашай вёсцы майго часу

Іншы бываў рух

І вяселле і дастатак

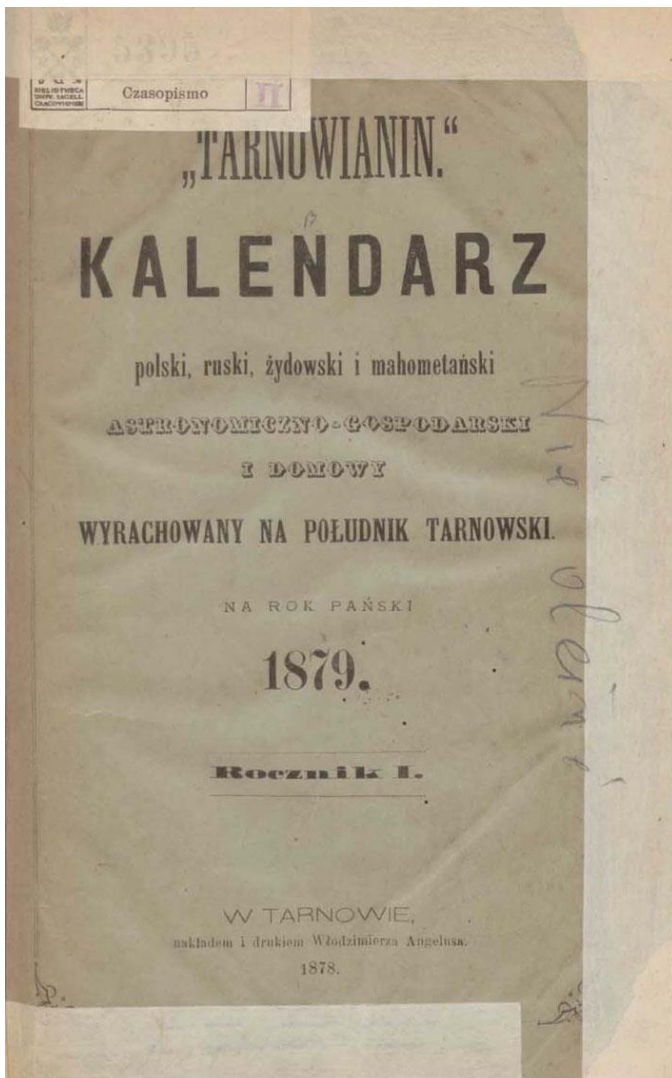
Кожна дзеўка нібы кветка

Кожны хлопец зух

⁴⁶ Тыднёвік "Gwiazda" быў закладзены тарнаўскім выдаўцом Уладзіславам Ангелюсам. Газета выходзіла з верасня 1878 г. да чэрвеня 1879 г. Рэдактарам першых 7 нумароў быў Вайніслаў Савіч-Заблоцкі. Пасля скону газеты Ангелюс прадаў друкарню Юзафу Пішу, які ў 1881 г. аднавіў выпуск тарнаўскае газеты. Заблоцкі тады адзначаў: "Нарэшце Тарнаў дачакаўся добрай, але прагабсбургскай, газеты "Пагоня".

⁴⁷ **Готхільф Кон** (1844-1919) – літаратар, перакладальнік, выдавец. Супрацоўнічаў з львоўскім "Літаратурным рухам", венскім гадавіком "Dioskuren". Перакладаў на нямецкую мову А. Міцкевіча, нямецкамоўных паэтаў А. Шаміса, Ё. Цэдліца, Ф. Рьгаргаўза, Н. Ленау – на польскую. У 1877-1899 гг. выдаваў "Самборскі гадавік".

⁴⁸ **Іда Тэйбельс** (Стэфанія Касоўская) (1859-1898) – настаўніца, літаратарка, рэдактарка. Друкавалася ў "Літаратурным руху" і "Самборскім гадавіку". Рэдагавала дзіцячыя часопісы "Światelko" (Агеньчык) (Станіславаў) і "Mały Światek" (Маленькі свет) (Львоў).



Вокладка календара "Тарнавянін" на 1879 год

Другі эпіграф: "Узбураецца дзіцё на старога і нізкі – на высакароднага", – як пазначае Заблоцкі, належыць прароку Ісаю. Але пераклад словаў прарока мае пэўную адметнасць, якая дазваляе вызначыць крыніцу цытавання. Такая версія перакладу маецца толькі ў езуіта Пятра Скаргі⁴⁹, які сам перакладаў з

⁴⁹ Пётр Скарга, сапр. Пётр Павенскі (1536-1612) – сябра Таварыства Ісуса, прамоўца, пачынальнік польскай аратарскай прозы. Рэктар Віленскага езуіцкага калегіума (1574-1579), а потым першы рэктар Віленскай акадэміі (1579-1584). У 1580 г. разам з Я. Аландам, С. Лянчыцім наведаў Полацк дзеля

лаціны і падаў той урывак у сваёй першай соймавай казані. Пазнейшыя ж перакладальнікі па-іншаму перадавалі словы Ісаі. Гэта дае падставу сцвярджаць, што паэт скарыстаў не з самой Бібліі, але з казані Скаргі. Нельга выключачь, што крыніцай Вайніславу сталася выданне полацкіх езуітаў 1809 года, у якіх мог свайго часу навучацца ягоны дзед Вінцэнт. Адсюль становіцца зразумелым пэўны піетэт Заблоцкага да сяброў Таварыства Ісуса, калі яшчэ 11 чэрвеня 1876 года ў лісце да Крашэўскага ён пісаў: *"...каб жа мы ўтварылі адно таварыства, так бы мовячы, адзін закон, гэтак непарыўна злучаныя між сабой, як езуіты, маючы для сябе адзіную волю і адзіную мэту"* [20, с. 20а]. Пазней у 1882 годзе ў часе ўрачыстасцяў з нагоды 19-годдзя паўстання 1863 года паэт цытаваў таго самага Скаргу [40, с. 5].

Супрацоўніцтва Заблоцкага і Ангелюса не было працяглым. Ужо 2 лістапада 1878 года восьмы нумар тыднёвіка "Зорка" выйшаў у скарочаным варыянце і са зменай дэвіза на першай старонцы на больш кансэрватыўны дэвіз Бенэдыкта Нурсійскага *"Маліся і працуй"*. Прычыну разыходжанняў кожны з бакоў падаваў па-свойму. Ангелюс у тым самым восьмым нумары піша: *"Падзяляючы думку шановай грамадскасці, што кірунак газеты не адпавядае стану нашае асветы і грамадскім адносінам, вырашыў сам патрэбны кірунак у рэдакцыі праводзіць. Калі ж гэта не ўдалося, разарваў мае адносіны з панам В. К. Савічам-Заблоцкім"*. Вайніслаў жа ў лісце да Крашэўскага 30 кастрычніка піша: *"Кірунак, які хацеў праводзіць не падабаўся ані выдаўцу, ані гораду. Хацелі скандалаў, непрыстойнасцяў, ніякіх размоваў аб народзе, абавязках і г. д. Хацелі займацца выключна мясцовымі праблемамі. У Тарнаве змагаюцца між сабою дзве партыі пана Пяндрацкага і доктара Качкоўскага⁵⁰. Абодва людзі годныя, але палкія і таму часам у сродках непераборлівых, асабліва іхнія паслугачы. Тарнавяны перасталі быць людзьмі, а толькі на кожным ставяць пячатку "Пяндрушчык", або "Качкоўшчык". Я ўважаў такі стан за рэч вартую*

закладання калегіума. Уважаецца за першага ягонага рэктара (1582-1586). У 1588-1612 гг. быў прыдворным казальнікам караля Жыгімонта. Полацкае выданне: Kazania przygodne i pisma rozne W. X. Piotra Skargi Societatis Jesu. Tom V. Pofock : z Drukarni Połockiey Collegii Societatis Jesu, Roku Pańskiego 1809.

⁵⁰ **Юзаф Пяндрацкі** (1825-1883) – удзельнік паўстання 1848 г., грамадскі дзяяч, бургмістар Тарнава (1858-1867). Першы дырэктар Ашчаднага банку ў Тарнаве. У 1863 г. дапамагаў паўстанцам. Шматгадовы раднік гарадской рады Тарнава. Ад 1995 г. адна з вуліцаў носіць ягонае імя.

Кароль Качкоўскі (1822-1884) – адвакат, грамадскі дзяяч. За нелегальную дзейнасць быў уязнены (1846-1848). Віцэмаршалак (1868-1871) і маршалак (1871-1874) павятовае Тарнаўскае рады. Ад 1878 г. раднік гарадской рады Тарнава. Ад 1884 г. адна з вуліцаў носіць ягонае імя.

Канкурэнцыя між групамі Пяндрацкага і Качкоўскага прывяла да таго, што ў 1878 годзе ў выніку чарговых выбараў бургмістра кандыдаты Аляксандр Віслоцкі і Людвік Пятрыцкі атрымалі па 18 галасоў. Толькі праз лёсаванне бургмістрам стаў прыхільнік Пяндрацкага Віслоцкі.

асуджэння, таму ня стаў ні пад які з сцягоў. У выніку страціў і чытачоў і супрацоўнікаў, але займеў мноства крытыкаў" [27, s. 23a].

У тым самым лісце Вайніслаў разважае: "*Цяпер тэрмінова трэба нешта выдаць з таго, што прыгатавана. Сярод мноства распчатых працаў адна "Напад урада на народ або Карасасаў званы Каракозавым і справа яго", рэч менш цяжкая і ня надта вялікая, старонак на 30-40. Ужо маю 2/3 працы, дзён за 5-6 магу скончыць.*" Выглядае на тое, што Вайніслаў уважаў за праект расейскіх спецслужбаў, мэтай якога было згартанне рэформаў і заклучанне мутэрак. Пацверджаннем гэтаму ягоны пазнейшы выступ на тую ж тэму ў Польскай чытальні ў Парыжы, які меў назву "*Непраўдзівы замах Каракасава*". Сёння немагчыма ўявіць змест твора, які так і ня быў надрукаваны. Праца страчаная, сродкаў на жыццё не стае, як прызнае сам Заблоці. І далей працягвае: "*Калі з Літвы дашлюць дапамогу (пэўна рэшту, што засталася ад продажу Панчанаў – М.Б.) можа паеду ў Рапэрсвіль⁵¹, каб разам з Гілерам нешта выдаваць. Калі выгналі з Галіцыі Гілера, Валоўскага⁵² з Ліманаўскім, дык і мне трэба недзе шукаць сабе куток у Пазнанскім ваяводстве або ў Прусах*" [27, s. 24a].

У гэты час у самборскім зборніку на дабрачынныя мэты, рэдагаваным праз добрага знаёмага Вайніслава Готхільфа Кона, з'яўляюцца некалькі твораў паэта: дзесятак новых эпіграмаў і два вершы з цыклу званага "*Вайніславамі*". Першы верш "*Спяваю табе, кароль!*" (*Śpiewam ci królu*) на біблейскую тэму, якая зададзеная ўжо ў эпіграфе: "*І кінуў Саўл дзіду, кажучы: "Праб'ю Давыда аж да сцяны". Але ўхіліўся Давыд ад яго двойчы*". Другі верш "*Бог – айцом, зямля – маткай*" (*Bóg ojcem, ziemia matką*) апавядае пра нястачу ў грамадстве міласці да бліжняга.

Пры канцы 1878 года Вайніслаў перабіраецца ў Кракаў і паводле няпэўных звестак уладкоўваецца прыватным пісарам. Як бы далей склаўся лёс паэта невядома, але раптоўна 16 лютага 1879 года ў цэнтры Кракава ён быў арыштаваны камісарам кракаўскае паліцыі Янам Кастжэўскім. Аднак мясцовая прэса дазналася аб гэтым толькі праз два тыдні. Найбольш аператыўна падала інфармацыю кансэрватыўная кракаўская газета "Час", карэспандэнт якой пад датай 3 сакавіка паведамляў аб арышце "*ці то нігілістаў, ці то сацыялістаў, ці то ўрэшце камуністаў*". Між іх пазначаны

⁵¹ **Rapperswil** – мястэчка на паўночным беразе Цюрыхскага возера ў швайцарскім кантоне Санкт Гален. У рапэрсвільскім замку XIII ст. графам Уладзіславам Плятарам 23.X.1870 г. закладзены Нацыянальны польскі музей. У 1927 г. экспанаты музея перавезены да Варшавы.

⁵² **Міхал Валоўскі** (1851-1900) – актор, журналіст, літаратар. У 1871-1874 гг. граў у тэатрах Кракава, Львова, Курніка. У 1876-1878 гг. рэдагаваў сатырычны кракаўскі часопіс "Нагар" (Бізун). 19.VII.1878 г. за крытыку прэзідэнта Кракава Мікалая Зыблікевіча атрымаў загад пакінуць межы Аўстра-Вугорскае імперыі.

быў і "Савіч-Заблоцкі, які раней належаў да рэдакцыі тарнаўскае газеты "Зорка" [41, s. 2]. Толькі праз месяц журналісты дазналіся абставіны арышту. Ананімовы кракаўскі карэспандэнт "Пазнанскага дзённіка" 6 красавіка распавёў: "Было гэта 16 лютага ў нядзелю каля поўдня ў кавярні Рэмана"⁵³,



Кракаў. Былая кавярня Станіслава Рэмана (сёння "Эўрапейская") на Галоўным гарадскім рынку (2015)

сядзеў, чытаючы газету за некалькі крэслаў ад мяне сп. Савіч-Заблоцкі. Нечакана да яго падыйшоў паліцэйскі камісар і запытаўся: "Спадар, вы Яздоўскі?" "Не – я Савіч-Заблоцкі!" "Арыштую вас, бо ведаю, што вы Яздоўскі" – прамовіў камісар і правёў вобшук ягоных кішэняў. З дапамогай жандараў яго вывелі з кавярні і, пасадзіўшы ў брычку, павезлі да вязніцы. Пазней я даведаўся, што гэты самы камісар і праз чатыры дні ня ведаў каго арыштаваў, бо пішучы пратакол, абавязковы для перадачы наглядчыку турмы, закідаў па чарзе арыштаванаму, што той ёсць Людвікам Ябланоўскім, графам Сабалеўскім або Завідоўскім і г. д. Калі ўрэшце з

⁵³ Кавярня Рэмана – адчыненая ў 1874 г. на Галоўным рынку Кракава Станіславам Рэманам кавярня ў венскім стылі была месцам спаткання інтэлігенцыі. Тут была магчымасць пачытаць мясцовыя і замежныя газеты. Праіснавала да пачатку 1-й сусветнай вайны. Сёння тут кавярня "Эўрапейская".

пашпарта, выдадзенага ў 1875 годзе расейскімі ўладамі на Літве, паліцыя пераканалася, што падаваў сапраўднае сваё прозвішча, здавалася, прызнаўшы памылку, выпусці яго з вязніцы. Але аўстрыйская паліцыя ня мае звычкі прызнаваць сваіх памылак, і таму сп. Савіч-Заблоцкі застаецца ў турме да гэтага часу. ... Не зважаючы на тое, што ў Тарнаве, рэдагуючы газету "Зорка", шырыў перакананні і погляды хрысціянскія і традыцыйныя ў недалёкім Кракаве застаецца абвінавачаным у нігілізме або сацыялізме і трымаецца два месяцы ў вязніцы на падставе падозры" [42, с. 2]. Падозру ж у паліцыі пры вобшуку выклікала багатая карэспандэнцыя з рознымі асобамі. Таму за час знаходжання Заблоцкага за кратамі былі праведзеныя вобшукі і допыты пэўна ўсіх з кім ён ліставаўся. Дакладна вядома, што гэта закранула былых паўстанцаў Вацлава Кошчыца⁵⁴ з Львова і Эўстаха Петыёна⁵⁵ з Тарнопаля, а таксама паэтку Іду Тэйбельс з Самбора. Частка папераў была зканфіскаваная і далучаная да пратаколаў допыту. ... Аднак нічога сацыялістычна – нігілістычнага знойдзена ў іх не было. Суддзя Турак пасля разгляду справы зняў з Заблоцкага ўсе абвінавачанні. Кракаўская ж паліцыя, зважаючы на ягонае замежнае грамадзянства і адсутнасць сталае працы, прыняла рашэнне аб выдаленні Вайніслава за межы краіны. 25 красавіка 1879 года Заблоцкі практычна бяз сродкаў на існаванне быў дастаўлены на аддалены ад Кракава недзе на 60 км памежны пераход з Нямецкай імперыяй у Мыславіцах.

ГАСЦЕШЫН, РАПЭРСВІЛЬ, МЮНХЕН

З прычыны адсутнасці грошай зрушыцца з месца Вайніслаў ня мог, таму сядзеў у Мыславіцах і пісаў лісты да розных асобаў, у якіх распавядаў сваю гісторыю і стан, у якім знаходзіцца цяпер. У лісце да Юзафа Крашэўскага 29 красавіка прасіў скласці пратэкцыю перад рэдактарам "Пазнанскага дзённіка", бо збіраўся пэўна часова ўладкавацца ў Познані [43, с. 25а]. Толькі праз два тыдні перадаў яму 30 марак, якія даслаў праз знаёмых Крашэўскі. Тады рушыў Заблоцкі на поўнач да Тэадора Еске-Хоінскага, з якім знаёмы быў з часоў "Літаратурнага руху" і які абяцаў дапамагчы. Хоінскі дамовіўся з уплывовым чальцом Палаты Паноў прускага сойму графам

⁵⁴ **Вацлаў Кошчыц**, сапр. Вацлаў Валодзька, псэўд. Сагі-бэй (1831-1904) – пісьменнік, публіцыст. Афіцэр царскай арміі. У 1863 г. кіраваў асабіста сфармаваным паўстанцкім аддзелам на Міншчыне. Пасля на эміграцыі ў Турцыі (1863-1870). Лічыў збройнае змаганне адзіным шляхам для здабыцця свабоды і незалежнасці. Ад 1870 г. жыве ў Львове. Аўтар шэрагу апавяданняў і ўспамінаў.

⁵⁵ **Эўстах Петыён** (1835-1890) – інжынер, удзельнік паўстання 1863 г. Выпускнік Горнай школы ў Льежы (Францыя). Пасля вяртання з эміграцыі жыве ў Каламыі, потым – у Львове. Аўтар шэрагу брашураў і артыкулаў з галіны будаўніцтва дарог і будынкаў.

Юзафам Мялжынскім⁵⁶, што Вайніслаў можа пажыць некалькі тыдняў у ягонай сядзібе ў Гасцешыне. У лісце да Крашэўскага 23 траўня з Гасцешына Заблоцкі дзякаваў яму за грашовую дапамогу і паведамляў, што толькі падлечыць тут раны цела і духа, зьбярэ свае рэчы, калі гэта ўдасца, і паедзе да Агатона Гілера, каб прапанаваць рапэрсвільскаму музэю свае паслугі, словам дапамагаць Радамінскаму⁵⁷. Але паэт сумняецца ў правільнасці рашэння: *"Баюся пакідаць край, бо калі аддалюся ад яго, ці не загіну для Айчыны, якую надта кахаю."* Не дачакаўшыся ў Мыславіцах ані рэчаў, ані расейскага пашпарту Заблоцкі хацеў прыдбаць нейкі бяспечнейшы дакумент, пажадана швэцкі. Спадзяваўся, што ў гэтай справе яму дапаможа Генрык Букоўскі⁵⁸ [44, с. 26а-26b]. Пры канцы ліста



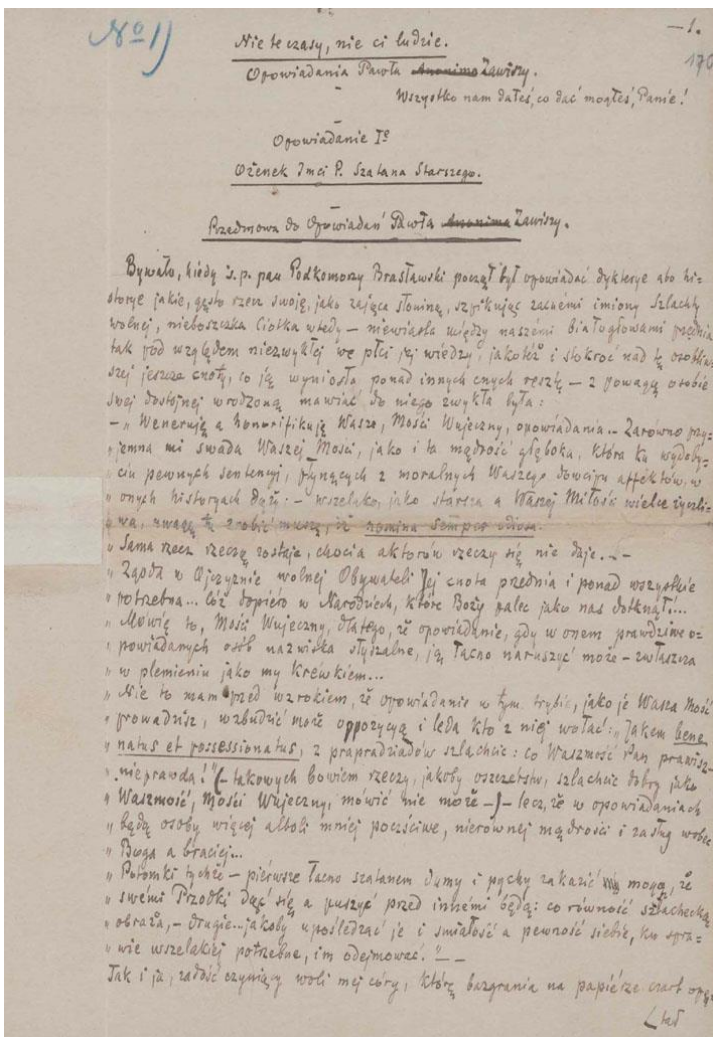
Гасцешын. Старая афіцына ў былым маёнтку Мялжынскіх, дзе Савіч-Заблоцкі мог пісаць *"Полацкую шляхту"*

⁵⁶ **Юзаф Мялжынскі** (1824-1900) – польскі земляўласнік, грамадскі дзяяч. Ад 1863 г. быў чальцом верхняе палаты прускага ландтагу. Адзін з закладальнікаў музэя Пазнанскага таварыства сяброў навук. Маёнтак **Гасцешын** у Вальштынскім павеце перайшоў да Мялжынскіх ад сваякоў Качароўскіх у сяр. XIX ст.

⁵⁷ **Юзаф Радамінскі** (1817-1890) – удзельнік паўстання 1863 г., памочнік А. Гілера ў Нацыянальным урадзе. На эміграцыі супрацоўнік шэрагу выданняў, захавальнік музэю і бібліятэкар у Рапэрсвілю.

⁵⁸ **Генрык Букоўскі** (1839-1900) – выпускнік Маскоўскага ўніверсітэту, удзельнік паўстання 1863 г. у Ковенскай губэрні. Эміграваў у Швэцыю, дзе ў Стакгольме ў 1870 г. заклаў антыкварную краму, якая перарасла ў буйнейшы ў Скадынавіі аўкцыённы дом *Vikowskis*. Быў сузакладальнікам у 1873 г. Паўночнага музэю (*Nordiska Museet*) ў Стакгольме. Актыўна падтрымліваў музэй у Рапэрсвілю, музэй і бібліятэку Кракава.

ў напісанні зваротнага адрасу Заблоцкі пазначае сябе, як Дабееўскага. Пэўна такое прозвішча ён абраў сабе ў часе побыту ў Гасцешыне. Выбар цікавы, бо назву Дабея мае вёска побач з Непаротамі, месцам знаходжання парафіяльнага касцёла, да якога належала капліца Заблоцкіх у Мікалаеве.



Першая старонка рукапісу "Полацкай шляхты",
дасланага Савічам-Заблоцкім Крашэўскаму

Недзе ў першай палове чэрвеня Вайніслаў пэўны час знаходзіўся ў Швэцыі. Пазней свае ўражанні ад візиту ён апісаў так: "Я нядоўга быў са

скандынавамі, але час пражыты ў іхняй краіне і стасункі з гэтымі людзьмі запісаліся ў маім сэрцы нібы знаходжанне ў святыні Божай, з якой аблегчаны ад боляў, заахвачаны да жыцця выходзіш" [45, с. 6].

Пасля вяртання з Швэцыі да Гасцешына Заблоцкі пачынае працаваць над творам, які пазней назаве "Полацкай шляхтай", але спачатку меў адно толькі назву "Шлюб ягамосці пана Шатана Старэйшага". У лісце да Крашэўскага Вайніслаў піша, што гэтае апавяданне з'яўляецца ўступам да нізкі апавяданняў пад назвай "Ня тыя часы, ня тыя людзі", якая будзе нечым падобнай да "Літоўскіх малюнкаў" Ігната Ходзькі⁵⁹. Аўтар адзначае арыгінальнасць пісьма твора і таму дадае невялікі тлумачальны слоўнічак [46, с. 28а-28б]. За дату пачатку працы над творам можна прыняць дату, пазначаную пасля ўступу: "У Вялікай Польшчы, Пазнанскім ваяводстве, 1879 года, дня Св. Віта і Мадэста"⁶⁰. Дату ж сканчэння аўтар падаў пры канцы апавядання: "Субота, 16 жніўня 1879 года. У Вялікапольшчы. Дзень Св. Яцака паляка, закону Св. Дамініка сёння славім" [47, с. 170b, 182b].

У апошніх днях жніўня 1879 года выбіраецца Вайніслаў з Гасцешына да Рапэрсвіля ў Швайцарыі. Па дарозе ненадоўга спрыняецца ў Дрэздане, дзе наведвае Крашэўскага, які ў тым годзе святкаваў 50-годдзе літаратурнае працы. Фатаграфуецца ў атэлье прыдворнага фатографа Аўгуста Адлера на Вікторыяштрэсэ і пакідае саксонскую сталіцу.

У верасні 1879 года Заблоцкі ўжо знаходзіцца ў замку Рапэрсвіль. Адсюль дасылае Крашэўскаму некалькі старонак свайго апавядання "Шлюб ягамосці пана Шатана Старэйшага", якое планаваў за дапамогай Крашэўскага надрукаваць ў нейкім часопісе. 15 верасня, зрабіўшы копію, дасылае поштаю ўвесь тэкст, далучыўшы да яго зроблены яшчэ ў Дрэздане ўласны партрэт. З ліста вынікае, што планы Вайніслава разбіліся аб рэаліі Рапэрсвіля: "Гілер бяз грошай, я таксама амаль бяз грошай. Былі ў Плятара⁶¹ і прынятыя даволі прыемна. Апрача яго няма на каго спадзявацца ў Рапэрсвілю. Жыццё дарагое, зарабіць цяжэй, чымсці ў іншых месцах. У музеі мне нават месца ня дадзена, і туляюся па прыватных вільготных жывлах. Каб меў болей грошай у кішэні, ужо б сёння паехаў да Мюнхена, у якім некалькі дзён быў на выставе" [46, с. 28б].

⁵⁹ Ігнат Ходзька (1794-1861) – пісьменнік, аўтар шэрагу апавяданняў, аб'яднаных у серыі "Літоўскія малюнкi" (1840-1850) і "Літоўскія паданні" (1852-1860). Пішучы пра Ходзьку Савіч-Заблоцкі мае насамперш на ўвазе апавяданне "Успаміны квэстара" (1844), дзе аўтар сакавіта малюе партрэты апошняга полацкага ваяводы Тадэвуша Жабы ды іншых высакародных асобаў.

⁶⁰ Святыя Віт, Мадэст і Крысцэнцыя – хрысціянскія пакутнікі, закатаваныя на загад імператара Дыяклетыяна (~303 г.) Каталіцкая і праваслаўная цэрквы згадваюць іх 15 чэрвеня.

⁶¹ Уладзіслаў Броэль-Плятар (1808-1889) – унук апошняга полацкага ваяводы Тадэвуша Жабы, журналіст. Дэлегат на паўстанцкі сойм, дзе 10.VIII.1831 г. падпісаў акт далучэння да паўстання Мінскага ваяводства. На эміграцыі ў Парыжы ў 1831-1836 гг. выдаваў часопіс "Le Polonais : journal des intérêts de la Pologne". У 1844 г. пераехаў да Швайцарыі, дзе ў 1870 г. у Рапэрсвілю заклаў Нацыянальны польскі музей.



**Партрэт Вайніслава Савіча-Заблоцкага,
дасланы з Рапэрсвілю Юзафу Крашэўскаму**

Неўзабаве Заблоцкі перабіраецца ў Мюнхен, здымае кватэру на вул. Ам Глэкэнбах, што ля Паўднёвых могілак, і пачынае трохі ўпарадкоўваць свае паперы. Думае вярнуцца ў Пазнанскае ваяводства. Атрымаўшы звестку, што ў Курніку з'явілася пасада памочніка бібліятэкара, 3 снежня піша ліст да ўладальніка мястэчка графа Яна Дзялынскага. У лісце паэт падае звесткі пра

сябе, піша, што на кавалак хлеба зарабляе ў Нямецчыне, і просіць разгледзіць ягоную кандыдатуру. Адказаў яму загадчык курніцкае бібліятэкі Зыгмунт Цэліхоўскі, што вестка пра вакансію была памылковай [23, s. 104]. Пэўна ў гэтым часе Зabloцкі вяртаецца да пакінутай ў 1870 годзе працы настаўніка. Спрабуе выкладаць расейскую мову па-нямецку. Ускосна пра гэта сведчыць наяўнасць між ягоных папераў няскончае працы аб расейскай граматыцы ў нямецкай мове [48, s. 77]. Падобна, што ў гэтым часе піша ён *"Наматкі пра Швайцарыю"* (*Notizen über die Schweiz*), два сшыткі з якімі захаваліся ў ягоным архіве [48, s. 83]. Некалькі адабраных ім твораў Зabloцкі адаслаў у Самбор Готхільфу Кону, якія той змясціў у рэдагаваным ім гадавіку "Выдання на дабрачынныя самборскія мэты". Між іх маюцца два вершы Вайніславага бацькі *"Над калыскай Вайнісія"* (*Nad kołyską Wojnisia*) і *"Малітва"* (*Modlitwa*) [1, s. 100-103], пара – самога паэта *"Славак"* (*Słowak*) і *"Паэт"* (*Poeta*). Варта адзначыць, што Вайніслаў ня быў абыякавым да лёсу людзей, якія ў патрэбе, што выказаў раней у вершы *"Бог – айцом, зямля – маткай"*, гэтак і цяпер – у вершы *"Славак"*:

*Туліца славак, туліца да сцяны
У краіне чужой, незнаёмы чужы
А вецер паўночны, вецер пранізлівы
Гуляе па бурцы небаракі
Дарэмна гучыць голас слёзны, плачлівы
Каб падаў мінак грошык залішні
Але хто патрымае славака [1, s. 104].*

Аднак на большую ўвагу заслугоўвае эса пад назвай *"Жанчына"* (*Kobieta*), прачытанае ў Бадэн-Бадэне ў салоне графа П. (пэўна Плятара – М.Б.). У ім Зabloцкі выказвае свой погляд на стан жанчыны ў грамадстве. Паэт лічыць ненармальным калі жанчына становіцца нявольніцай мужа, або нават рэчу. Ён упэўнены, што патрэбная рэформа, каб зраўнаваць жанчыну з мужчынай у розных сферах жыцця, бо ня бачыць прычынаў, чаму яна ня можа займаць такую самую пасаду, што і мужчына. Аднак лічыць, што жанчынам у змаганні за роўнасць, ня варта забывацца на сям'ю, якая ёсць крыніцаю таго, што завецца народам. Якой будзе сям'я такім стане і народ [1, s. 49]. З прычыны актуальнасці тэмы эса было дадаткова выдадзенае асобнаю брашурай.

Мюнхен быў часовым прыстанкам для Савіча-Зabloцкага, бо знайсці тут працу было без сумневу лягчэй чым у Рапэрсвілю. Але ж тут Вайніслаў быў адзін, практычна ў ізаляцыі. У сваіх лістах да розных знаёмых пытаўся, якім польскамоўным газетам і часопісам можна прапанаваць свае тэксты.

Письменник Зыгмунт Мілкоўскі⁶² на ягоны запыт паведамляў, што ў Львове мае стасункі з "Польскім дзённікам" і "Літаратурным тыднем", у Кракаве – ні з кім, у Познані – з "Пазнанскім дзённікам", але "выданні гэтыя выплочваюць надта сціпльыя ганарары, а пры тым ня ўсе ў стане дакладна трымацца ўмоваў" [49, s. 380]. Пры канцы 1880 года для пазнанскага часопіса "Двухтыднёвік для жанчын" у працяг жаночае тэмы Савіч-Заблоцкі піша артыкул пра брытанскую астраномку нямецкага паходжання Караліну Лукрэцыю Гершэль. Папярэднічае яму ў часопісе тэкст пад тытулам "Вучоныя жанчыны" (*Uczone kobiety. Karolina Lukrecya Herszelówna*), дзе аўтар агулам апісвае ўносак жанчынаў у навуку. Пад тэкстам аўтар пазначае, што "пісаў у Мюнхене 7 снежня 1880 г." Падаецца Вайніслаў меркаваў напісаць некалькі артыкулаў, аб'яднаных адною тэмай, але пераезд змяніў ягоныя планы.

ПАРЫЖ, БРУСЕЛЬ

Хаця ў пазнейшым часе Заблоцкі некалькі разоў згадваў, што прыехаў у Парыж у 1882 годзе, аднак дакументы сведчаць пра іншае. Адбылося гэта не пазней за красавік 1881 года, бо ў лісце з французскае сталіцы да Крашэўскага Вайніслаў пісаў, што Гістарычна-літаратурнае таварыства 3 траўня чакала прыезду знакамітага пісьменніка. Пішучы ліст Крашэўскаму 13 чэрвеня 1881 года на бланку газеты "Le Renseignement Parisien" (Парыская вестка) Заблоцкі паведамляе пра асобаў, якія мусяць увайсці ў склад рэдакцыі новай газеты для гасцей і эмігрантаў, выдаўцом якой з'яўляецца Ўладзіслаў Валоўскі⁶³, капітан французскіх выведнікаў у 1870 годзе. Рэдактарам прызначаны французскі пісьменнік Анры Агу⁶⁴, а Заблоцкі з'яўляецца памочнікам выдаўца. Вайніслаў дасылае Крашэўскаму першы нумар газеты [50, s. 32b]. Але праект аказаўся няўдалым. У лістападзе газета змяняе назву на "L'Echo de France" (Рэха Францыі), а праз нейкі час ейны друк спыняецца. Ужо 22 жніўня 1881 года Заблоцкі, які ў гэтым часе жыве ў

⁶² **Зыгмунт Мілкоўскі**, псэўд. **Тэадор Тамаш Еж** (1824-1915) – у часе паўстання 1863 г. начальнік збройных сілаў на Падоллі. На эміграцыі жыў у Сэрбіі (1864-1866), Бельгіі (1866-1872), Швайцарыі (1872-1915) з непрацяглым побытам у Парыжы (1880-1882). Аўтар каля 80 аповесцяў, рэдактар газеты "Вольнае польскае слова" (1887-1899) спадкаемцы "Кур'ера польскага ў Парыжы".

⁶³ **Уладзіслаў Валоўскі** (1843-1912) – паўстанец 1863 г., палкоўнік французскай арміі, выдавец, пісьменнік. Пасля паўстання эміграваў у Францыю. Прыймаў удзел у пруска-французскай вайне 1870-1871 гг. Добры знаёмы французскіх прэм'ераў Лявона Гамбэты і Жуля Фэры. Аўтар успамінаў "Le colonel Bourras" і "Le corps Franc des Vosges", рэдактар газеты "Echo de France". У 1902 г. вярнуўся з эміграцыі.

⁶⁴ **Анры Агу** (1818-1901) – французскі палітык, драматург, пісьменнік. Аўтар больш за 20 твораў, у ліку якіх "Les Faucheurs polonais, épisode de l'insurrection de 1830" (1863) і "Les Zouaves de la mort, épisode de l'insurrection polonaise de 1863" (1864).

гатэлі "Grand Hotel de Paris" (існуе і сёння – М.Б.) на вул. Мабёж 37, піша да Леанарда Нядзвецкага⁶⁵, што знаходзіцца ў надта цяжкім матарыяльным стане. Праз 6 дзён яму трэба плаціць 27 франкаў за памяшканне, але сума гэтая для яго занадта вялікая. Просіць знайсці хоць нейкую працу капіравальніка, або нешта перакласці [51, s. 1a].



**Парыж. Выспа Св. Луі. Арлеанская ўзбярэжная №6.
Будынак Гістарычна-літаратурнага таварыства (2013)**

Але ўрэшце крызіс мінае і жыццё пачынае паступова наладжвацца, бо ўжо 17 верасня Заблоцкі ў Польскай чытальні, што месцілася ў кавярні на вул. Coquilliere 34, чытае рэферат "*Старонка з гісторыі панавання цара Аляксандра II. – Непраўдзівы замах Каракасава.*" Пачынае супрацоўнічаць, пэўна з пратэкцыі Агатона Гілера, у эмігранцкай газэце "Парыскі кур'ер". Аднак зацікаўленне славянскай тэматыкай, асабліва што да малых славянскіх

⁶⁵ **Леанард Нядзвецкі** (1811-1892) – удзельнік паўстання 1831 г., перакладальнік, выдавец, бібліятэкар. На эміграцыі жыў у Лондане (1832-1839) і Парыжы (1839-1892). У 1840-1844 гг. рабіў стэнаграфы лекцыяў А. Міцкевіча па славянскай літаратуры ў Collège de France, што дазволіла іх пазней выдаць. Прыхільнік месіянскае тэорыі філосафа Ю. Хэнэ-Ўронскага.

народаў, не пакідае яго. У гэтай справе Вайніслаў абменьваецца думкамі з сэрба-лужыцкім мовазнаўцам і каталіцкім пробашчам касцёла Св. Дзевы Марыі ў Будзішыне Міхалам Горнікам⁶⁶ [52, s. 44].

Недзе ў студзені-лютым 1882 года на чарговым штомесячным паседжанні Гістарычна-літаратурнага таварыства Савіч-Заблоцкі агучвае ўступ да працы "Аб кантактах арабаў са славянамі". Ці быў гэта той самы тэкст, які Вайніслаў у 1877 г. падаваў у кракаўскую Акадэмію Ведаў, або дапрацаваны па выніках падарожжа ў Эгіпет няясна [53, s. 4].

Ступень і працягласць супрацоўніцтва Заблоцкага з "Парыскім кур'ерам" вызначыць цяжка, бо амаль усе артыкулы ў двухтыднёвіку ня маюць подпісаў. Без сумневу можна казаць пра ягонае аўтарства артыкула "Святкаванне 19 гадавіны студзеньскага паўстання ў Парыжы", бо ў ім падрабязна пададзены змест выступу⁶⁷ Заблоцкага і даволі сцісла – іншых удзельнікаў. У выступе 22 студзеня 1882 года Вайніслаў сцвярджаў, што паўстанне 1863 года стала мяжой між старой і новай Польшчай: "Да гэтага паўстання Польшча была кунтушовай, старой шляхецкай Польшчай. Там толькі абраныя людзі, *nati et possessionati*⁶⁸, маглі з'яўляцца і з'яўляліся. ... Ад паўстання 1863 года, Польшча з'яўляецца іншай, народнай, ідэал Тадэвуша Касцюшкі!" Далей ён падае геаграфічнае абгрунтаванне таго, што ў перспектыве Літва і Русь (Украіна – М.Б.) будуць разам з Лехіяй (Польшчай – М.Б.), бо "Літвы і Русі рэкі не папывуць у бок адваротны таму, у які раней плылі, Нёман і беларуская Дзвіна да Ладагі, Дняпро не накіруецца да Каспійскага мора." Вяртаючыся да тэмы патрэбы быць з сваім народам Заблоцкі цытуе зварот ад 18 снежня 1863 года генерала Рамуальда Траўгута да кіраўнікоў паўстанцкіх аддзелаў: "Памятайце, што паўстанне без народу ёсць толькі вайсковай дэманстрацыяй у большых або меншых памерах. Толькі з народам здолеем перамагчы ворага" [40, s. 5]. Пры канцы Вайніслаў чытае, прэзэнтаваны яму

⁶⁶ Міхал Горнік (1833-1894) – сэрбска-лужыцкі культурніцкі дзеяч, перакладальнік, публіцыст і каталіцкі святар. Пачатковую адукацыю атрымаў у родным Ворклезе (ням. Räckelwitz), скончыў нямецкую гімназію ў Празе. Вывучаў тэалогію і славістыку ў Карлавым універсітэце. У 1856 г. прыняў сан і стаў духоўнікам у Будзішыне (ням. Bautzen), ад 1871 г. быў пробашчам касцёла Св. Дзевы Марыі, а ад 1889 г. – тытулярным канонікам Будзішынскае капітулы.

⁶⁷ Артыкул гэты ў "Парыскім кур'еры" падпісаны псэўданімам "Надбужанін". Гэткі псэўданім скарыстоўваў літаратар Юзаф Барвінскі (1849-1883). Аднак змест артыкула: згадкі пра Скаргу, Дзвіну беларускую, ідэал Касцюшкі, верш Карнэля Ёейскага, асабіста падараваны Вайніславу, дае падставы ўважаць Савіча-Заблоцкага калі не за аўтара, дык за суаўтара дакладна.

⁶⁸ *nati et possessionati* – паводле нараджэння і валодання (лац.)

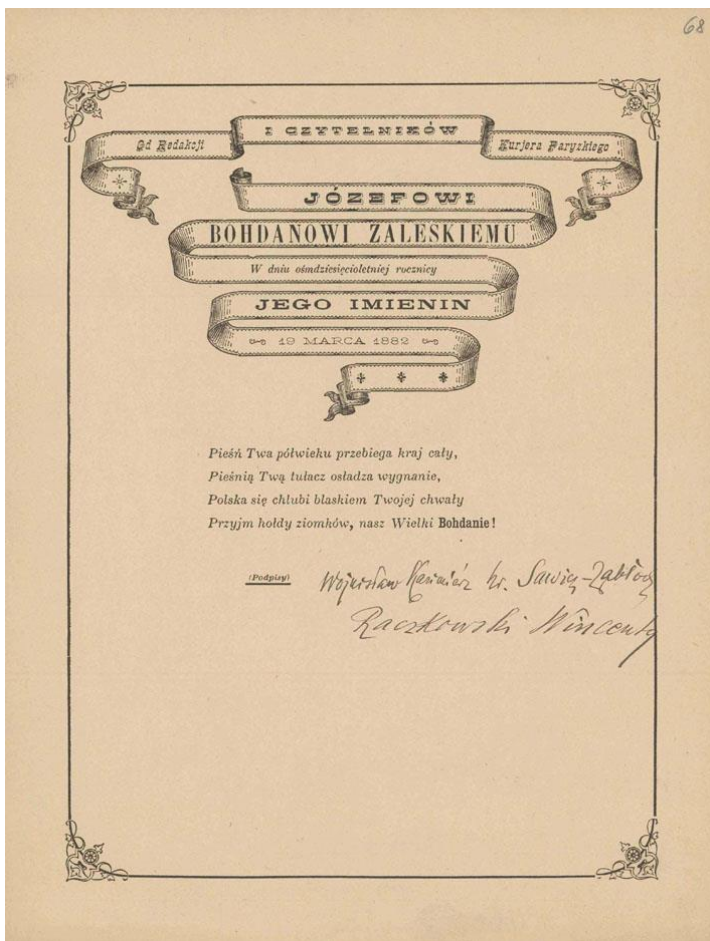
паэтам Карнэлем Уейскім⁶⁹ верш пад назвай "На магілы палеглых у 1863 годзе". Менавіта тут упершыню верш быў адціснуты друкам, бо ў зборах вершаў самога Уейскага ён з'явіўся значна пазней, трохі папраўленым і пад назвай "У дзень задушны".

Наступны артыкул, аўтарства якога дакладна належыць Заблоцкаму, мае назву "Беларускі рух" (*Ruch Białoruski*). Цікавы ён тым, што пададзеная ў ім інфармацыя супярэчыць пазнейшай заяве аўтара, які ў лісце да Драгаманава 21 верасня 1886 года пісаў: "Раз лі да Парыжа, бог ведае хто і адкуда (на капэрце: "почтовый вагон"), даслалі мне ў 1881 ці 1882 року вельмі лепа адтлашчоную і без "Дозволено цензурою", гарачую тай поўную самасвядомства ваззову (адозву – М.Б.) да Беларусі, гдзе казалася, што мы – народ, імеючы стаянства сваё, народаправы свае і пр. і пр." [54, с. 316] У артыкуле ж Заблоцкі канкрэтна спасылаецца і цытуе паведамленне варшаўскага карэспандэнта кракаўскай газеты "Час" [55, s. 2]. Няясна навошта выдумляў Вайніслаў той "паштовы вагон" і г. д. Магчыма хацеў паказаць адрасату, што сувязі з Беларуссю не згубіў. У артыкуле ж Заблоцкі адрэагаваў на сцверджанне карэспандэнта, што зварот ёсць нібы "актам веры гэтага беларускага гуртка, з якога ўпершыню выйшла думка аб узняцці беларускае справы", і распавёў, што ўпершыню гэтая ідэя паўстала ў коле петэрбургскіх студэнтаў яшчэ ў 1868 годзе. Апрача таго ініцыятар стварэння "Звязка Крывічанаў", то бок сам Заблоцкі, "напісаў на мове беларускага людю апрача Паэзіі (Беларусінкі), Малітоўнік і Святую Гісторыю, але цензура знішчыла рукапісы, хаця ў іх не было нічога, хто б дражніла ўрад, гневала яе толькі мова, якую трэба было ўважаць за "наречіе русскаго языка". Далей, падаўшы тэкст звароту беларускіх актывістаў да моладзі, аўтар пагаджаецца з карэспандэнтам "Часу", што рух гэты не зашкодзіць польскаму руху і нават болей кажа: "Чым мацнейшая Русь, тым мацнейшай будзе і наша Польшча. І наадварот: слабое развіццё Бelay, Maloy і Чырвонай Русі прынесла б нашаму арганізму карысьць, як рукі і ногі карліка, прымацаваныя да звычайнага мужчыны!" [28, s. 4]. У пазнейшай размове з паўстанцам 1863 года Ігнатам Адранвож-Высоцкім⁷⁰

⁶⁹ Карнэль Уейскі (1823-1897) – польскі паэт, публіцыст. У 1847-1848 гг. навучаўся ў Парыжы. Тут прыймаў удзел у рэвалюцыйных падзеях 1848 г. Аўтар каля дзясятка зборнікаў рэлігійна-месяцкае лірыкі. У 1877-1878 гг. быў дэпутатам аўстрыйскага Райхсрату. У 1893 г. стаў ганаровым грамадзянінам Драгобыча.

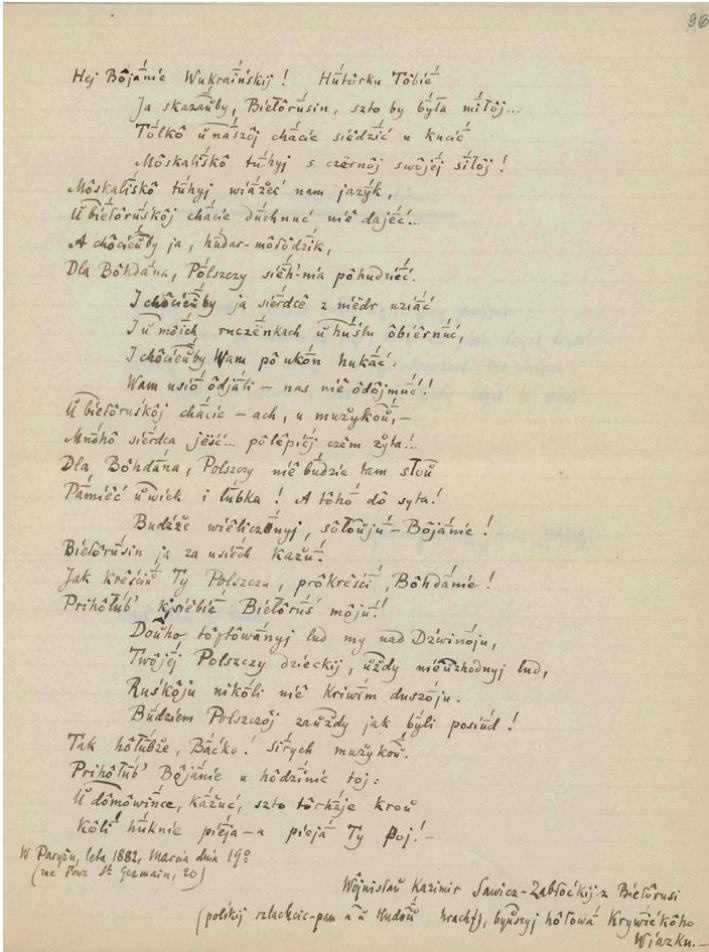
⁷⁰ Ігнат Адравонж-Высоцкі, псэўд. Юзаф Жачак (1825-1904) – былы афіцэр расейскае арміі, у паўстанні 1863 г. палкоўнік, камандзір аддзелу ў Падляскім ваяводстве, камісар Нацыянальнага ўраду ў Люблінскім ваяводстве. Пасля 30 гадоў эміграцыі вярнуўся на радзіму і жыў у Кракаве.

Заблоцкі паведаміў, што ён ёсць аўтарам артыкулу, і дадаў, што размова вядзецца пра дзяржаўную аўтаномію Беларусі ў межах, дзе люд размаўляе па-беларуску. Былы паўстанцкі палкоўнік з абурэннем напісаў у рэдакцыю газеты, што замест таго, каб служыць агульнай польскай справе, Заблоцкі і ягоныя таварышы кажучь, што "*палякамі быць ня могуць, а маскалямі ня хочуць, гэтакім чынам па-просту імкнуцца да беларускай або крывіцкай дзяржаўнай аўтаноміі*" [56, s. 6]. Адсюль пэўная частка эміграцыі, палічыўшы такую заяву за здраду, адварнулася ад Вайніслава, бо ўважала, што змагацца належыць за адзіную Рэч Паспалітую ў межах да 1772 года.



Віншавальны бланк Багдану Залескаму з аўтаграфамі Вайніслава Савіча-Заблоцкага і Вінцэнта Рачкоўскага

19 лютага 1882 года спаўнялася 80 гадоў вядомаму польскаму паэту ўкраінскага паходжання, удзельніку паўстання 1831 года Багдану Залескаму⁷¹. З гэтае нагоды ў парыскім касцёле ўнебаўзяцця Дзевы Марыі ў прысутнасці невялікага кола блізкіх і сяброў адбылася імша. Галоўныя ж урачыстасці былі перанесеныя на больш цёплы час 19 сакавіка, калі ў юбіляра былі імяніны. У прызначаны сакавіцкі дзень вялікая дэлегацыя выправілася з Парыжа да



**Віншавальны верш "Беларуская пая-здароўка ..."
Багдану Залескаму на 80-я ўгодкі паэта**

⁷¹ Багдан Залескі (1802-1886) – польскі паэт. Разам з Антанам Мальчэўскім і Севярынам Гашчынскім лічыцца прадстаўніком "украінскае школы" польскага рамантызму. За ўдзел у паўстанні 1831 г. узнагароджаны крыжом Virtuti Militari. На эміграцыі жывіў у Парыжы. Быў добрым сябрам манахаў-уваскрасенцаў.

прадмесця Вільпро, дзе ў доме сваёй дачкі жыву паэт. Рэдакцыя "Парыскага кур'ера" надрукавала бланкі з віншавальным вершам, якія падпісалі больш за дзвесце супрацоўнікаў і чытачоў газеты. На адным такім бланку стаіць аўтограф і Вайніслава Савіча-Заблоцкага побач з аўтографам паўстанца 1863 года палкоўніка Вінцэнта Рачкоўскага⁷². Паэтка Севярына Духінская напісала вялікі верш "*Дажынкавая песня*", дзе апісала паэтычныя падарункі Багдану Залескаму, між якіх і "*жменька пладоў крывіцае зямлі з-па-над белае Дзвіны*" [56, с. 2].



Парыж. Вузкі пяціпавярховы дамок №20 на вуліцы Фур Сэн Жэрмэн, дзе Заблоцкім напісаная "*Беларуская пея-здароўка ...*" (2013)

⁷² **Вінцэнт Рачкоўскі** (1821-1911) – У часе паўстання 1863 г. палкоўнік Рачкоўскі быў начальнікам штабу генэрала Людвіка Мераслаўскага. У баі пад Клечавам 10.IV.1863 г. быў паранены. Камандваў паўстанцкімі аддзеламі ў Мазавецкім і Каліскім ваяводствах. На эміграцыі жыў у Парыжы.

Жменька гэтая складалася з чатырох Вайніслававых вершаў. Тры маленькія, пісанья ў польскай мове, і большы – ў беларускай. Калі беларускія вершы Заблоцкага 1870-1873 гг. былі пісанья кірыліцаў, дык гэты віншавальны верш пад назвай "*Беларуская пя-здароўка*" (*Biełoruśkaja pieja-zdbróŭka*) – лацінкаю, распрацаванай самім Вайніславам. Падставаю для лацінкі Заблоцкага сталася польская лацінка. Да яе даданыя былі дзве літары з дыякрытычнымі знакамі, пазычаныя з французскага альфабэту (ô, è), з расейскай кірыліцы – літара "ё", а для літары "ў" сваіх пісаных кірыліцаю вершаў скарыстаны адпаведнік "ў". Папярэднічае вершу ўступ, дзе паэт сцісла апавядае пра адметнасць беларускай мовы, правілы чытання лацінкі і падае пераклад верша на польскую мову [58, s. 94-95]. Пры канцы твора стаіць дата 19 сакавіка 1882 года і адрас "*rue Four St. Germain, 20*", дзе пэўна з пачатку года жывіў аўтар.

Недзе ў гэтым часе Заблоцкі, пэўна праз Уладзіслава Валюўскага, знаёміцца з папулярным французскім палітыкам Лявонам Гамбэтам⁷³, які яшчэ ў часе франка-прускай вайны 1870-1871 гг. быў міністрам унутраных справаў, а ад 14 лістапада 1881 года да 30 студзеня 1882 года нават прэм'ер-міністрам. Як згадвае сам Заблоцкі, быў ён "*памочнікам экс-дыктатара і прыватным дарадцам ў пытаннях Усходняе Эўропы ... у апошні год ягонага жыцця*". Паводле словаў Вайніслава, не зважаючы на разыходжанні ў палітычных поглядах, стасункі іх былі надзвычай прыязнымі [59, s. 130]. Заблоцкі згадвае, што на просьбу Гамбэты ездзіў са спачуваннямі да Джозэфэ Гарыбальдзі. Трэба думаць спачуванні тыя былі з прычыны працяглае і невылечнае хваробы генэрала. Магло гэта адбывацца ў 2-й палове красавіка – 1-й палове траўня 1882 года, бо да таго часу Гарыбальдзі здзяйсняў падарожжа па Італіі і вярнуўся на Капрэру толькі 17 красавіка. Да словаў Заблоцкага варта ставіцца крытычна, бо кажучы карэктна, часам ён мог завышаць уласны статус і перабольшваць асабістую значнасць у пэўнай справе. Дык вось паехаў на Капрэру Вайніслаў не адзін, бо хто такі невядомы дарадца для "героя Адраджэння Італіі", іншая справа – Уладзіслаў Валюўскі. Гамбэта, Валюўскі і Гарыбальдзі былі добра знаёмыя з часу франка-прускае вайны 1870-1871 гг., у часе якой Валюўскі змагаўся ў шэрагах Вагескае арміі пад началом вялікага італьянца. Выглядае на тое, што Заблоцкі суправаджаў Валюўскага ў гэтым падарожжы. Дабіраліся яны праз Корсіку, сведчаннем таму напісанья на гэтай выспе вершы паэта.

⁷³ **Лявон Гамбэта** (1838-1882) – французскі праўнік і палітык-рэспубліканец, міністр унутраных справаў і міністр абароны ў часе франка-прускае вайны (1870-1871), старшыня палаты дэпутатаў (1879-1881), прэм'ер-міністр і міністр замежных справаў Францыі (1881-1882), старшыня камісіі па вайскавай рэформе (1882).

У гэты час паэт перажывае нейкія духоўныя змены. У сярэдзіне траўня ён размаўляе з кіраўніком місіі манахаў уваскрасенцаў у Парыжы айцом Уладзіславам Віткоўскім. Праз Віткоўскага дасылае ў Рым генэралу закону Ўваскрасення Гасподняга айцу Пятру Семяненку⁷⁴ ліст з просьбаю прыняць яго да манаскага закону. Семяненка 20 траўня піша вялікі ліст да Заблоцкага, дзе раіць яму зазірнуць у сваю душу і зразумець ці ёсць ягонае жаданне пакліканнем Божым. Таксама піша да айца Віткоўскага, што мае вялікае спачуванне да Вайніслава, але каб стаць манахам чалавеку трэба адчуць у сабе пакліканне, бо без яго можа стаць яшчэ горш [60, s. 275]. Пэўна Заблоцкі, уважліва прачытаўшы ліст айца Пятра, паразважаў і адмовіўся ад ранейшае задумы.

У ліпені 1882 года на паседжанні Гісторыка-літаратурнага таварыства Вайніслаў чытае ўступ з апавядання "Шлюб ягамосці пана Шатана Старэйшага", які, як паведамляе справаздача таварыства, з'яўляецца першым апавяданнем цыклу "Аповяданні ягамосці пана Паўла Завішы".

Пэўна ў гэтым часе Савіч-Заблоцкі аднаўляе сваю настаўніцкую дзейнасць, бо між ягоных рукапісаў захоўваецца "Cours de langue russe" датаваны 1882 годам [48, s. 77], а пазней у лісце да Леанарда Нядзвецкага ад 5 верасня 1883 года ён паведамляе, што ня здолеў прысутнічаць на паседжанні, бо ездзіў, каб атрымаць ад маскаля Вострага-Бабкіна грошы за навучанне ў мінулым годзе ягонага сына, які сёлета паступіў у ліцэй у Вэрсаль [61, s. 10b].

Заблоцкага вабілі марскія падарожжы. Сведчаннем ёсць артыкулы з часоў "Літаратурнага руху", дзе ён апісваў падарожжы да берагоў Амэрыкі Яна з Кольна і ўздоўж берагоў Афрыкі карфагенца Ганона. Гэтае захапленне не пакінула Вайніслава і далей. Дазнаўшыся ў рэдакцыі "Парыскага кур'ера" пра польскую экспедыцыю пад началом Стэфана Шольц-Рагазінскага⁷⁵ [62, s. 5] паэт піша ўзнёслы верш "Стэфану Шольц-Рагазінскаму, начальніку першай польскай даследча-навуковай экспедыцыі да цэнтральнай Афрыкі, 1882" (*Stefanowi Szolcowi Rogozińskiemu, naczelnikowi pierwszej polskiej eksploracyjno-naukowej wycprawy do środkowej Afryki 1882*). Аднак твор быў напісаны трохі заўчасна, бо рэдакцыя прыняла ад'езд Рагазінскага з Парыжа да Гаўра, дзе стаяў карабель, за адплыццё. На месцы ж выявілася шмат тэхнічных і гаспадарчых праблемаў, ды ў дадатак перашкаджала неспрыяльнае надвор'е, так што карабель здолеў адплыць толькі 13 снежня.

⁷⁴ Пётр Семяненка (1814-1886) – каталіцкі філосаф і тэолаг. Удзельнік паўстання 1831 г. На эміграцыі жыў у Францыі і Італіі. Сузаснавальнік і кіраўнік Аб'яднання ўваскрасення Гасподняга (уваскрасенцы) (1842). Аўтар працы "Супраць расейскае царквы, праўда аб Царкве Божай і царкве расейскай" (1843).

⁷⁵ Стэфан Шольц-Рагазінскі (1861-1896) – падарожнік, даследнік Афрыкі. Афіцэр расейскага флоту (1880-1881). У 1881 г. набыў карабель "Люцыя Маргарыта" (фр. La Lucie Marguerite). 13.XII.1882 г. карабель пакінуў французскі порт Гаўр і 16.IV.1883 г. прыстаў да ўзбярэжжа Камеруна, якога некалі дасягнуў карфагенец Ганон. Экспедыцыя займалася даследваннем рэгіёну да траўня 1885 г.

Новы 1883 год прыносіць новыя змены. Пазыцыя "Парыскага кур'ера" становіцца больш катэгарычнай. Магчыма прычына крыецца ў адыходзе Агатона Гіллера ад уплыву на рэдакцыю газеты. Гэтак у артыкуле *"Пра новае адступніцтва"* з'яўляюцца радкі, у якіх канкрэтна пазначаюцца нацыянальныя здраднікі: *"Гэтая пазыцыя найпрост непрыязная для Польшчы; пункт здрады, на які ўсе тыя, хто свядома або несвядома стаў, вартыя кляйна і павінны быць выключаныя з кола сумленных людзей і сапраўдных палякаў. Такую пазыцыю занялі кракаўскія Станчыкі, польскія панславісты, сацыялісты з групы "Роўнасць" і "Світанак", а нядаўна ў Варшаве п. Свентахоўскі з малым гуртком пазытывістаў"* [63, s. 2]. Пэўна ад гэтага часу Заблоцкі паступова згортвае кантакты з газэтай. У траўні або чэрвені, вяртаючыся да асобы Мікалая Капэрніка, на паседжанні Гісторыка-літаратурнага таварыства Вайніслаў чытае даклад *"Аб Капэрніку як асобе дзяржаўнай і эканамісцэ"* [64, s. 4].

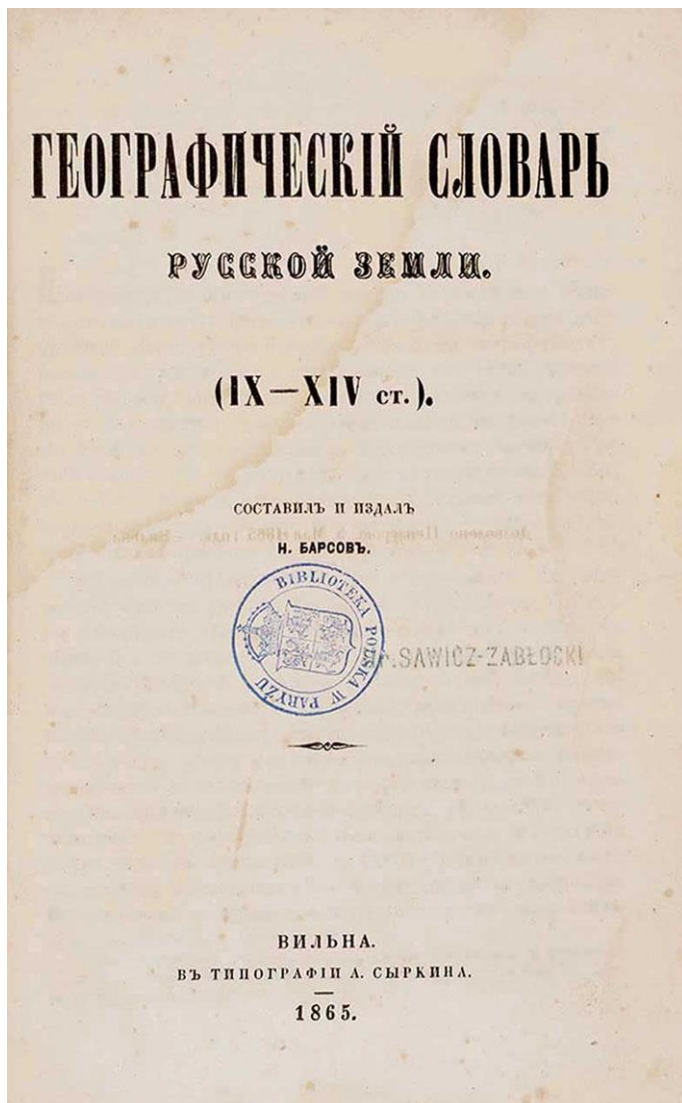
Яшчэ ад першых кантактаў з Леанардам Нядзвецкім на паседжаннях Гістарычна-літаратурнага таварыства, дзе той рэгулярна даваў спавешчанні аб працы над спадчынай матэматыка і месіянскага філосафа Юзафа Хёнэ-Ўронскага⁷⁶, паэт зацікавіўся светаглядам гэтае неардынарнае асобы. Зацікаўленне творчасцю Ўронскага выяўляў ён і пазней, пра што сведчыць даволі актыўнае на гэты тэма ліставанне між ім і Нядзвецкім [65, s. 4a]. У дзень імянінаў Леанарда 6 лістапада 1883 года ў якасці падзякі за дабрыню і спрыянне Вайніслаў падараваў Нядзвецкаму збор уласных твораў, дзе апрача *"Вязанкі эпіграмаў"* (*Epigrammatów więź*) на больш чым ста старонках змешчаныя разважанні і ўспаміны пра розных асобаў.

Надыйшла непрыемная навіна з Нямеччыны. Імперскія ўлады 13 чэрвеня 1883 года арыштавалі Юзафа Крашэўскага, абвінаваціўшы яго ў працы на французскую выведку. Заблоцкі фактычна страціў аднаго з лепшых сваіх знаёмых, бо пасля болей чым двухгадовага зняволення стан здароўя сямідзесяцігадовага пісьменніка незваротна пагоршыўся.

Пры канцы 1883 года адбываецца рэарганізацыя газеты "Парыскі кур'ер" з мэтай пашырыць кола чытачоў і зрабіць яе больш прыбыткавай. З 1 студзеня 1884 года газэта змяняе назву на "Польскі кур'ер у Парыжы" і становіцца менш літаратурнай і болей інфармацыйнай. Вайніслаў шукае іншага месца для працы. Ужо ў снежні 1883 года ён навіязвае кантакт з

⁷⁶ **Юзаф Хёнэ-Ўронскі** (1776-1853) – матэматык, фізік, філосаф. Афіцэр арміі Касцюшкі. У баі пад Мацяёвіцамі 29.IX.1794 г. трапіў у палон. Афіцэр расейскай арміі (1794-1797). На эміграцыі ў Францыі. Закладальнік духоўнага місіянізму. Аўтар вялікай колькасці працаў у галіне філасофіі, матэматыкі, фізікі, механікі.

Марыяй Канапніцкай⁷⁷. Прапаноўваючы свае паслугі для рэдагаванага ёй у Варшаве жаночага часопіса "Мода" Вайніслаў дасылае сваю навэлку



Тытуловы аркуш кнігі са збору Заблоцкага з ягоным
экслібрисам, ахвяраваны Польскай бібліятэцы

⁷⁷ **Марыя Канапніцкая** (1842-1910) – паэтка, пісьменніца, публіцыстка, перакладальніца. Аўтарка больш за 20 зборнікаў вершаў і апавяданняў. Ад кастрычніка 1883 г. была рэдактаркай набытага выдаўцом С. Левянталем часопіса "Мода", а з красавіка 1884 г. да 1886 г. – рэдактаркай новага варшаўскага часопіса для жанчынаў "Світанак" (Świt).

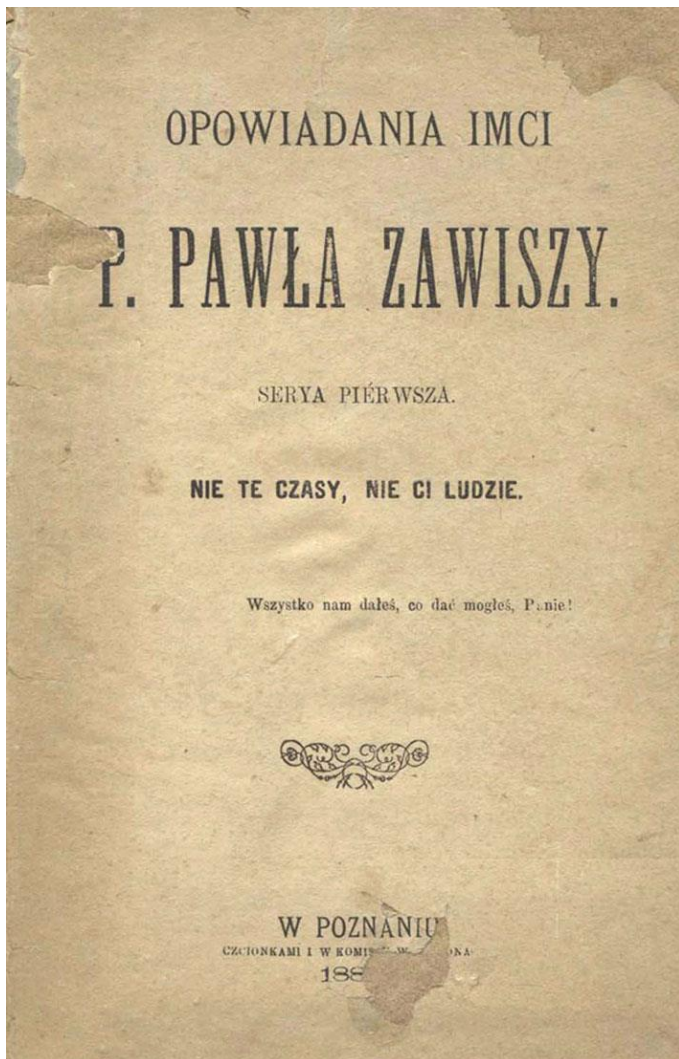
"Капялюшык" (*Kapelusik*). Канапніцкая адказвае, што навэлка цудоўная і яе надрукуюць у "Модзе" ў першых нумарах 1884 года, тады ж і ганарар пералічаць. "Што да карэспандэнцыі, – працягвае рэдактарка, – дык аб ёй ня буду прасіць, бо абяцаў нам яе дасылаць пан Жажэўскі"⁷⁸ [66, s. 30]. Аднак у наступным годзе ў часопісе "Світанак" (*Świt*), які змяніў "Моду", з'явіўся вялікі рэпартаж Заблоцкага з міжнароднай мастацкай выставы "Парыскі салон 1885" (*Salon Paryzki 1885*). Пэўна сталася гэта з прычыны хваробы Адама Жажэўскага, які ў тым самым годзе 11 жніўня спачыў. У 1884 годзе Вайніслаў прыймае меншы ўдзел у працы Гісторыка-літаратурнага таварыства. Новых дакладаў ён не агучвае, але дзейнасць бібліятэкі нейкімі кніжнымі ахвяраваннямі падтрымлівае [67, s. 9]. У гэты ж час 30 жніўня Агатон Гілер пакідае швайцарскі Рапэрсвіль і хворым ад'язджае да сваёй сястры ў Станіславоў (цяпер Івана-Франкоўск – М.Б.). Парываецца сувязь Заблоцкага з яшчэ адным блізкім чалавекам.

1885 год таксама не абыходзіцца бяз стратаў. 18 студзеня ў Львове памірае Тадэвуш Жулінскі, паплечнік і кампаньён Гілера ў справе кіравання часопісам "Літаратурны рух". Усё меней становіцца наўкола людзей, з якімі можна падзяліцца думкамі, абмеркаваць праблемы. Пэўна з гэтае прычыны павялічваецца колькасць лістоў Заблоцкага да Леанарда Нядзвецкага. Варта адзначыць, што Вайніслаў стала падтрымліваў грашыма або кнігамі такія навукова-асветныя ўстановы на эміграцыі, як Нацыянальны музэй у Рапэрсвілі ў 1876-1880 гадах і Польскую бібліятэку ў Парыжы ў 1881-1884 гадах. Але ў 1885 годзе ён яшчэ меней бярэ ўдзел у дзейнасці Гісторыка-літаратурнага таварыства, бо ягонае прозвішча не сустракаецца між выступоўцаў на паседжаннях, і гэтаксама ўжо няма яго і між ахвярадаўцаў на бібліятэку. Аднак пра ягоную прысутнасць на ўрачыстым паседжанні ў гонар Кастытуцыі 3 траўня ўскосна сведчыць карэспандэнцыя "Пазнанскага дзённіка" з Парыжа ад 8 траўня. Карэспандэнт, а гэта хутчэй за ўсё сам Заблоцкі, паведамляе пра ладжаныя Гісторыка-літаратурным таварыствам урачыстасці, а пасля іх пераходзіць да канфлікту Вайніслава з рэдакцыяй пазнанскага тыднёвіка "Варта" [68, s. 3].

Канфлікт жа гэты з рэдакцыяй "Варты" паўстаў праз непаразуменне між бакамі што да аўтарства пададзенага ў рэдакцыю твора. Твор, напісаны яшчэ ў 1879 годзе, напачатку меў назву "Шлюб ягамосці пана Шатана Старэйшага". Рукапіс яго Вайніслаў у тым самым годзе дасылаў Юзафу Крашэўскаму, а ўступ

⁷⁸ Адам Жажэўскі (1844-1885) – польскі гісторык літаратуры, публіцыст, літаратурны крытык. На эміграцыі з 1880 г., жыў у Парыжы. Аўтар працаў аб творчасці А. Міцкевіча, Ф. Шапэна, Ф. Князніна.

з яго пазней чытаў на паседжанні Гісторыка-літаратурнага таварыства. Аўтар яго дапрацаваў, даў новую назву "Арлалёты і Падканвойны або полацкая шляхта", а старую пакінуў у якасці тлумачэння. Дапрацаванае апавяданне Заблоцкі даслаў у рэдакцыю "Варты" з запытам аб магчымасці друку ў тыднёвіку. Але рэдакцыя з 5 красавіка без узгаднення пачала друкаваць твор, не абмеркаваўшы папярэдне ўмовы друку, ганарар і не пазначыўшы аўтара. Заблоцкі цягам месяца спрабаваў скантактавацца, але без выніку, таму



Вокладка познанскага выдання "Полацкай шляхты"

вырашыў падаць інфармацыю пра паўсталую праблему ў "Пазнанскім дзённіку". Урэшце ў нумары ад 17 траўня рэдакцыя адгукнулася і паведаміла, што калі шанойны аўтар захоча ўнесці нейкія выпраўленні, яны гатовыя [69, s. 5262]. Канфлікт быў палагоджаны і друк твора прадоўжыўся, аднак прозвішча аўтара так і не з'явілася. У наступным годзе той самы выдавец выдаў твор Заблоцкага асобнаю кніжкаю, але таксама без пазначэння аўтара. Тут варта згадаць, што яшчэ ў 1844 годзе Ігнат Ходзька пусціў у свет кніжку пад назваю "Успаміны квэстара", дзе дзевяць першых апавяданняў з'яўляюцца абразкамі з жыцця полацкае шляхты з левага берага Дзвіны між першым і другім падзеламі Рэчы Паспалітай. Заблоцкі, ідучы за ім, хацеў напісаць вязанку апавяданняў пад назвай "Аповяданні ягамосці пана Паўла Завішы" з жыцця шляхты таго самага Полацкага ваяводства, але з правага боку Дзвіны, які пасля падзелу быў ужо ў складзе Расейскай імперыі. З прычыны таго, што прозвішча аўтара так нідзе і не было прапісанае, у розных бібліяграфічных каталогах аўтарам пачалі пазначаць гэтага самага Паўла Завішу. З гэтае ж прычыны пазней у расейскім каталозе забароненых выданняў 1898 года, куды трапіў твор, аўтарам таксама пазначаны Завіша [70, с. 679].

Ад кастрычніка 1885 года ў Варшаве былы паўстанец 1863 года Валеры Пшыбароўскі⁷⁹ пачынае выпускаць газету "Хвіля". Пазыцыю рэдакцыі добра паказвае рэдакцыйная заўвага аб бітве на Грахоўскім прадмесці Варшавы 25 лютага 1831 года: *"Два братнія народы, з дзіўным, невытлумачальным для наступных пакаленняў, неразуменнем уласнай, агульнай карысці ўчынілі смяротную бойку, балючыя вынікі якой яшчэ і сёння адчувае слабейшы. Некалькі тысячаў ваяроў, найадважнейшых сыноў абодвух народаў занялі змерзлую, пакрытую снегам зямлю пабаёвішча, пралілі найшляхетнейшую сваю кроў, бясспрэчна бяз мэты і без карысці для сябе. Калі хто і атрымаў карысць ад гэтых баёў, дык гэта агульны вораг – немцы."* Антынямецкую пазыцыю займалі і Крашэўскі, і Гілер, і Заблоцкі. Антынямецкая пазыцыя пераважала ў грамадскай думцы, але вобмаль было і тых, хто лічыў расейцаў за братні народ. Супрацоўніцаць з газэтай Вайніслаў пачаў пэўна ад пачатку, бо пазыцыя ананімовага парыскага карэспандэнта ў кастрычніку 1885 года падобная да зместу пазнейшых *"лістоў з Парыжа"* В. К. Сүлімы. Апрача таго, як відаць з вышэй памянёнага ліста Канапніцкай да Заблоцкага, не было ў тагачасных невялікіх газэтаў магчымасцяў мець у адной краіне некалькі

⁷⁹ Валеры Пшыбароўскі (1845-1913) – пісьменнік, публіцыст, літаратурны крытык, гісторык, выдавец. За ўдзел у паўстанні 1863 г. некалькі месяцаў быў зняволены. У 1885-1886 гг. быў рэдактарам варшаўскай газеты "Хвіля" (Chwila), дзе спрабаваў давесці неабходнасць супрацы з Расеяй дзеля здабыцця незалежнасці. Аўтар некалькіх працаў па гісторыі паўстання 1863 г. і каля 30 апавяданняў.

карэспандэнтаў. У 1886 годзе з карэспандэнцыі, змешчанай у "Хвілі", ягонаму пярэ верагодна належаць: некралог Багдану Залескаму (№55), вестка аб пераездзе Юзафа Крашэўскага да Швайцарыі пасля лекавання ў Італіі (№66), паведамленне аб працы Тэафіла Ленартовіча над паэмай Багдана Залескага "Збараская выправа" (№76) і рэцэнзія на кнігу Жака Сэн-Сэра⁸⁰ "Нямеччына – такая як ёсць" (№70).

У студзені 1886 года ў асяроддзі парыскай эміграцыі паўстала думка аб пераносе парэштак спачылага гісторыка літаратуры Адама Жажэўскага на могілкі ў Манмарансі, дзе раней былі пахаваныя мноства знакамітых асобаў. Ляжаць тут апрача паплечнікаў Тадэвуша Касцюшкі, удзельнікаў паўстанняў 1831 і 1863 гадоў такія выбітныя дзеячы культуры, як Юліян Нямцэвіч, Цыпрыян Норвід і Антон Гарэцкі. Але для перапахавання Жажэўскага трэба было атрымаць дазвол ад удавы пісьменніка. Зварот эмігранцкае супольнасці да Анэлі Жажэўскай быў складзены 10 студзеня. Падпісалі яго 34 асобы, сярод якіх былі арыенталіст Аляксандр Ходзька, выдавец і пісьменнік Уладзіслаў Валоўскі, паэтка Севярына Духінская, мастак Міхал Андрыёлі і ... Вайніслаў Савіч-Заблоцкі. Само перапахаванне адбылося 21 траўня [71, s. 2-3]. Мусіў на ім прысутнічаць і Заблоцкі, як падпісант.

Паэт і надалей працягвае супрацоўнічаць з варшаўскай "Хвіляй". Найбольш значнымі ягонымі тэкстамі, надрукаванымі ў газэце ёсць "*Лісты з Парыжа*" (*Listy z Paryża*), пад якімі аўтар падпісаўся як В. К. Сүліма. З'яўляюцца яны невялікімі эсэ, у якіх аўтар разважае на важныя для яго тэмы. У першым з лістоў Заблоцкі выказвае думку аб неабходнасці Раманска-славянскага хаўрусу дзеля супрацьстаяння, як ён піша, эгаізму тэўтонскага племя. Разважае на тэму славістычных доследаў у Францыі, згадвае пісьменнікаў і даследнікаў, што займаюцца гэтай тэмай, такіх як, Луі Ляжэ, Анатоль Леруа-Бальё, Альфрэд Рамбо [72, s. 1]. Крытыкуе іх за тое, што болей увагі надаюць чэхам і палякам. Выкідае барона Адольфа д'Аўрыля з кола сяброў славянаў на той падставе, што той з'яўляецца сябрам ня ўсіх славянаў, а толькі славянаў-каталікоў. Але крытыка гэтая ня мае падставаў, бо менавіта д'Аўрыль пазнаёміў французаў з асветніцкай дзейнасцю Кірылы і Мятода, сэрбскай эпічнай песняй "Бітва пад Косавым", творчасцю Тараса Шаўчэнкі і выдаў перакладзеныя на французскую мову 24 песні з берагоў Нёмна, якія паходзяць

⁸⁰ Арман-Марыс-Д'ёданэ Разэнталь, псэўд. Жак Сэн-Сэр (1855-1898) – французскі палітычны журналіст, эсэіст і перакладальнік. Супрацоўнік газеты "Le Figaro". У 1886 г. напісаў даволі сур'ёзнае даследаванне пра Нямеччыну "L'Allemagne telle quelle est", якое выклікала раздражненне нямецкага кронпрынца Вільгельма (з 1888 г. імператар Вільгельм II).

са збору Яна Чачота "Вясковыя песні з-над Нёмна і Дзвіны", і дзе ня йдзеца пра нейкую канфэсійную прыналежнасць [73, s. 2].

У другім лісце Вайніслаў аналізуе нутраны стан Францускае рэспублікі. Сцвярджае, што Францыя ня ёсць і ня будзе аркай збавення для людю. Крытыкуе Гамбэту за тое, што той прыклаў руку да сітуацыі, калі да ўлады прыйшлі крыкуны і скандалісты з вузкай душой і бяздоннымі кішэнямі, бо прычынай сучаснага грамадскага стану стала барацьба з царквой, якую распачаў былы прэм'ер. Урад стаў не дэмакратычным, а заакратычным, бо кіруецца адно жывёльнымі інтарэсамі [74, s. 1]. Але фраза *égalité et fraternité*⁸¹ для француза не пусты гук. Гэта вынік духоўнага выхавання, якім займаецца хрысціянская царква. Далей аўтар разважае пра рост ксенафобіі ў грамадстве, што, на яго думку, ёсць вынікам франка-прускае вайны 1870-1871 гадоў. Распавядае пра папулярнасць антынямецкай ды нават ксенафобскай "Лігі патрыётаў" і ейным кіраўніку паэце Поле Дэруледзе. Пры канцы Заблоцкага ахоплівае настальгія і ён піша, што аналізу трэцяй французскай рэспублікі ў яго не атрымліваецца, бо "*думка далёка, па родных ляціць палях. У шэпт Дзвіны заслухаўшыся, беларускага майго Дунаю*". Цікавай ёсць змешчаная тут глыбока хрысціянская песня Рагнэды:

*Няхай брата брат палюбіць, няхай брата брат зразумее,
Для нас, для вас, на вякі вякоў, залаты век адсюль стане
Я ніякая ні тапеліца, не праклятая душа аніякая
Дух я гэтай Русі наддзвінскай, у песні слаўная Гарыслава
Дачка полацкага князя, Рагвалода, шматуладная:*

Руска-ляцкая згода братняя хай жа прыйдзе, хай жа прыйдзе [75, s. 1].

У апошнім лісце з Парыжа, які мае назву "*Бацькі і дзеці*" (*Ojcowie i dzieci*) аўтар разважае пра нацыю, племя на прыкладзе Францыі. Кажа, што інтуіцыя – гэта здольнасць заглянуць у будучыню, і нават у самым жорсткім ворагу ўбачыць хаўрусніка. Пераходзячы на айчынную глебу ён кажа, што інтуіцыя дазваляе сцягнуць з ворага покрыва, якім пакрылі яго паданні, і прамовіць "*Яшчэ не загінула Польшча, пакуль жыве Расея*", або іншымі словамі "*Брат! У пачуцці твае братэрскія верым, упэўненыя у іх цалкам!*" Пазней Заблоцкі паведаміць, што назву "*Яшчэ не загінула Польшча, пакуль жыве Расея*" мела ягоная брашура, якую выдаў пасля скону "Хвілі" і якой разаслаў ажно 13 асобнікаў, але ўсе яны згубіліся. З'яўленне ж гэтага лозунгу ў артыкуле дазваляе выказаць думку, што, кажучы пазней пра брашуру,

⁸¹ *égalité et fraternité* – роўнасць і братэрства (фр.)

Заблоцкі мог мець на ўвазе гэты артыкул [76, с. 2]. Далей Заблоцкі ставіць Трэцяй французскай рэспубліцы ў віну распальванне злых пацущаў у бяднейшых слаёў, што можа неўзабаве прывесці да Каліеўшчыны⁸². Праблемы французскага грамадства аўтар бачыць у неадпаведнасці сярэдняга ўзроўня маральнасці грамадства ўзроўню назапашанага грашовага капітала. І што важна, у гэтым ён спасылаецца на працу Анры Сэн-Сымона⁸³ "Сацыяльная фізіялогія". Менавіта ў выкладзенай Сэн-Сымонам хрысціянскай сацыяльнай канструкцыі з гарманічным узаемадзеяннем слаёў бачыць Заблоцкі вырашэнне паўсталых праблемаў, а не ў вынайдзенай Марксам барацьбе класаў, наскрозь матарыялістычнай і бездухоўнай. За ўзор, да якога мусіць рухацца грамадства, Вайніслаў прапануе ўзяць грамадскі лад паўночных краінаў – Фінляндыі, Нарвэгіі, Швецыі [45, с. 6].

Апошнім артыкулам Заблоцкага ў "Хвілі" стаўся водгук на кнігу былога нямецкага аташэ ў Парыжы Эвальда Паўля⁸⁴ "*Расейскія мэты*", што ў жніўні 1886 года выйшла з друку. Напачатку аўтар крытыкуе Эвальда за тое, што той парушыў нормы журналіскае этыкі. Нямецкі дыпламат, некалькі гадоў да таго атрымаўшы ад Заблоцкага тэкст ягонага асабістага ліста да Гамбэты, падаў яго ў сваёй брашуры без узгаднення з аўтарам. Далей Вайніслаў пераходзіць да галоўнае тэмы і на падставе таго свайго ліста тлумачыць, чаму нельга чакаць утварэння франка-расейскага хаўрусу супраць Нямецчыны [77, с.2-3]. На гэтым нумары спынілася ня толькі супрацоўніцтва Заблоцкага з газэтай, але і выхад самой "Хвілі". "Польскі кур'ер у Парыжы", разважаючы пра стаўленне расейцаў да іншых славянскіх народаў, падае прычыну кароткага жыцця газэты: *"Усе тыя, хто вывесіў сцяг збліжэння або зліцця з Масквой сталіся ізаляванымі! Народ адказаў маўчаннем гэтым апосталам няволі, якія клікалі палякаў у імя славяншчыны да адмаўлення ад самастойнасці на карысць маскалёў. Гэткім самым маўчаннем адказаў народ пану Валерыю Пшыбароўскаму, пісьменніку і рэдактару газэты "Хвіля". ... Заклаў ён яе з мэтай паяднання палякаў і*

⁸² **Каліеўшчына** – паўстанне 1768-1769 гг. у Кіеўскім і Брацлаўскім ваяводствах пад часам расейскага падданага Максіма Жалезняка. Выкліканае ўціскам казацтва праз прадстаўнікоў пануюных колаў Рэчы Паспалітай і інспіраванае расейскімі ўладамі. Скіраванае супраць польскае шляхты, габрэяў і ўніяцкіх святароў. Кульмінацыяй стала масавае забойства каля 20 000 жыхароў Умані. Агульная колькасць ахвяраў паўстання складае 100 000 – 200 000 чалавек.

⁸³ **Клод-Анры дэ Руўруа**, граф **Сэн-Сымон** (1760-1825) – французскі эканаміст, гісторык, філосаф, утапічны сацыяліст. Галоўныя творы: "Лісты жыхара Жэневы да сваіх сучаснікаў" (1802), "Катэхізіс індустрыялаў" (1823), "Новае хрысціянства" (1825).

⁸⁴ Водгук на кнігу Ewald Paul. Die Ziele des Russentums, Leipzig, 1886. Кніга трапіла пад забарону цензуры Расейскай імперыі (Каталог разсмотренных іностранно цензурую сочинений ..., 1898, с. 984).

маскалёў і казаў пра братэрскую згоду менавіта тады, калі паны Гурко, Апухцін, Крылоў, Каханаў, Дрэнтэльн⁸⁵ і тысячы іншых царкоў у імя вялікага цара найжорсткім чынам пераследуюць польскі народ. Голаса пана Пшыбароўскага не падтрымаў і аніводны маскоўскі голас" [78, с. 4].

Яшчэ ў часе супрацоўніцтва з "Хвіляй" паэт пачынае ліставанне з украінскім нацыянальным дзеячом Міхайлам Драгаманавым. Пэўна ў паэта ў гэтым часе не засталася побач блізкіх паводле поглядаў асобаў, ён стаміўся ад спрэчак з прадстаўнікамі польскае эміграцыі. Хацелася падзяліцца з чалавекам, які можа яго зразумець. Важным для разумення поглядаў Савіча-Заблоцкага ёсць першы ліст да Драгаманава ад 18 чэрвеня 1886 года, дзе паэт выкладае свой погляд на місію русінаў (беларусаў і украінцаў – М. Б.). Канцэпцыя гэтая з'яўляецца пераасэнсаваннем месіяністычных поглядаў Адама Міцкевіча. Для Міцкевіча місіяй Польшчы было праз пагадненне з Расеяй цывілізаваць яе, вывесці на эўрапейскую прастору і тым духоўна аднавіць усю старую Эўропу. Пасля паўстання 1863 года сітуацыя змянілася, стала відаць, што пагадненне гэтае непасрэдна між Польшчай і Расеяй стала практычна немагчымым. Паводле Заблоцкага: *"Вайна гэта і раздор гэты вельмі нас, усіх славян, разслабляе і, сказаў бы, яна нас ужо на дзве палавіны разадрала! І разадрала нас тады, калі недруг наш адпачынны, немцы, з кожным днём у магату расце"* [79, с. 313]. Канцэпцыя аўтара ліста палягае ў тым, што паколькі гэтыя два славянскія народы самастойна вырашыць праблемы ня ў стане, мусіць быць пасярэднік, які здолее іх замірыць. Ролю гэтага медыятара могуць выканаць толькі русіны, якія ў большасці праваслаўныя, але з'яўляюцца нашчадкамі былое Рэчы Паспалітай, і таму добра разумеюць палякаў. Іхняя місія палягае ў тым, каб прывесці два народы да згоды дзеля супольнага супрацьстаяння нямецкаму ціску.

У наступным лісце да Драгаманава Савіч-Заблоцкі значную ўвагу надае ўласнай біяграфіі, хаця прыведзеныя ім звесткі не дазваляюць асвятліць цяжныя месцы жыцця самага паэта і дзейнасці Крывіцкага Вязка.

⁸⁵ **Восіп Рамейка-Гурка** (1828-1901), генэрал ад кавалерыі. У 1883-1894 гг. быў варшаўскім генэрал-губарнатарам і начальнікам Варшаўскай вайсковай акругі. Фанатычны прыхільнік русыфікацыі.

Аляксандр Апухцін (1822-1903) – генэрал-маёр. У 1879-1897 гг. займаў пасаду кіраўніка Варшаўскай навучальнай акругі. Аўтар русыфікатарскай сістэмы асветы ў Царстве Польскім.

Іван Каханаў (1825-1909) – генэрал ад артылерыі (1890). Губарнатар Петракоўскай губэрні Царства Польскага (1867-1884). У 1884-1893 гг. Віленскі, Ковенскі і Гарадзенскі генэрал-губарнатар.

Аляксандр Дрэнтэльн (1820-1888) – генэрал ад інфантэрыі (1878). Шэф жандармаў (1878-1880). Чалец камітэту па справах Царства Польскага (1878-1881). Кіеўскі, Падольскі і Валынскі генэрал-губарнатар і начальнік Кіеўскай вайсковай акругі (1881-1888).

Яўгені Крылоў (1824-1894) – генэрал ад кавалерыі. У 1863 г. займаўся пацыфікацыяй на Віленшчыне. У 1867-1876 гг. камандаваў вайсковымі часткамі ў Варшаўскай і Віленскай вайсковых акругах.

Ліст ад 19 лістапада сведчыць аб канфлікце з гаспадарамі кнігарні, дзе змушаны працаваць аўтар і аб цяжкім психалагічным стане Вайніслава: *"Здароўе маё дужа нядужнае цяпер. Работы пропасць, чорнаработы! Букарня наша новых ужо мае цяпер гаспадароў ... таі такіх дурняў, што хвост ім прышыць таі у лес пуціць: былі б там свае! Зіма прыкрая, паскудная, хранцузы надаелі "пуце редьки", як гавораць маскалі, і чорт ведае якія ўжо сталі! З дому чуткі нядобрыя ..."* [80, с. 318].

Праз Драгаманава Вайніслаў знаёміцца з украінскім літаратарам і выдаўцом Іванам Франко⁸⁶. У той час Франко працаваў над планам выдання незалежнага часопіса "Поступ". З гэтай мэтай у лістападзе 1886 года разаслаў ён розным асобам праспект новага выдання, які меў назву "Запросіні до предплати на літаратурно-навукова-політычну часопісь "Поступ". У ліку іх быў і Міхайла Драгаманаў, да якога Франко 20 лістапада пісаў: *"Дасылаю Вам тры асобнікі праспекту, калі спатрэбіцца болей, будзьце ласкавы паведаміць"* [81, с. 83-84]. Драгаманаў, які сам пагадзіўся ўдзельнічаць у праекце, даслаў адзін асобнік Савічу-Заблоцкаму і той выявіў зацікаўленне, што да новага выдання. 29 лістапада ў лісце да Франка Вайніслаў пісаў: *"Адным духам прачытаў я Вашы «запросіны» і саўсім іх думай сябе пераяў. Пасяму жэ прашу Вас, пане Ёване, мне, як тылька пакажэся часапісьма Вашэ, така мне прысылаці ... Акрамя таго жэ прасіў б я Вас, штоб Вы мяне і на сатрудніка Вашага, прыялі. Пісаў б я Вам то да сё з заграницы, хош хронікі які, науковы дапіскі, разумеяся, бяз ніякага за гэта наградзеньня"* [82, с. 447]. Франко папрасіў Заблоцкага напісаць для часопіса артыкул пра Беларусь, на што Вайніслаў з радасцю пагадзіўся. Аднак з прычыны пазнейшага арышту Заблоцкі ня здолеў выканаць свайго абяцання. Праўда і часопіс Франка, для якога прызначаўся артыкул, так і ня ўбачыў святла.

28 снежня Вайніслаў Савіч-Заблоцкі быў нечакана затрыманы паліцыяй і дастаўлены ў пастарунак парыскага квартала Манэ на вуліцы Сэрпан. Ужо наступнага дня газета будучага прэм'ер-міністра Францыі Жоржа Клемансо "La Justice" (Справядлівасць) паведамляла: *"... учора ў Парыжы адбыўся арышт сп. Суліма-Савіч-Заблоцкага, польскага ўцекача, вядомага гісторыка і мовазнаўцы, арыштаванага даўней за змову Каракосава ў Петэрбургу, а нядаўна арыштаванага ў Галіцыі па палітычных прычынах"* [83, р. 3]. Цягам

⁸⁶ **Іван Франко** (1856-1916) – украінскі паэт, празаік, публіцыст, навуковец, грамадскі і палітычны дзяяч. Выдаваў часопісы "Громадський друг" (1878), "Світ" (1881-1882), "Товариш" (1888) ды альманахі "Дзвін" і "Молот" (1878). У 1885-1886 гг. спрабаваў арганізаваць выданне часопісу "Поступ". Двойчы ездзіў да Кіева, сустаканьня з рознымі культурніцкімі дзеячамі, каб заахваціць іх да супрацы, але з прычынаў неспрыяльных адносінаў уладаў і нястачы фінансавання часопіс не з'явіўся.

пяці дзён болей за 40 газэт змяшчалі інфармацыю пра прычыны і абставіны арышту. Апрача сталічных парыскіх былі газеты і іншых гарадоў Францыі: Марсэля, Манпелье, Бардо, Сэнт-Эцьена, Дзіжона, Німа, Брэста, Безансона, Труа, і нават Ла-Шо-дэ-Фона, горада ў франкамоўным швайцарскім кантоне Нёшатэль. Левыя газеты пісалі, што прычынай ёсць нібыта сацыялістычныя погляды арыштаванага і што ўрад прэм'ера Рэнэ Габле змушаны нейкай здрадай плаціць за хаўрус з самаўладнай Расіяй, пра які марылі шавіністы. Кансэрватыўныя газеты, спасылаючыся на даклад камісара паліцыі Лягайярда, паведамлялі, што прычынай таму шкода, нанесенная арыштаваным былым ягоным працадаўцам гандлярам кнігамі Маро і Шуі. Газеты разыходзіліся ў пазначэнні месца арышту: адны пісалі, што арышт адбыўся па адрасе вуліца Важырара 8 на кватэры Савіча-Заблоцкага, другія – ля Люксембургскага саду, трэція – на працы ў кнігарні Кладэна. Найбольш узважанай і аб'ектыўнай пазыцыяй з'яўляецца ліст Кладэна, гаспадара кнігарні, дзе працаваў Заблоцкі ў рэдакцыю цэнтрыйскай газеты "Матэн": *"Што тычыцца арышту графа Сулімы, вось некаторыя дэталі, дакладнасць якіх мы можам гарантаваць. Урад ня мае нічога агульнага з гэтым арыштам, ён звязаны з даносам пераемнікаў франкфурцкай кнігарні "Ваер". Суліма быў арыштаваны не ў сябе на вуліцы Важырара 8, і не перад Люксембургскім садом, але ў аўторак 28-га каля чатырох гадзін у краме кнігарні Кладэн на вуліцы Дафэна 16, куды ён толькі што быў прыняты паводле выдатных рэкамендацыяў і з увагі на вельмі хвалебнае пасведчанне аднаго з партнэраў згаданага дома "Ваер". Спецыяльная і канфідэнцыйная інфармацыя таксама была атрыманая ад аднаго з кіраўнікоў дома, які ён толькі што пакінуў. Пададзеная інфармацыя была для яго спрыяльнай, асабліва з пункту гледжання добрасумленнасці. Як сталася, што толькі праз тры або чатыры дні пасля выхаду на іншае месца, той самы дом, які хваліў вучонага настаўніка і гісторыка, раптам змяніў думку і арыштаваў яго як звычайнага злачынцу? Як усё тое золата ператварылася ў просты метал? Мы чакаем тлумачэнняў у гэтым пытанні. Цяпер жа можам казаць, што сацыялізм і ўрад не маюць да гэтага ніякага дачынення"* [84, р. 3]. У лісце 23 студзеня 1887 да Івана Франка з парыскае вязніцы Савіч-Заблоцкі таксама сцвярджаў, што справа ягоная не палітычная.

Варта звярнуць увагу на змену стаўлення Заблоцкага да вяртання на радзіму. Раней, недзе ў жніўні 1886 года ў лісце да Драгаманава Вайніслаў пісаў: *"... меўшы па горла парадкаў нашых, хворы, выехаў я за граніцу ўжо сапраўды лячыцца і ніколі ўжо не вярнуцца, як аказалася."* [18, с. 315].

Апрача таго ў лісце 29 лістапада таго самага года да Івана Франка пісаў, што з пачаткам новага 1887 года прышле грошы ўкраінскаму асветніцкаму таварыству "Просвіта" і на часопіс "Поступ", для якога збіраўся пісаць артыкулы. Але ў памянёным студзеньскім лісце да Франка з вязніцы засмучаны пісьменнік ужо паведамляе: "... я ўжо так стаміўся ад Заходняй Еўропы, што пакіну яе назаўсёды" [85, с. 653]. Выглядае на тое,

III, 40,

Dimanche, le 29/11. 1887

Monsieur Ivan Franko, Ruthène,
homme de lettres à Léopol ou Gallice
(Autriche-Hongrie)

218

Je vous écrit, mon cher et bon Monsieur, de
la prison (où je suis depuis 28/XII 1886).
Cette circonstance doit vous expliquer pourquoi
je ne pourrai malheureusement répondre à votre
lettre et de vous servir d'un article sur
la Russie Blanche pour la revue "Le Progrès"
(Поступ), qui est en vente et en quelle
je devrais toutes les prospectes possibles, —
la cause de la Ruthénie, est ma cause,
de même que toute cause des opprimés,
quel que soit leur genre, — la cause des nations,
des classes, des personnes. — J'ai perdu dans
cette lutte toute ma fortune, toute ma
position sociale, toute mes forces physiques,
mais je ne le regrette pas, je ne le regrette-
rai jamais.

Mon arrestation, en un cas, ne saura-t-elle
être très prolongée, cependant je suis déjà
si las de l'Europe occidentale que je la
quitterai pour jamais.

En tout cas vous, Monsieur, vous pouvez
être sûr de mes lettres et votre revue, de
même que la cause de Ruthénie, si maltraitée
par l'Autriche-Hongrie, la Galicie, la Pologne
et

653

Ліст Вайніслава Савіча-Заблоцкага да Івана Франка з вязніцы

што зняволенне моцна надламiла Вайнiслава, бо, адкiнуўшы ўсе свае папярэднiя планы, ён вырашае вярнуцца.

Газеты пагаманiлi i сцiхлi. Больш лёс вязня iх не цiкавiў, таму выйсце на волю Заблоцкага нiхто не зафiксаваў. Працу Вайнiслаў страцiў, шукаць новую не было змогi, таму вырашыў рыхтавацца да ад'езду з Францыi. Пэўна ў гэты час, палiчыўшы, што везцi з сабой асабiсты архiў⁸⁷ складана i небяспечна, Заблоцкi перадаў яго ў польскую бiблiятэку ў Парыжы. Ацэньваючы той Вайнiславаў выбар, трэба прызнаць, што рашэнне было слухным, бо сённа ёсць магчымасць азнаёмицца ня з некалькiмi вершамi паэта, але з даволi значнай рукапiснай спадчынай. Мiж захаваных твораў маюцца "*Гiсторыя Полацкага княства*", пераклад трагедыi нямецкага драматурга Хрысцiяна Грабэ "*Тэадор – князь гоцкi*", збор вершаў "*Карамелькi*" i шмат iншага. Самым жа цiкавым для даследнiкаў з'яўляецца аўтабiяграфiя паэта на дванаццацi старонках. Можа ўяўляць цiкавасць i перададзены Вайнiславам архiў ягонага бацькi Канстанцiна, якi ўдвая перавышае архiў самага "графа Сулiмы" [48, s. 77].

Для вяртання да дому Вайнiслаў абраў кружны шлях праз Брусэль, бо пасля скандала з арыштам i паведамленняў у прэсе пра ягоныя сацыялiстычныя погляды зварот да расейскай амбасады ў Парыжы быў ня лепшым варыянтам. Сабраўшы толькi самыя неабходныя рэчы Савiч-Заблоцкi рушыў да бэльгiйскае сталiцы. Зняўшы невялiкi пакой на вулiцы Патажэр, ён пiша лiст рэдактару газеты "Вiленскi вестнiк" Сяргею Полю⁸⁸ з просьбай аб дапамозе ў справе вяртання i з прапановай сваiх паслугаў рэдакцыi. Пасля атрымання ад Поля згоды Вайнiслаў дасылае 20 лiпеня 1887 года лiст вiленскаму генерал-губарнатару Каханаву з просьбай аб выдачы яму новага пашпарта дзеля вяртання ў Расейскую iмперыю [86, с. 455-456]. Чаканне цягнулася доўга. Так i не атрымаўшы цягам амаль трох месяцаў адказу ад Каханавы Заблоцкi змушаны быў 15 кастрычніка звярнуцца да расейскага амбасадара ў Бельгii князя Ёрусава з просьбай аб дапамозе [9, с. 457-458]. Пэўна толькi пасля гэтага справа зрушылася з месца i на пачатку наступнага года Савiч-Заблоцкi атрымаў магчымасць паехаць на радзiму.

⁸⁷ Асабiсты архiў Вайнiслава Савiча-Заблоцкага захоўваецца ў Бiблiятэцы польскай у Парыжы. У папцы №121 захоўваюцца розныя дробныя фiлагiчныя i лiтаратурныя творы самога Вайнiслава. У папцы №122 знаходзяцца розныя лiтаратурныя творы, нататкi, урыўкi з дзённiка бацькi Вайнiслава Канстанцiна Станiслава Заблоцкага. Урэшце ў папку №137 пад iмем Паўла Завiшы трапiлi творы Заблоцкага "Вязанка эпiграмаў" i "Нататкi пра Швайцарыю". Апрача таго лiсты розных лiтаратараў да Вайнiслава змешчаныя асобна ў Музеi Адама Мицкевiча ў Парыжы ў папцы пад нумарам 1074.

⁸⁸ **Сяргей Поль** (1830-1887) – былы марскi афiцэр, удзельнiк Крымскае вайны, журналіст. Звольнены са службы з прычыны раненняў. Быў Сарапульскiм гараднiчым (1861-1867), справаводцам Вiленскай пазыковае касы (1867-1870). Ад 1870 па 1887 г. займаў пасаду рэдактара газеты "Виленский вестник".

ВІЛЬНЯ, ГУБІНА, МІНСК

Паводле сведчання Вайніслава прыехаў ён да Вільні 12 студзеня 1888 года новага стылю (31 снежня 1887 ст. ст.). Горад сустрэў вяртанца бяз радасці. Атмасфера, у якой адбываліся кантакты з афіцыйнымі асобамі, невядомая, пэўна былі нейкія размовы, разбіральніцтвы, звароты ў вышэйшыя дзяржаўныя ўстановы. Гэты моташны працэс доўжыўся цягам васьмі месяцаў, якія Заблоцкі мусіў недзе і нейкім чынам пражываць. Пазней у лісце да Стэфана Гілера⁸⁹ Вайніслаў згадваў: *"У гэтым доўгім шэрагу незлічоных гадзінаў давялося мне перанесці наймацнейшыя пакуты жыцця майго, найвялікшыя прыніжэнні і ўсё, што можа зламаць чалавека"* [59, s. 131]. Толькі пры канцы жніўня ўсе пытанні былі вырашаныя і ўлады далі Заблоцкаму дазвол на раней узгодненую працу ў дзяржаўнай газэце "Виленский вестник". Праўда рэдактарам выдання быў ужо не Сяргей Поль, а Аляксандр Уруцэвіч⁹⁰, які глядзеў на свет з пазыцыяў расейскага нацыяналізму і манархізму. Атрымаў Заблоцкі пасаду перакладальніка і рэдактара замежных навінаў. Нешта пісаў карыстаючыся імем Гаўрылы Полацкага. Пад гэтым жа імем працягвае ён ліставацца з Леанардам Нядзвецкім, абмяркоўваючы ў шматлікіх лістах спадчыну і філасофскія погляды Хёнэ-Ўронскага [87, s. 252-253]. Прапрацаваўшы ў рэдакцыі "Віленскага весніка" да верасня 1889 года, Вайніслаў звольніўся, бо *"ня здолеў ні якім чынам зблізіць свае погляды з перакананнямі рэдакцыі"* [59, s. 131].

Недзе 9 або 11 верасня (у розных месцах паэт падае розныя даты – М.Б.) Заблоцкі ад'язджае да дваюрадных бацькавых сёстраў Валерыі і Касыльды, якія жылі ў Губіне. Пэўна з маці Вайніслаў так і не замірыўся, бо няма звестак пра ягонае наведанне Друі, да якой з Вільні значна бліжэй чым да Губіна, і дзе, паводле словаў паэта, жыла Станіслава Заблоцкая [9, с. 457]. Валодала Губіным Вайніславава цётка Валерыя Сялява⁹¹ з роду Шырынаў. Гадах у 1860-х

⁸⁹ **Стэфан Гілер**, псэўд. "Стэфан з Апатувка" (1833-1918) – паэт, пісьменнік, брат палітычнага дзеяча і гісторыка Агатона Гілера. У 1862-1897 гг. працаваў настаўнікам мовы і літаратуры ў гімназіі ў Калішы. У 1909 г. вярнуўся ў родны дом у Апатувку.

⁹⁰ **Аляксандр Уруцэвіч** (1851-19??) – педагог, гісторык, кансэрватыўны палітык. Настаўнік Віленскай рэальнай вучэльні (1876-1887, 1898-1906). Рэдактар газэты "Виленский вестник" (1887-1891). Выкладчык у Віленскай юнкерскай вучэльні (1894-1898). Сузаснавальнік праваакцыябрыскае групы "Крестьянин" у Вільні (1905), чалец Віленскага рускага нацыянальнага саюза (1912). Чалец Віленскай археографічнай камісіі (з 1911).

⁹¹ **Валерыя з Шырынаў Сялява** – удава па Юзафе Сяляве. Ейная маці Ізабэла з Рудамінаў-Дусяцкіх прыходзілася роднай сястрой Вайніслававай бабулі Зоф'і. Бацька Антон Шырын у часе паўстання 1831 г. аказваў дапамогу аддзелу Адахоўскага. З гэтае прычыны на загад генэрал-паліцмайстра М. Мураўёва быў арыштаваны і зняволены ў Дынабурскай цытадэлі. Пазней пераведзены да Мінску. Адкуль, на зварот розных асобаў, быў адпушчаны мінскім губарнатарам С. Строганавым.

яна добра ведала Агатона Гілера, з якім пазнаёмілася на вугорскім курорце Хэвіз. Гілер некалі казаў пра яе: *"Святая жанчына, адно толькі цудаў праз сваю сціпласць ня робіць"* [88, s. 129].

Тагачасны психалагічны стан Вайніслава быў ня надта добрым, бо ў лісце да Стэфана Гілера ён пісаў: *"Пасля доўгіх гадоў настальгіі вярнуўся да маёй Беларусі. І тут ... я не пазнаў сваіх, свае мяне не пазналі, што горш, уцяклі, як ад заразнага, вэрхал вялікі ўзнялі"*. [59, s. 130]. Сітуацыя надта падобная да той, пра якую пісаў пасля свайго вяртання на радзіму Францішак Багушэвіч у лісце да Яна Карловіча 5 лютага 1885 года: *"нейкі дзіўны настрой прыгнятае мяне: пакуль я быў далёка ад радзімы і ад сваіх, хацеў нібыта таго біблейнага збавення, быць тут, а сёння... ня бачу сваіх і шукаю іх ва ўспамінах"* [89, с. 182-183]. У тым самым лісце з 11 снежня Заблоцкі дадае: *"Не здароўе маё мяне гэтак турбуе. Непакоіць мяне, так бы кажучы, паралюш мой духоўны, які ў чалавека, што рукі мае, усякае кіраванне імі адыймае. Гэта ізаляванне чалавека ад грамадства, што са мной сталася пасля вяртання на Радзіму"* [59, s. 131]. І яшчэ: *"Пазбаўлены ўсяго і без ніякае*



Губіна. Рэшткі касцёла Св. Антонія Падуанскага (2012), да якога на службы Вайніслаў хадзіў разам з цёткамі

меры, раззброены, асуджаны амаль за непайнавартаснасць, гасну ў ціхім дамку цёткі маёй, якая адна ў адрозненні ад рэшты крэўных маіх, не адхінулася ад мяне, і тое, што ў іхніх вачах было маім злачынствам, не палічыла за яго" [59, s. 130].

Заблоцкі пачынае задумвацца аб пераездзе да Санкт-Пецярбургу, дзе зможа зарабляць на хлеб з чытання лекцыяў, або пісання артыкулаў да расейскіх часопісаў. Пэўна на пачатку 1891 года памірае ўладальніца Губіна Валерыя Сялява. З прычыны таго, што дзяцей у Валерыі з мужам Юзафам не было, Губіна пераходзіць ва ўласнасць Юзафавага пляменніка Казіміра Сялявы. Заставацца ў маёнтку не выпадае і 20 траўня 1891 года Вайніслаў пакідае Губіна і ад'язджае да Мінску [90, с. 458].

Па прыездзе ў губэрнскі Мінск Савіч-Заблоцкі ўладкаваўся ў "Нова-маскоўскім" гатэлі і падаў мінскаму паліцмайстру дзеля рэгістрацыі свой дазвол на знаходжанне. Адказу даволі доўга не было і Вайніслаў вырашыў агледзіць метэаралагічную станцыю Якуба Наркевіча-Ёдкі⁹² ў маёнтку Наднёман, да якога было дзве станцыі чыгункай і 15 вёрстаў коньмі. Скантактаваўшыся з гаспадаром Вайніслаў рушыў у дарогу. Аднак па прыездзе Наркевіч-Ёдка адмовіўся яго правесці, спаслаўшыся на занятасць, а "неспадзявана" прысутны тут станы прыстаў запатрабаваў пашпарт. Тлумачэнні Заблоцкага аб знаходжанні дакумента ў мінскага паліцмайстра не пераканалі прыстава, ён адмовіўся коштам Заблоцкага паслаць запыт да Мінску, арышаваў падарожніка і пад вартай адаслаў у павятовы Ігумен, да якога было 120 вёрстаў. Як пазней дазнаўся Вайніслаў прычынай стаўся данос на яго Наркевіча-Ёдкі, аднак што пераканала прыстава ў незаконнасці дзеянняў Заблоцкага неясна. Двое содняў цягнулася "падарожжа" да Ігумену. Толькі тут пасля атрымання з мінскага паліцэйскага ўпраўлення пацверджання аб наяўнасці там пашпарта Савіча-Заблоцкага ён быў выпушчаны з вязніцы [91, с. 2]. Сапраўднай прычынай здарэння Вайніслаў уважаў сваю былую працу ў газэце "Хвіля", рэдакцыя якой, як і ён сам, трымалася думкі аб неабходнасці замірэння палякаў з расейцамі. Такое стаўленне да сябе ён лічыў несправядлівым, бо як адзначыў сам: *"адстойваю па-польску, па-расейску і па-французску правы польскае нацыянальнасці можа нават і болей, чым тое належыць беларусу"* [76, с. 2].

⁹² **Якуб Наркевіч-Ёдка** (1848-1905) – фізік, медык, біёлаг. Выпускнік Мінскай гімназіі (1865), Парыскага ўніверсітэту (1871). У 1872 г. у маёнтку Атонава збудаваў метэаралагічную станцыю (у 1888 г. мадэрнізаваў яе і перанес у Наднёман). З 1890 г. супрацоўнік Інстытуту эксперыментальнай медыцыны ў Пецярбурзе, чалец Расейскага геаграфічнага таварыства (1889), Вольнага эканамічнага таварыства (1889), Расейскага фізіка-хімічнага таварыства (1891). Доктар медыцыны (1893), прафэсар (1900).



**Мінск. Гатэль "Нова-маскоўскі" на рагу вуліц
Захар'еўскай і Губарнатарскай (1910)**

Гэтая падзея ўмацавала паэта ў думцы аб неабходнасці змены месца жыхарства, бо сродкаў на існаванне не было, працы – таксама, чакаць ад некага дапамогі не выпадала. Удалося Заблоцкаму навізаць кантакты з славянафіламі А. С. Будзіловічам, П. А. Кулакоўскім, а пэўна праз іх з протаярэем віленскага Прачэсценскага сабору І. А. Катовічам і архіяпіскапам Літоўскім і Віленскім Данатам. Ад іх ён атрымаў пэўную фінансавую дапамогу, што

дапамагло паэту захаваць асабістую бібліятэку. Планаваў Вайніслаў выехаць да Санкт-Пётэрбургу 8-10 кастрычніка, але толькі 9 кастрычніка атрымаў ад начальніка канцылярыі віленскага генэрал-губарнатара М. С. Галалобава даведку аб абставінах вяртання ў Расейскую імперыю, што дало магчымасць выбрацца ў дарогу. Хаця даведка гэтая не давала права на сталае жыхарства ў сталіцы, бо па дазвол на яго належала звяртацца ў паліцэйскую ўстанову на месцы [90, с. 460]. Апрача таго не ставала грошай на праезд. Тут да места прыйшліся 100 рублёў дасланыя 19 кастрычніка архіпіскапам Данатам.

САНКТ-ПЕТЭРБУРГ

Дакладная дата ад'езда Савіча-Заблоцкага з Мінску невядомая, але 21 лістапада 1891 года ён быў ужо ў сталіцы імперыі, пра што сведчыць ягоны запіс у альбоме гісторыка і выдаўца Міхаіла Сямёўскага. Пасяліўся паэт у адным з мэбляваных пакояў у доме Зарэмбаў (Неўскі праспект 51).



Санкт-Пётэрбург. Былы будынак Зарэмбаў на Неўскім праспекце (2017)

Сродкаў на існаванне не было, таму Вайніслаў пачаў распрадаваць розныя дакументы, што меліся ў ягоным архіве. Пэўна такім чынам між рукапісных

збораў Імператарскай публічнай бібліятэкі з'явілася набытая ў 1891 годзе копія ўспамінаў брытанскага капітана на расейскай службе Бэнджаміна Тысдэйла⁹³, на якой стаіць экслібрыс Савіча-Заблоцкага. Апрача таго Вайніслаў прапаноўваў супрацоўніку Імператарскага таварыства аматараў старажытнай пісьменнасці Паўлу Ціханаву набыць у яго сямейныя дакументы былых уладальнікаў маёнтку Камень⁹⁴ Лепельскага павету [92, с. 383]. Пэўна пра гэтыя паперы ў 1889 г. у лісце да Стэфана Гілера Заблоцкі паведамляў: *"прыдбаўшы да 1000 розных дакументаў з хатніх архіваў сем'яў Лепельскага павету, чытаю гэтыя дакументы, маючы жаданне здабыць троху таго, што пралівае святло на мінулае гэтай мясцовасці"* [59, с. 131]. Лёс гэтых папераў, як і ўсяго архіва Заблоцкага, пакуль застаецца невядомым.

Каб зарабіць на жыццё Савіч-Заблоцкі пачынае займацца перакладамі на расейскую мову твораў польскіх аўтараў. Гэтак у петэрбургскім часопісе "Звезда" ўжо ў снежні 1891 года друкуецца ягоны пераклад апавядання Марыі Радзевіч *"Декабрьская ночь"* (*W noc grudniową*), а ў наступным месяцы – *"Знахарь"* (*Znachor*). Грошай не стае і Вайніслаў змушаны звярнуцца да "Таварыства для дапамогі літаратарам і навукоўцам, якія маюць патрэбу", але чалец камітэту таварыства прафэсар Мікалай Карэў 29 снежня 1891 года дасылае яму адказ, што таварыства дапамагчы ня можа *"з прычыны таго, што па-расейску Вы вельмі мала пісалі."* [93, с. 235]. У сакавіку 1892 года ў тым самым часопісе "Звезда" друкуецца ягоны пераклад апавядання Вінцэнта Касякевіча *"Бембо"* (*Bembo*).

Цягам дзесяці гадоў Вайніслава не пакідаў зацікаўленне філасофіяй Хёна-Ўронскага, пра што сведчыць ягоная візытоўка петэрбургскага перыяду між папераў даследніка творчасці філосафа Зянона Пжасмыцкага⁹⁵, які, праўда, тады толькі пачынаў свае доследы багатае спадчыны Ўронскага.

⁹³ **Бэнджамін Тысдэйл** (1733-1799) – брытанскі капітан расейскага флоту. Ад 1771 г. на расейскай службе. На пачатку расейска-турэцкае вайны 9.ІХ.1787 г. карабель "Марыя Магдалена" пад ягоным началом трапіў у шторм, быў значна пашкоджаны і прыбіты да турэцкага берага. Каманда трапіла ў палон, дзе знаходзілася да 1792 года. Хто зрабіў копію мэмуараў і якім шляхам яна трапіла да Заблоцкага – невядома.

⁹⁴ **Камень** – маёнтак былога Полацкага ваяводства. Ад 1658 г. – Каменем валодалі Пакашы. На той час да яго належала і Губіна. У 1824 г. Язафат Пакаш пабраўся шлюбам з Альжбэтай Рудамінай, роднай сястрой Вайніслававай бабулі Зоф'і. Пасля скону Альжбэты ў 1867 г. маёмасць дасталася ейнай дачцы Тэрэзе, якая выйшла замуж за Міхала Шырына, унучатага пляменніка Валерыі Сялявы (гл.90). Пэўна ў канцы 80-х Тэрэза вырашыла прадаць Камень, бо на пачатку ХХ ст. ён ужо належаў барону Аляксандру Розэну. Старыя маёмасныя дакументы, непатрэбныя новаму ўладальніку, трапілі да Валерыі ў Губіна.

⁹⁵ **Зянон Пжасмыцкі**, псэўд. "Мірыям" (1861-1944) – польскі паэт, перакладальнік, літаратурны крытык. Адкрывальнік і даследнік творчасці Цыпрыяна Норвіда. Ад 1892 г. займаўся доследам жыцця і творчасці Хёна-Ўронскага (склаў каталогі рухомых рэчаў, рукапісаў і друкаў філосафа). Ліставаўся з Леанардам Нядзвецкім і Стэфанам Гілерам.

У сакавіку 1892 года ў трэцім нумары "Славянскага агляду" Заблоцкі друкуе некралог Аляксандру Ходзьку⁹⁶, з якім быў асабіста знаёмы па парыскім Гістарычна-літаратурным таварыстве. У кастрычніку ў часопісе "Благовест" выходзіць нарыс Вайніслава *"Счастливейшая Марыся"*. Болей твораў або перакладаў адшукаць не ўдалося. Але нельга выключыць, што ягоны пераклад апавядання *"Петрык"* Вінцэнта Касякевіча быў надрукаваны пры канцы снежня 1895 года ў газэце "Биржевые ведомости" (№356 і №358). Дапушчэнне такое паўстае з таго, што яшчэ на пачатку 1893 года Заблоцкі падаваў у газэту пераклад гэтага твора пад назвай *"Петруша"*, але тады рэдакцыя адмовілася яго друкаваць, спаслаўшыся на "нелітаратурнасць мовы" [19, с. 453, заўв. 11]. Магчыма варыянт 1895 года быў папраўнейшым.

Далей нейкае інфармацыі пра Вайніслава Савіча-Заблоцкага няма. Магчыма, як раней у Нямеччыне або Францыі, ён заняўся выкладчыцкай дзейнасцю, можа нават пакінуў Петэрбург. Адно толькі ў 1906 годзе, рыхтуючы да друку чарговы том "Залатое кнігі польскае шляхты", геральдыст Тэадор Жыхлінскі ў раздзеле *"Заблоцкія, прыдомку Савіч, гербу Суліма"* падае, што род Савічаў-Заблоцкіх згас [11, с. 111].

НЕКАЛЬКІ РЫСАК ДА ПАРТРЭТУ

Пры канцы хочацца яшчэ раз кінуць позірк на асобу Вайніслава Савіча-Заблоцкага: кім быў, або ня быў гэты паэт, журналіст, пісьменнік.

Як даведзена вышэй графам Заблоцкі ня быў, хаця ў часе побыту ў Францыі тытул гэты скарыстоўваў шырока. Аднак даследнікі на гэтыя ягоныя саманазвы (*hrabia Sulima z Białej Rusi*, граф Суліма, *Comte Soulima*) мусяць глядзець як на шэраг літаратурных псэўданімаў, між якіх маем і Януша Суліму, і Са-За-цкага, і Паўла Завішу, і Гаўрылу Полацкага. Ня дзіва, што на радзіме графскім тытулам ён не карыстаўся.

Варта прыгледзіцца і да спалучэння ў працах пра яго побач з тытулам "граф" прыметніка "чырвоны". Падобна на тое, што скарыстанне яго адносна асобы Заблоцкага даволі некарэктна, бо такое мяно давалі тым прыхільнікам сацыяльных зменаў, якія вызнавалі патрэбу і абавязковасць збройнага змагання. Без сумневу Заблоцкі быў за эмансipaцыю сялянства, жанчынаў, габрэяў, аднак у лісце да Стэфана Гілера, успамінаючы ягонага брата Агатона

⁹⁶ Аляксандр Ходзька (1804-1891) – паэт, арыенталіст, славіст. Сябра А. Міцкевіча. Вучыўся ў Віленскім універсітэце (1820-1823), потым у 1824-1830 г. навучаўся ўсходнім мовам у Азіяцкім дэпартаманце МЗС Расейскай імперыі. Ад 1830 г. да 1842 г. працаваў дыпламатам у Персіі. Пасля звальнення са службы пераехаў у Парыж. У 1857-1883 г. выкладаў славянскія літаратуры ў Collège de France.

і Юзафа Ігната Крашэўскага, пісаў пра сваё стаўленне да працэсу грамадскіх трансфармацыяў: *"З Агатанам і Юзафам Ігнатам ніколі не разыходзіліся ў поглядах, за выняткам толькі аднога, што ніколі ня быў за рэвалюцыю, толькі за эвалюцыю"* [88, с. 128].

Некаторыя з даследнікаў характарызуюць Савіча-Заблоцкага, як нігіліста. Так, арыштаваны ён быў па справе сацыялістаў-нігілістаў групой Людвіка Варынскага. Але следства прызнала памылку і праз два месяцы выпусціла Вайніслава. Суд жа над Варынскім і ягонымі 34 аднадумцамі адбыўся толькі праз год і доўжыўся ад 16 лютага да 16 красавіка 1880 года. Ужо адразу пасля арышту журналісты пісалі пра памылку ў справе Заблоцкага і згадвалі артыкул *"Сацыялізм, камунізм, нігілізм"*, дзе ён, ацэньваючы погляды радыкальных рэвалюцыянераў, пісаў: *"Нігілізм – гэта шаленства, у якое ўпадае прыгнечаны, страціўшы розум чалавек, у якім ён усё нішчыць і руйнуе і не супакоіцца, пакуль застанецца што-небудзь для знішчэння!"* [39, с. 133]. Толькі аднойчы ў сваёй творчасці Вайніслаў спасылаўся на "сацыяліста", і гэта французскі філосаф Анры Сэн-Сымон. На судзе ж як нігіліста згадвалі і Міхайла Драгаманава, хаця не было нейкіх падставаў, каб ставіць побач асобу нацыянальна арыентаванага сацыяліста-федэраліста і радыкальнага пралетарскага інтэрнацыяналіста Варынскага. Падобна для судовых абвінаваўцаў не існавала адценняў, для іх нігілістамі былі ўсе прыхільнікі зменаў. Але ці варта сёння паўтараць словы пракурора Бразона з таго кракаўскага працэсу.

На заканчэнне не зашкодзіць высвятліць стаўленне Савіча-Заблоцкага да расейскае праваслаўнае царквы. Калі некаму падавалася, што далучэнне да гэтае царквы было вынікам духовых пошукаў літаратара, дык ён памыляўся. Сапраўды такія пошукі былі, бо менавіта з гэтае прычыны ў 1882 годзе ён збіраўся далучыцца да закону ўваскрасення Гасподняга, але ж да 1891 года нідзе не фіксуецца ягонае зацікаўленне расейскім праваслаўем. І наадварот Вайніслаў крытычна ставіўся да практык гэтае царквы. У лісце да Драгаманава ён з сумам згадвае: *"Сямашка⁹⁷ та й Святадухаўскае брацтва ў Вільні захацелі, штоб мы панове "хлапаманы", руства сваё з таго пачыналі, што ім здавалася руствам: каб хто праваслаўны ня быў, прыняў праваслаўе тай зусім сябе не абрушэнню, а абрушэнню ці разрушэнню "Западнаго Края" даў. ... Загэтым рассыпайся наш Вязок, каса дасталася казне "на постройку церквей в Северо-Западном Крае и утверждения в нем православия"* [18, с. 315].

⁹⁷ **Восіп Сямашка** (1798-1868) – рэлігійны дзяяч. Скончыў Галоўную сямінарыю пры Віленскім універсітэце (1820). З 1821 г. уніяцкі святар. З 1829 г. вікарны япіскап мсціслаўскі. З 1833 г. япіскап Літоўскай япархіі. Ініцыятар ліквідацыі ўніяцкае царквы. Ад 1840 г. праваслаўны архіепіскап літоўскі і віленскі.

У згаданым вышэй артыкуле *"Сацыялізм, камунізм, нігілізм"* Заблоцкі ў сваіх ацэнках быў яшчэ больш рэзкім: *"Царызм, дзе празмерны дэспатызм мусіў пасяліць у душы чалавека распач, дзе рэлігія перастала быць рэлігіяй, а пад ціскам самаўладства зрабілася толькі ейнай паліцэйскай прыслужніцай, дзе не было нічога, што б ліло на людскія сэрцы хоць нейкі бальзам, але наадварот, усё вярэдзіла раны іх, і няшчасным нявольнікам здавалася, што ўжо і Бога няма ..."* [39, с. 134]. Што ж адбылося з Заблоцкім? За больш як тры гады на радзіме Вайніслаў зразумеў, што ён тут чужы. Пасля скону цёткі паэт застаўся без жылля, бяз сродкаў і месца, дзе б мог зарабляць на жыццё. Пэўна з славянафільскага кола, якія самі былі дзецьмі праваслаўных святароў, выйшла ідэя звярнуцца па дапамогу да праваслаўных ерархаў, бо толькі 25 верасня 1891 года ў лісце з Мінска да начальніка канцылярыі віленскага генэрал-губарнатара М. С. Галалобава з просьбай аб выдачы яму даведкі дзеля паездкі ў Петэрбург Заблоцкі агучвае такую матывацыю: *"Веравызнанне ж майго народа – праваслаўе. І вось я вырашыў ехаць цяпер у Петэрбург і там далучыцца да веры майго народа, то бок праваслаўя. Гэта мой доўг і абавязак як беларуса, продкі якога некалі, верагодна, былі праваслаўнымі"* [90, с. 458]. Выраз цікавы. Заблоцкі, каб далучыцца да веры свайго народа, збіраецца ехаць з Мінску да Петэрбургу. Народ застаецца тут, а нованаверненая асоба едзе туды. У дадатак у рашэнні далучыцца да расейскае праваслаўнае царквы аўтар спасылаецца не на ўласны духовы выбар, а на дапушчэнне, што пэўна калісьці продкі былі праваслаўнымі (а можа і не былі, а можа і ня ўсе – М.Б.). Выглядае на тое, што жыццё не пакінула Вайніславу выбара, засталася толькі ісці на кампраміс з сумленнем.

Спіс літаратуры і крыніц

1. Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie / wyd. G. Kohn. – Sambor : J. Czaiński, 1880. – Т. IV. – 196 s.
2. Piekosiński, F. O dynastycznym szlachty polskiej pochodzeniu / F. Piekosiński. – Kraków : Akademia Umiejętności, 1888. – 292 s.
3. Limanowski, B. Pamiętniki : w 4 tomach / B. Limanowski. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1958. – Т. 2 : 1870-1907. – 848 s.
4. Album Muzeum Narodowego w Rapperswyllu / Muzeum Narodowy w Rapperswyllu ; red. J. I. Kraszewski. – Lwów : J. Dobrzański i K. Gorman, 1876. – 608 s.
5. Wolff, J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolff. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1895. – 664 s.
6. Rzewuski, H. Pamiętki JPana Seweryna Soplicy, cześnika parnawskiego : w 4 tomach / H. Rzewuski. – Paryż : A. Jełowicki i Spółka, 1839–1841. – Т. 3–4. – 1841. – 379 s.
7. Uwiadomienie // Kuryer litewski. – Wilno, 1829. – № 69 (10 Czerwca). – s. 8.
8. Opisy parafii diecezji wileńskiej z 1784 roku [Электронны рэсурс] : w 3 tomach / J. Maroszek (red.) – Białystok : Uniwersytet w Białymstoku, 2009. – Т. 1 : Dekanat Brasław / Opr. K. Jodczyk. – 457 s. – Шлях доступу <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=13702>. – Дата доступу: 18.10.2021.
9. Савіч-Заблоцкі, В. К. Прашэнне да расейскага амбасадара ў Бельгіі Л. П. Урусавы / В. К. Савіч-Заблоцкі // Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. / уклад. Г. В. Кісялёў. – 2-е выд. – Мінск : Беларуская навука, 2003. – С. 457-458.
10. Żychliński, T. Złota Księga Szlachty Polskiej : w 31 tomie / T. Żychliński. – Poznań : J. Leitgeber, 1879-1908. – Т. 4. – 1882. – 452 s.
11. Żychliński, T. Złota Księga Szlachty Polskiej : w 31 tomie / T. Żychliński. – Poznań : J. Leitgeber, 1879–1908. – Т. 30. – 1907. – 168 s.
12. Pakoszowa Elżbieta z Rudominów. Pamiętnik / E. Pakoszowa // Kronika Rodzinna. – Warszawa, 1881. – Т. 9. – № 16. – S. 499-508.
13. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich : w 15 tomach / red. F. Sulimierski [i inni]. – Warszawa : 1880-1902. – Т. 6 : [Malczyce – Netreba]. – 1885. – 960 s.
14. Stackelberg, Otto Magnus von. Genealogisches Handbuch der estländischen Ritterschaft : in 3 Bd. / Otto Magnus von Stackelberg. – Görlitz : Starke Verlag, 1930-1935. – Band 1. – 1935. – 729 s.
15. Памятная книжка Витебской губернии на 1878 год / сост. А. М. Семеновский. – Витебск : Витебский Губернский Статистический комитет, 1878. – 416 с.
16. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich : w 15 tomach / red. F. Sulimierski [i inni]. – Warszawa : 1880-1902. – Т. 8 : [Perepiatycha – Pożajście]. – 1887. – 960 s.
17. Список волостей и сельских обществ по мировым участкам Виленской губернии 1873 года : – Вильна. – 1873. – 227 с.
18. Савіч-Заблоцкі, В. К. Письмо да М.П. Драгаманава, б. д. / В. К. Савіч-Заблоцкі // Беларуская літаратура XIX стагоддзя: хрэстаматыя / уклад.: А.А. Лойка, В.П. Рагойша. – Выд. 2-е. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – С. 314-316.

19. Савіч-Заблоцкі, В. К. Аўтабіяграфічны запіс у альбоме М. Сямёўскага "Знаёмыя" / В. К. Савіч-Заблоцкі // Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. / уклад. Г. В. Кісялёў. – Выд. 2-е. – Мінск : Беларуская навука, 2003. – С. 452-453.
20. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 11 czerwca 1876 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 17-20.
21. Une Arrestation // Le Soir. – Paris, 1886. – № 6376 (30 December).
22. Une Arrestation // La Petite presse: journal quotidien illustre. – Paris, 1887. – №7543 (1 Janvier).
23. Kosmanowa B. Polityka kadrowa Zygmunta Celichowskiego w Bibliotece Kórnickiej / Bogumiła Kosmanowa // Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej / PAN. – Kórnik, 1980. – Z. 15. – S. 79-105.
24. Зиссерман А. Л. История 80-го пехотного Кабардинского генерал-фельдмаршала князя Барятинского полка. (1726-1880). – Т. II. – СПб, 1881. – 496 с.
25. Sawicz-Zabłocki, W. K. Na Wyszehradzie / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 33 (12 sierpnia). – S. 108-109.
26. Кулин, В. П. Из записок виленского старожила. Два эпизода из жизни Виленской гимназии в 1861 году / В. П. Кулин // Русская старина. – 1893. – № 7 (июль). – С. 61-83.
27. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 30 października 1878 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 23-24.
28. Ruch Białoruski // Kurjer Paryzki. – Paryż, 1882. – № 13 (15 marca). – S. 3-4.
29. Biblioteki polskie i Moskale // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 37 (9 września). – S. 161-163.
30. Książd Maciej Kazimierz Wołoncewski, zwany "Książd Maciek" // Przyjaciel domowy. – Lwów, 1877. – № 18 (15 września). – S. 137-139.
31. Chmielowski, P. Poezja / Piotr Chmielowski // Warszawski rocznik literacki / S. Czarnowski i Spółka. – Warszawa, 1872. – Т. 1. – S. 53-59.
32. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 17 kwietnia 1871 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 13-14.
33. Савіч-Заблоцкі, В. К. Письмо да М. М. Стасюлевіча, 10/22 кастрычніка 1873 / В. К. Савіч-Заблоцкі // Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. / уклад. Г. В. Кісялёў. – Выд. 2-е. – Мінск : Беларуская навука, 2003. – С. 453-455.
34. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do Żulińskiego, Lwów, 22 lipca 1876 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 11712/III (Fragment korespondencji rodziny Żulińskich z lat 1863-1891. T. 4). K. 76-77.
35. Sawicz-Zabłocki, W. K. Wydawnictwo książek polskich Reńskiego Towarzystwa misyjnego (protestanckiego) / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1877. – № 4 (20 stycznia). – S. 60-61.
36. Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności / Akademia Umiejętności. – Kraków, 1877. – Т. 7. – 405 s.

37. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 21 maja 1877 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 21-22.
38. Giller, A. Historia powstania narodu polskiego w 1861-1864 r. : w 4 tomach / A. Giller. – Paryż : Księgarnia Luxemburska, 1868. – T. 2. – 437 s.
39. Sawicz-Zabłocki, W. K. Socjalizm, komunizm, nihilizm / W. K. Sawicz-Zabłocki // Przyjaciel domowy. – Lwów, 1877. – № 17 (1 września). – S. 131-134.
40. Obchód 19 rocznicy styczniowego powstania w Paryżu // Kurjer Paryżki. – Paryż, 1882. – № 10 (1 lutego). – S. 4-7.
41. Kronika miejscowa i zagraniczna. Kraków, 3. marca // Czas. – Kraków, 1879. – № 52 (4 marca).
42. Korespondencja Dziennika Poznańskiego. Kraków, 6 kwietnia // Dziennik Poznański. – Poznań, 1879. – № 84 (11 kwietnia).
43. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 29 kwietnia 1879 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 25.
44. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 23 maja 1879 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 26-27. K. 26.
45. Sulima, W.K. Listy z Paryża IV. Ojcowie i dzieci / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 53 (13/25 marca). – S. 5-6.
46. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 15 września 1879 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 28-29.
47. Sawicz-Zabłocki, W. K. Nie te czasy, nie ci ludzie. Opowiadania Pawła Zawiszy // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 7922/III (Wiersze i drobne utwory prozą przesyłane Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu w latach 1863-1886). K. 170-184.
48. Katalog rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu : w 17 tomach / opr. Cz. Chowaniec. – Kraków : Biblioteka Polska w Paryżu, 1939-2021. – T. 1 : Rękopisy nr. 1-431. – 1939. – 195 s.
49. Strumph-Wojtkiewicz, St. Burzliwe dzieje T. T. Jeża / Stanisław Strumph-Wojtkiewicz. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1961. – 474 s.
50. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. I. Kraszewskiego, 13 czerwca 1881 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 32-33.
51. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do L. Niedźwieckiego, 22 sierpnia 1881 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 02411/1 (Listy do L. Niedźwieckiego od następujących: Z-Ż. T. 1). K. 1.
52. Leszczyński, R. Listy Michała Hórniko do Alfonsa Parczewskiego / R. Leszczyński // Lětopis Instituta za serbski ludospyt: Reč a literatura, Rjad A. – Budyšin, 1984. – № 31/1. – S. 20-70.
53. XX. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Historyczno-Literackiego od 1 kwietnia 1881 do 1 kwietnia 1882 / Towarzystwo Literacko-Historyczne w Paryżu. – Paryż : Biblioteka Polska, 1882. – 14 s.

54. Савіч-Заблоцкі, В. К. Письмо да М.П. Драгаманава, 21 верасня 1886 / В. К. Савіч-Заблоцкі // Беларуская літаратура XIX стагоддзя: хрэстаматыя / уклад.: А.А. Лойка, В.П. Рагойша. – Выд. 2-е. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – С. 316-317.
55. Korespondencya "Czasu". Warszawa, 12 lutego // Czas. – Kraków, 1882. – № 38 (16 lutego). – S. 2.
56. Korespondencje Kurjera Paryzkiego // Kurjer Paryzki. – Paryż, 1882. – № 14 (1 kwietnia). – S. 5-6.
57. Imieniny Józefa Bohdana Zaleskiego // Kurjer Paryzki. – Paryż, 1882. – № 14 (1 kwietnia). – S. 1-4.
58. Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). S. 93-96.
59. Sawicz-Zabłocki, W. K. Wojniśław Kazimierz Sawicz-Zabłocki do Stefana Gillera. 11/23 grudnia 1889 / W. K. Sawicz-Zabłocki // Nieznana korespondencja rodziny Gillerów / oprac. J. Miluśka. – Kalisz, 2001. – 251 s.
60. Semenenko, P. List do O. Władysława Witkowskiego CR, 20 maja 1882 / P. Semenenko // Studia zmartwychwstańcze. O. Piotr Semenenko CR. Listy : w 15 tomach. – Rzym, 2009. – T. 14 : Listy 1880-1882. – S. 275-277.
61. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do L. Niedźwieckiego, 5 września 1883 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 02411/1 (Listy do L. Niedźwieckiego od następujących: Z-Ż. T. 1). K. 10.
62. Rozmaitości // Kurjer Paryzki. – Paryż, 1882. – № 22 (1 sierpnia). – S. 5-7.
63. O nowem odstępstwie // Kurjer Paryzki. – Paryż, 1883. – № 38 (1 kwietnia). – S. 1-3.
64. XXII. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Historyczno-Literackiego od 1 kwietnia 1883 do 1 kwietnia 1884 / Towarzystwo Literacko-Historyczne w Paryżu. – Paryż : Biblioteka Polska, 1882. – 12 s.
65. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do L. Niedźwieckiego, 25 kwietnia 1883 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 02411/1 (Listy do L. Niedźwieckiego od następujących: Z-Ż. T. 1). K. 4-6.
66. Konopnicka M. List do Wojniśława Sawicz-Zabłockiego, 7 stycznia 1884 / M. Konopnicka // Konopnicka M. Korespondencja : w 4 tomach. – Wrocław, 1973. – T. 3 : Korespondencja w sprawach redakcyjnych i wydawniczych. – S. 30.
67. XXIII. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Historyczno-Literackiego od 1 kwietnia 1884 do 1 kwietnia 1885 / Towarzystwo Literacko-Historyczne w Paryżu. – Paryż : Biblioteka Polska, 1882. – 12 s.
68. Korespondencje Dziennika Poznańskiego // Dziennik Poznański. – Poznań, 1885. – № 107 (12 maja). – S. 3.
69. Warta: tygodnik poświęcony nauce, rozrywce i wychowaniu. – Poznań, 1885. – № 568 (17 maja). – S. 5259-5266.
70. Каталог рассмотренных иностранною цензурою сочинений запрещенных и дозволенных с исключениями с 1-го июля 1871 г. по 1-е января 1897 г. / Главное управление по делам печати. – Санкт-Петербург : Тип. Министерства Внутренних Дел, 1898. – 1149 с.
71. Uroczystość w Montmorency // Kurjer Polski w Paryżu. – Paryż, 1886. – № 60 (15 czerwca). – S. 1-3.

72. Sulima, W.K. Listy z Paryża I / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 59 (28 listopada/10 grudnia). – S. 1.
73. Sulima, W.K. Listy z Paryża I / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 60 (29 listopada/11 grudnia). – S. 2.
74. Sulima, W.K. Listy z Paryża II. Rzeczpospolita Trzecia we Francji / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 12 (6/18 stycznia). – S. 1.
75. Sulima, W.K. Listy z Paryża II. Rzeczpospolita Trzecia we Francji / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 15 (9/21 stycznia). – S. 1.
76. Среди газет и журналов / Новое время. – Санкт-Петербург, 1891. – № 5516 (9/21 июля). – С.2.
77. Cele rosyjskie // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 80 (25 września/7 października). – S. 2-3.
78. Korespondencje Kurjera Polskiego. Z nad granicy Królestwa Polskiego // Kurjer Polski w Paryżu. – Paryż, 1887. – № 73 (1 stycznia). – S. 4-5.
79. Савіч-Заблоцкі, В. К. Письмо да М.П. Драгаманава, 18 юня 1886 / В. К. Савіч-Заблоцкі // Беларуская літаратура XIX стагоддзя: хрэстаматыя / уклад.: А.А. Лойка, В.П. Рагойша. – Выд. 2-е. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – С. 312-313.
80. Савіч-Заблоцкі, В. К. Письмо да М.П. Драгаманава, 19 лістапада 1886 / В. К. Савіч-Заблоцкі // Беларуская літаратура XIX стагоддзя: хрэстаматыя / уклад.: А.А. Лойка, В.П. Рагойша. – Выд. 2-е. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – С. 317-319.
81. Франко, І. Я. Зібрання творів у 50-и томах / І. Я. Франко. – Київ : Наукова думка, 1986. – Т. 49 : Листи (1886-1894). – 810 с.
82. Суліма-Савіч-Заблоцький В. К. Лист до І. Я. Франка, 29 листопада 1886 // Відділ рукописних фондів Інституту літератури НАН України. Київ. Ф. 3 (Франко Іван Якович (1856–1916)). Спр. 1608. С. 447-449.
83. Faits divers. Arrestation // La Justice. – Paris, 1886. – № 2541 (29 December). – P. 3.
84. Arrestation d'un réfugié polonais // Le Matin. – Paris, 1887. – № 1042 (1 Janvier). – P. 3.
85. Суліма-Савіч-Заблоцький В. К. Лист до І. Я. Франка, 23 січня 1887 // Відділ рукописних фондів Інституту літератури НАН України. Київ. Ф. 3 (Франко Іван Якович (1856–1916)). Спр. 1615. С. 653-654.
86. Савіч-Заблоцкі, В. К. Прашэнне да віленскага генэрал-губарнатара І. С. Каханава / В. К. Савіч-Заблоцкі // Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. / уклад. Г. В. Кісялёў. – 2-е выд. – Мінск : Беларуская навука, 2003. – С. 455-456.
87. Łuczakowa, J. Katalog "Papierów po Leonardzie Niedźwieckim" i Archiwum Dywizji Kozaków Sułtańskich w Bibliotece Kórnickiej / Jadwiga Łuczakowa // Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej / PAN. – Kórnik, 1959. – Z. 7. – S. 241-367.
88. Sawicz-Zabłocki, W. K. Wojniśław Kazimierz Sawicz-Zabłocki do Stefana Giller. 6/18 grudnia 1889 / W. K. Sawicz-Zabłocki // Nieznana korespondencja rodziny Gillerów / oprac. J. Miluśka. – Kalisz, 2001. – 251 s.
89. Багушэвіч, Ф. Лист да Яна Карловіча ад 5 лютага 1885 / Францішак Багушэвіч // Багушэвіч Ф. Творы / уклад. Я. Янушкевіч. – Мінск, 1991. – 308 с.
90. Савіч-Заблоцкі, В. К. Прашэнне да начальніка канцэлярыі віленскага генэрал-губарнатара М. С. Галалобава / В. К. Савіч-Заблоцкі // Пачынальнікі: 3 гісторыка-

- літаратурных матэрыялаў XIX ст. / уклад. Г. В. Кісялёў. – 2-е выд. – Мінск : Беларуская навука, 2003. – С. 458-460.
91. Среди газет и журналов / Новое время. – Санкт-Петербург, 1891. – № 5503 (26 июня/8 июля). – С.2.
92. Кожина, А. В. Мемуары Бенжамина Тизделя в отечественной историографии / А. В. Кожина // Историография и источниковедение отечественной истории : сб. науч. статей / Санкт-Петербургский университет. – Санкт-Петербург, 2003. – Вып. 3. – С. 380-388.
93. Выяўленне, сумеснае выкарыстанне і вяртанне архіўных, бібліятэчных і музейных каштоўнасцей, якія захоўваюцца ў замежных краінах / рэд. А. Мальдзіс. – Мінск : Беларускі Фонд Культуры, 1999. – 372 с. – (Вяртанне; Вып. 6)

Dwuwersze i ucinki

5. Solutio quaestionis

Dla czego Pan Wojniślaw zawsze z wszystkich szydzi?
„Ze strachu, że śmieszności dużo w sobie widzi.”

6. Summy

Dawniej po kieszeniach ludzie *summy* mieli,
Dzisiaj tylko jedna i ta jest — w kościele.

12. Odpowiedź na zaprosiny

Miło mi jest do was, Pani, chodzić w gości,
Lecz wolę drzemać doma, niż w Twej obecności

14. Przyjaciele

Mam przyjaciół sporo, wielce mi sprzyjają:
Jak psy wszyscy wierni — liżą i szczekają.

15. Odmiana

Ach witam ciebie, witam... małoś się odmienił:
Jak łgałoś, tak łżesz teraz, wprzódyś się rumienił.

17. Prawda

Nie dziw, że od prawdy każdy dziś ucieka:
Chociaż nie zabija, lecz kole człowieka.

19. Raje Litewskie

Dla Litwinów inne Pan Bóg stworzy raje,
Gdzie się wciąż je, pije, kładnie, lecz nie wstaje.

29. Na hrabiego

Umarł hrabia stary... on — to jedna cnota:
Chłopów z torbą puścił, został sam hołota,
Zrana męczył żonę, sługi bił, katował,
W wieczór się bił w piersi; całą noc żałował.

41. Herby

Rekommenduję się taki... Herb mój jest Sulima...
„Tak! ale przy Herbie żadnych podpór niema...”

49. Do p. Przyckiego

Kto obcował ze mną, stawał się poetą.
„Nie kłam, Panie Przycki, jak ty, wierszokletą.”

50. Parnas opuszczony

Dzisiaj i z Parnasu nawet góra łyśa,
Bo się złąkł Apollo Przysia rymopisa.

54. Bóg litościwy

Od prawdziwego nieszczęścia Bóg nasz kraj ochronił —
Bo Żydom nam pożyczać jeszcze nie zabronił.

55. Tolerowany święty

Luther wszystkich świętych z ziemi wykassował,
By się tylko jeden — turecki zachował.

60. Pan Prot

Szanuję pana Prota, bo też człek nielada:
O niczem nic nie mówi, lecz o wszystkim gada.

62. Filozofja grammatyki porównawczej

Bratać się und Braten... co za związek wszędzie ! —
Gdy pieczeń jest na stole — brat, pieczeniaryz, będzie...

68. Mędrszy od Kopernika astronom

Kopernik koło słońca puścił w bieg planety,
Nasz wiek mędrszy, bo słońce — około kalety.

70. Dobre rady

Na twe dobre rady ceny nie znajduję:
Ty się zбогaciłeś, ja zaś — bankrutuję...

73. Oczekiwanie

Już mą mowę skończyłem... czego Pan tu stoisz?
— „Ach, bo czekałem sensu, lecz się Pan go boisz...”

Крыніца: Sawicz-Zabłocki, W. K. Prawdopodobna historja : poemat ; Dwuwiersze i ucinki /
W. K. Sawicz-Zabłocki. — Warszawa, 1871. — S. 101-114

Сонъ гударя молодого

Роскидна ширь руського1) поля,
Лясамі до неба бяжиць;
Одна тамъ кручинная доля,
Што цвѣтокъ — голоўку клониць.

Ня было яму якъ взросьци —
Набегшія тучи пригнули,
Ня даль яму ливень цвясьци,
И ветры съ зямлѣй яго скули.

По шири работникъ пройдзець,
Заплачець бязвольной слязой,
По цвѣткамъ душу разольець —
Прибить іонъ съ своєю зямлѣй.

Соседзи съ собой повадзились,
И Русь — ихъ стопчали кони,
Яны тамъ годзилися, бились
И мёртвыхъ ховали ў зямли.

Одъ сонца истока ў затокъ2)
Бурливыя тучи ходзили,
Пярунный разліўся потокъ,
И съ тучой сыны ей поплыли.

Слязою залилась ихъ маць
И руки у грусьци ломала, —
Пустое! Ня можешъ ты блеску имъ даць. —
Вотъ! туча имъ громъ показала.

Ня ў дзело Бояны гудзели —
Соколы! Чи Крутъ3) васъ погнаў?
Пропаду-жь свойго захоцели?
Хто поганъ на злое вамъ даў?

Ня чуюць соколы — ляцяць.
Новый-жь ў затокъ то наездъ?..
Чого такъ кручинишься, маць?
Птушки поўзвились со гнездъ!

Роскидна ширь руського поля,
Лясами до неба бяжиць,
А гудъ4) тамъ поўсюду няволя,
Няволень у ярме ляжиць.

И ходзиць по шири грусьцивый
И мутный поводзиць свой глазъ,
Мужикъ іонъ, давно южь5) ня живой. —
О Боже! Помилуй ты насъ!

Роскидна ширь руського поля,
Лясамі до неба бяжиць. —
Прийдзець-же коли ей тутъ доля?
О братцы! Позвольце посьниць.

Прылёгъ я — и вижу во сне
Новыя тучи и страхъ и беду,
Окунуў я вочи въ соседзкой войне —
На руськую пала зямлю!

Гуляюць и шабля и штыкъ,
И льецься словяньская кроў.
И шумъ, гуль и грохоть, и рыкъ
Истока, затока послоў.

Воююць, боююць; мяжь нихъ
Красаўка русая ляжиць,
Хрестъ дзержиць ў ручонкахъ своихъ,
Бязмоўна и цвёрдымъ сномъ спиць.

И белый на ней сарафанъ,
А поясъ изъ польскихъ цвятоў,
Хобоцень и лёгокъ ей станъ,
И — чу! — южь ожила ў ней кроў.

Возстала... Соседзи молчаць,
Ня льецься кипучая кроў...
О вижу, — ты Русь, моя маць,
Узяла за руки ўрагоў.

І молчаць соседзи, даюць:
Красаўка ихъ руки вяжець,
Да сердца обоихъ ихъ жмець —
Обое песнь дружбы пяюць.

И молчаць тутъ шабля и штыкъ,
Ня льецься словяньская кроў,
Соседоў — светъ Божій прониць,
И нету южь больше ўрагоў!

Роскидна ширь руського поля,
Лясами до неба бяжиць,
Пропала и грусьць и няволя
И добро и свято тутъ жиць.

Заўвагі:

- 1) Руськи — ад слова “русь”. Тут пра Беларусь-красаўку, якая мусіць замірыць Польшчу з Расеяй.
- 2) Истокъ — усход; затоць — захад.
- 3) Круць — тут пэўна йдзеца пра Крута, сына Грына, князя славянскага хаўруса абадрытаў (1067-1093), які змагаўся з данамі і саксамі.
- 4) Гудь (літ. Gudaī) — беларусы.
- 5) Южь (пол. już) — ужо.

Крыніца: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 48 (Autografaī). B. 32837 (307). L. 1-4

Hellada

Jaki to kraik mały morza pulsów bada?
Tam pachnie gaj myrtywy i oliwne drzewa

I róża się czerwieni, w nieba bluszcz wykrada,
I na cyprysie słowik rzewniej, dźwięczniej śpiewa.

To nasza jest mistrzyni, Bogów to Hellada!
Tam jeszcze Olymp stoi, — wieki, czas wyśmiewa,
Panuje, bo nie znają Bogi co zagłada
I na Heleny kraje nieśmiertelność zlewa.

Tam każda piędź o mężu-olbrzymie powiada
I z pod każdego pyłu wieczność się wywiewa,
I nawet samym głazom zdumieć się wypada.

Nie martwy i nie chłodny — człowieka rozgrzewa!
Tu słyszysz strumyk warczy; jego wark... Iljada,
A z konarów się myrtu Atene wychwiewa.

Крыніца: Tygodnik Illustrowany. – Warszawa, 1870. – T. 6. – № 157 (19/31 grudnia). – S. 319.

Hebrejka

Drżące światółko lampy mdło izbę oświeca;
Na stole leży księga — ha! to Biblia święta;
W jej teksty zatopiła oko swe dziewica,
I ona, jak ta Biblia, jeszcze raj pamięta.

Po nim to tak tęskniąca patrzy w dal źrenica,
A światłość i woń jego nie jest jej odjęta.
Tak pełga w rozpostarciu tylko twarz księżycy,
Na padół ten bied, nędzy, nad ziemią przegięta.

Dusza ta z łona Bóstwa przed chwilą zeszczeńta
Śród szarugi żywota nie pierzchnęła tęsknica:
Ona na krzyżu ciała mężczy się rozpięta;

Bo jej niebiańskie blaski rozmraczą ją lica,
I cała, jak królowna gminnych klechd zakłęta,
Poezyą swej niedoli wszelki duch zachwyca.

Крыніца: Tygodnik Illustrowany. – Warszawa, 1871. – T. 7. – № 158 (26 grudnia / 07 stycznia). – S. 12.

Polski śpiew Mignonowy

Czy znasz, ma luba kraj, gdzie pasibrzuchów plemię,
Lenistwem kala wiek, próżniactwem kala ziemię,
Gdzie każda wyższa myśl to tylko głos w pustyni,
Samodzielnego nic, a ten co ktoś tam czyni,
Gdzie praca widmo, strach; gdzie służyć jej się wstydzą,
Gdzie patrzą na swą dłoń i hartu w niej nie widzą, —

Czy ziemię ty tę znasz?... O nie! Więc tam się spiesz
 To Polska twoja jest i tą się Polską ciesz.

Czy znasz, o luba kraj, gdzie ziemia plony daje,
 Lecz nic nie wyda ten, co skiby onej kraje,
 Gdzie przesąd bogiem wciąż i światło się nie wkrada,
 Gdzie wietrzność skrywa mózg a próżność serce zjada,
 Gdzie nędzy rośnie gmach, a nikt się jej nie broni.
 Gdzie kaźden gardło ma, lecz wszystkim braknie dłoni.

Czy ziemię ty tę znasz?... O nie! Więc poznaj ją —
 To Polska twoja jest i ciesz się Polską tą.

Czy znasz, i luba, kraj — zwaliska, tę ruinę,
 Co pieszczą w sobie mrok, puszczyka i gadzinę,
 Gdzie przeszłość niosła coś, lecz martwy płód wydała,
 Gdzie przyszłość pełna hańb a dziś — to rozkład ciała, —
 Czy ziemię ty tę znasz?... W pieluchy upowita,
 Wieczności prześpi noc a dzień jej nie zaświta. — —

Czy ziemię ty tę znasz?... O nie! Więc poznaj ją
 I płacz nad grobem tym i sama stań się łzą!...

Крыніца: List do J. I. Kraszewskiego, 17 kwietnia 1871 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV
(Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 14v.

З чужбіны

Здароў будзь ты, стары мой дом,
Здароў будзь, сядзіба айцоў!
Паклон вам, родныя, кругом:
Дзень нашай разлукі прыйшоў.

Нядольная доля прыйшла,
Казала з хаты ісці.
Сярдзіта і грозна яна,
Кручынай замшыла нам дні.

Нямнога нам жыцця дано,
І гэта хацела адняць,
Цярнямі парэзаць чало
І сэрца ў шпонах падраць.

І гнецца малойчык, і плачаць, слязіць,
Не ўвідзіць юж боле сваіх,
Ў чужбіне галоўку далёка скланіць,
Ўздыхае па нівах радных.

Тут птушка лятала, тут птушка грусціла,
Но тут то яна і ўрасла,
Другая ластаўка птушынку ўстрачала,
І ветачка была свая.

Ніхто не груніў з ёй, ніхто не смяяўся,
Усе былі радныя, сваі...
Цяпер я з табою, айчызна, расстаўся,
І змеі мне сэрца ссалі,

І дума прыгнула, і горка плачу.
Ў гняздзенька зязюля закралась.
Зязюлі я гэтай нядобрай клянупу —
Яна нам у знакі юж далась.

Зязюля з Затоку, не руска яна...
О братцы! Як смутна мяне.
Скажыце, прашу вас, ці гэта страна
Ёсць Русь наша Бела, ці не?..

Крыніца: Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя / уклад. А. А. Лойка, В. П. Рагойша. —
Мінск : Вышэйшая школа, 1988. — С. 310-311.

У роднай зямлі

Люблю цябе, зямля радная,
Дзе ў глухой пушчы ветры дуюць
І тучка слёзная такая,
Што цвяткі божыя гаруюць.

Люблю цябе, плачу з табою
І песню слёзную пяю,
Ўздыхаю груддзю маладою
І свету грусць ад сэрца лью.

Святая грусць... паклон яе!
Грабніцы беднай не ў смех:
У смерці грознай хто рабе
Не дасць пачоту — цяжак грэх!

Маліся, плач і грудзь раскінь,
Штоб вецер біў ў яе крылом,
І сэрца гладзь свайго разінь,
Што б від няўзгод астаўся ў ём.

Крыніца: Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя / уклад. А. А. Лойка, В. П. Рагойша. —
Мінск : Вышэйшая школа, 1988. — С. 311.

Да перапёлкі

Слаўлена будзь ты, перапёлка,
Птушынка руская мая,
У волі ўзрослая ляцёлка,
Ў няволь ўзляцеўшая гасця.

Чаму ты «пійдзь-пайдзі» варкуеш?
Каго ты гоніш галаском?
Ўрага якогась ты тут чуеш,
Што рускі наш засеў харом?

Ці, можа, ты на нас сярдзіта
І гоніш нас адсюда вон?
Нягодны мы твайго павіта,
Наш люд няволі падчынён?

Слаўлена будзь ты, перапёлка,
Птушынка руская мая.
Мне, панічу, з табой нялоўка:
Ты — справядлівая гасця.

Калі прад лет дзясяткаў копай
Мы ў гэты край ўнасілі хрэст,
Чаму ж маўчала прад Еўропай,
Нас не ганіла з гэтых мест?

Чаму ты Русі не сказала,
Што пакрывілі мы душой?
На Русі грамадой нас ўстрачала,
Калі мы ў дом ўхадзілі свой...

Крыніца: Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя / уклад. А. А. Лойка, В. П. Рагойша. –
Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – С. 311.

Dąb gaduła

Rośnie, stoi osowiąły
W polu wielki dąb;
Wieki starca nie zachwiały,
Odbił, odparł czasu strzały,
Czas tu tępił ząb.

I, gdy przyjdzie lud na rolę,
Stare czasy baja mu,
Dawną sławę, dawną wolę,
Jak podrastał lud-sokole,
Jak układał się do snu.

Jako dzisiaj leży sobie,
W bohaterski wpadłszy sen,
Niby martwy, niby w grobie,
Nie wiedzący, co na dobie,
Jakich świat widownią scen.

A lud z cicha pomrukuje:
Dąb-gaduła budzi was...
Z baśnią starca duch wstępuje,
Duch Bojana opasuje —
Przebudzenia nadszedł czas!...

I porywa kosi w dłonie,
Leci, pędzi, błyska stał,
A tu cicho, jak po zgonie...
Czy mi o nich wiatr nie wionie,
Słucham, słucham, patrzę w dal.

A gdy wieść mię nie dolata,
Rzucam dąb ten, lecę sam,..
Oj, polecę na kraj świata,
Bo tęsknota pierś ugniata.
A mnie dąb zastąpi wam.

Крыніца: Рух літаракі. — Львў, 1875. — № 43 (23 паўдзеньніка). — С. 681.

Wyszehrad

Tutaj rzuć duszy małość, ty u Wyszehradu.
Zbliża się, i masz obraz: olbrzym w murów zbroi
Twardą skałę, rumaka, na Mołdawic poi
Obraz został, rycerstwo zanikło bez śladu.

Na górze widzisz twierdzę, ruinę u spatu,
Wewnątrz wieże świątyni ... Krzyż za krzyżem stoi ...
Różnych barw, jak paciorki na szyi dziewoi,
Całuje góry stopę sto domów bez ładu.

Taki to dziś Wyszehrad. Wszak nie z tego w chwale,
To arka jest pamiątek, którą sława strzeże,
Świątynia Czech i ludu epeopea w skale.
Czas, co otrząsa dęby, kwiecie z róży bierze,
Na widok Wyszehradu cofa zniszczeń fale.

Крыніца: На Вyszehradzie // Рух літаракі. — Львў, 1876. — № 32 (05 сьпасьня). — С. 88.

Apostrofa do Dźwiny

Ma **Dźwina** – to nie młodzian dla nędznych żądz kruchy,
To jest ojciec poważny słowiańskiego rodu:
Uczy ziemian roztropnie już myśleć za młodu,
Ich głębokie, spokojne tak mają być duchy.

Ktoś:

„Matko rzek moich! zdroju najczystszy otuchy!
Czy setny raz doznawszy klęski i zawodu,
Z twych wód czerpnąć, chwiejnego nie skieruję chodu?
Łez, łez mi dajcie : giniem my, Bóg głuchy!
O, nie przyjdę do ciebie, oddalona Dźwino!...
Więc czasce rwę me czoło, pierśiom serce moje,
One płoną, więc matko, ślę chłodzić je tobie!”

Dźwina.

Mnie twe rączki dosięgły, u łona'ś, dziecino!
Pij z otwartej tej piersi i spieszaj na boje:
Rzeka taka, jak Dźwina, w każdej krzepi dobie.

Крыніца: На Wyszehradzie // Рух літаракі. – Львў, 1876. – № 32 (05 сьпярня). – С. 89.

Płci pięknej

1.

We wieńcu róż białych, róż greckich na głowie,
Na forum przed tłumy wychodzi Eutera.
Do koła gwar rośnie — „co ona nam powie?
Ta grecka dziewczica głos niechaj zabiera...”
I głuche milczenie lud mnogi obsiada,
A tylko jak jeden wykrzyka gromada:
„Kto ona, ta córka Hellady?”

2.

I wróg był pod miastem; spał cicho w obozie.
Mężowie haniebnie korzyli mu czoła,
Bo w Delfach wyrocznia nie pomna o zgrozie,
Za wrogiem wyrzekła, że próżno lud woła,
Gdyż male kapłaństwu rozłożył w niej dary...
I broń nieruszona: czy skutek to wiary ?
A pójdą do wrogów — z ofiarą...

3.

I w gajach oliwnych, gdzie z ludu uczeni
Z młodszymi o bogach miewali rozmowy,
Wróg leży — a bogów statuy nie ceni,
Z szyderstwem mieczami odbija im głowy,
I myrty wyniszcza i z wonnych róż krzaków

Wyjmuje gniazdeczka Apolla śpiewaków,
A karmi w świątyniach rumaki.

4.

I mężnych Hellady wzdrygają się kości,
W Hajdesie wstyd ojców oblicza rumieni,
I włosy rwie Ares, bóg pierwszy, dzielności,
Płacz oczu Pallady powieki czerwieni,
A lud czeka gnuśny: dziś tylko pamięta,
Że jutro Ewana obchodzą się święta —
Rozpustnik, rozpustnik przeklęty!

5.

I idzie Eutera — a rząd niewolników
W naczyniu trzy węże zjadliwe wynosi.
Z nią ojciec i matka, chór dziewic, muzyków.
Natchniony poeta wnet wdzięki jej głosi,
I starzy, u niewiast stanąwszy orszaku,
Kwiatami po drogi rzucają jej szlaku,
Przechodząc w zachwycie — śpiewaka.

6.

I w pieśni poeta Olimpu się pytał —
Jak zwie się bogini, co teraz zstępuje?
Czy czasem Heleny w niej duch nie zawitał ?
Bo dłuta Fidjasza marzydła kasuje,
Bo ziemi ich kwiatów kielichy się płonią,
I Grecy olśnieni do stóp jej się kłonią,
A w świętej czci dusza ich tonie.

7.

I skronie wieszczowe lud bluszczem opina,
A wola o ołtarz, świątynie i dary,
I chce, by kapłanem był syn Apollina,
By święte urządzał igrzyska, ofiary —
I tańczyć Euterze i śpiewać zaczyna:
O błoga i droga jest stokroć kraina,
Gdzie taka chce mieszkać bogini!

8.

I staje Greczynka — a biała tunika
Przy śniadej jej twarzy uroczo odbija.
Pod płaszczem szkarłatnym pód piersi gdzieś znika,
Po szyi w kędziorach włos kruczy się zwija,
I nóżką w koturnie depcąc głazu płyty,
Jak wieszczów fantazja w postaci kobiety,
Czy piany zlepek — Afrodytę?

9.

A gdy już swój zachwyt uciszał lud wreście,
Skinąwszy na grajków, do ludu powiada:
„Czyż Grecję dzielności nauczać niewieście?
Mężowie, patrzajcie: tam wróg się podkrada —
I podszedł pod miasto i gaje wycina,
A mężę się bawią... Przekłęta kraina!
O, greckie poschnijcie wawrzyny!

10.

„Zhańbieni ojcowie, gdy, szydząc przyroda,
Pod mężów zarostem duch niewiast zakłęta;
Zhańbiona natura, zhańbiona swoboda,
Gdy suknia włochatą pierś męża opięta!...
Tu nie żyć niewieście... Rodzice ją karzą,
Gdy takiej sromoty widokiem obdarzą:
Ach! któż się potykać odważy?

11.

„Nie! nie ma już Greków, a w greckiej krainie
Niewolnik do jarzma tłumami się błąka...
A w żyłach krew grecka u niego nie płynie:
Nie umie być wolnym, wśród wolnych się jąka!
Więc wrog! wy spieszcie, a nieźcie łańcuchy:
Okujcie te dzieci, owińcie w pieluchy —
Niech Grecję opuszczą bez ruchu!

12.

„Eutera, pod niebem Hellady zrodzona,
Rąk greckich nie odda w kajdany zakować:
Jej slizki wąż raczej jad wszczepi do łona,
Gdy śmierć ma dziewice od hańby ratować!
O! później, to więcej ją serce zaboli,
Że moja ojczyzna, ma Grecja w niewoli —
Rodzice — jak słodkie to bole!”

13.

I starzy rodzice porwali też gady.
Na lirach, na gęślach zagrali muzycy
Rycerskie rapsody z Homera Iljady,
Że w Grecji przed wiekiem byli wojownicy...
Tak, tonąc w poezji narodowej dźwięku,
Na córki Eutery oparłszy się ręku,
Skonali z nią razem — bez jęków.

14.

I padły trzy ciała — lecz jeszcze nie trupy,
Gdy Grecy zwycięzcy z za miasta wracali,

A niosąc w lewicy oręż i łupy,
Prawicą na zmarłych liść lauru sypali.
Natchniony poeta, wódz Greków w tym boju,
Zwiastując mieszkańcom nowinę pokoju,
Hymn śpiewał Euterze-dziewoi.

15.

I mężnych Hellady spokojne znów kości.
W Hajdesie nie wstydzą się cienie swych dzieci,
I Ares się chełpi, bóg pierwszy, dzielności,
I w oku Pallady radości iza świeci,
A lud na Ewana gotując się święta,
Eutery z rodziną proch spalić pamięta,
Czcią słuszną dla niewiast przejęta.

Крыніца: Рух літэрацкі. – Лwów, 1876. – № 33 (12 сьпэрня). – S. 100-101.

Wiersze drobne

a) W przedświciu

Głos pierwszy

Deszczami, gradami i ogniem i mieczem
Karały tu ludzkość Bogowie.
I smutny i tęskny my żywot tu wleczem,
Znękani, sterani synowie,
Pytając, gdzie koniec cierpieniu?

I wiara już pierzchła i piersi złamane
I duch nasz ciemnością obięty
I patrzam na siebie, jak owce zbłąkane
I z góry głos słyszym "Przeklęty,"
A dusza nie pyta, — kto taki?

Już nic nas nie cieszy — już nic nas nie bawi ...
Niewolnik i wolny się łączą
I miecz mało dzwoni i Bóg się nie sławi,
Do modłów szyderstwa się płączą
A w sercu tak pusto i w głowie!

Choć szata rozdarta, choć prochy na włosach —
łzy niema ... Od oczu ucieka!...
Bo po czym tu płakać, gdy w kornych tych głosach
Bezsilny gniew ludów się wscieka,
Że wszystko na ziemi zawiodło?!

Czyż młoda dziewoja, co idzie tam górą,
Nie zwróci już oczu na siebie?

Czyż młodzian wciąż patrzeć ma dziko, ponuro
A starzec coś szukać po niebie,
Dzieciątko spać ciągle na trawie?

Głos wtóry

Dziś głuche już lasy: nie tanczą Faunowie,
Śmiech dziewcząt po borze nie dzwoni.
Nie zdybać już Nimfy lubieżnej w dąbrowie,
Motyla nikt z kwiecica nie goni,
Zwierz dziki na ludzi się miota.

I skarbów w pieczarach nie kują już gnomy,
Nie kuszą Najady w jeziorze
I marmur zpiętrzony, rozbity na złomy
Mchem porósł i kształtów nie bierze,
Pygmaljon nie wlewa weń ducha.

Do cyrków już droga zarosta i z dyskiem
Już chyba kociątko szaleje
I grody i miasta w pustyniach, zwałiskiem
A droga bez ludu trawieje,
Staw zielskiem kopany zarasta.

Młodzieniec nie biega za Wieszczyk oczami,
Syreny już śpiewem nie nęcą,
Rozstały się Duchy z lilii czarami,
Szatany się w wicherze nie kręcą,
Zakłęte wymarły Królewne.

I trzodom już nawet nie trzeba pasterza —
Po łące się rozbiedz nie śmieją
I wilk, jak z pokuty, rząd zębów wyszczerza
A leni rozbratać się z knieją
I zmilkły w zaroślach słowiki.

Nie topią już morza, porośły wulkany
I gwiazda lęklawiej przyświeca
I potok nie warczy wodami wezbrany,
Upiorsko twarz błada księżycy
A słońce jak w worku z pęcherza!

A czary po stołach po brzegi nalane
Od wieku niezpite tak stoją
I Bogów ołtarze w świątyniach złamane
A myszy skrydlate nie broją
I sowa mniej huka po nocy.

Gdy ludzie się zejdą, to mowa ich sucha,
Nie palą się w oczach zachcienia,
Z opadłej już wargi wesele nie bucha
A ramię nie szuka ramienia
Bez siły zwieszono u boku.

Głos trzeci

I w bycie brak życia ... Czy martwa przyroda?...
Natury duch ciężko gdzieś drzemie
I z funkcji precz pierchła twórczości swoboda,
Z rodzeniom ich — przymus na imię:
Leniwe dziś prawa coś świata!

Wieszczowie nie wieszczą. Ludowi śpiewacy,
Jak chorzy, po strunach brząkają
I gienjusz, choć błyśnie, blask jego blask racy
A szczątki zeń — głupcy zbierają:
Cha-cha-cha! co prochy rac znaczą?

Głos czwarty

Nie zawsze tak było : krew wrzała i życie,
Duch szalał przy ogniu młodości
I była poezja, gdy w szumnym rozkwicie
Proch nawet się pysznił z dzielności,
Duch rwał się z każdego atomu.

I błąkał się Olimp z uciechy po ziemi
A ziemian do nieba szalał wganiał,
Zcierało się wszystko barami silnemi
A urok walczących osłaniał,
Pieśń barda latała nad polem.

Głos trzeci

Czy Wieczność u schyłku? Czy Bogi zgrzybiały?
Powiedźcie, zwierzajcie się, hola!
Czy słońce już gaśnie? Czy prawa ustały,
Naturą już rądzi swewola,
Inercja zerwała się w świecie?

Głos drugi

Nie! Wszystko jak dawniej ... Też same są prawa
I Słowo się spełnia Przedwieczne
I Ludzkość nie ginie i Słońce i sława
I nie zna świat w ruchu co wsteczne
Materja się spali w Natchnieniu!

Wieszcz

Słuchajcie, ja powiem: — w tem życiu bez życia
Jest jakaś nie próżna zagadka:
Jesteśmy w epoce nieszczęsnej Przedświcia —
W słabości, czci pełnej, śpi matka
I zrodzić ma owoc z niemocy!

Dla życia my starzy, bo ludzie wiekowi,
Czas tworczy nasz dawno przeżyty —
Skłaniamy więc głowę niechętnie Losowi ...
Popisu akt w szkole odbyty,
Niewoli ćma wieków się kończy.

I nowa się era — Swobody czas — złoni ...
Zapalą się ogniem planety,
Przepieśni się życie ... po pięknie i woni
Pobiegną znów młodzi do mety,
Wołając radośnie — “Dzień wreście!” —

Jak potok, upustem wstrzymany w swym pędzie,
Dzielniejszy, gdy tamę przełamie,
Goręcej i świetniej stwórz każdy żyć będzie,
Wyniosłszy na słońce walk znamie,
Aż Ciałem się Słowo nie stanie!

Obudzi się życie — a świetnie obudzi!
Łądz stary się znowu odmłodzi
I będą Bogowie z tych ludzi — nie — ludzi,
Z słabości potęga się zrodzi —
Odżyje znów życie, odżyje!

Zbłąkany śpiewaku! Ty nie klnij Losowi ...
Bo cisza być musi przed burzą:
Ty raczej nieś hymny przyszlęmu wiekowi —
Przyszłości niech pieśni twe służą
I ludzkość z rozpachy podnoszą.

Nie wszystko — bo stare ... I z próchna się wzniesie
Niejedna iskierka żywota.

Nie w każde żelazo zabójcza rdza wje się,
Nie wszystkich zatrąła ciemnota,
Choć wszyscy-śmy niczem na pozór.

Bo co jest Przedświcie?... Czas mroku, omdlenia,
Sromoty, złych przecuć, rozkładu —

Więc zdrowych nie widać!... Sród mroku i cienia

Na wszystkim kształt jeden jest – gadu:

Powtorem się wszystko być zdaje!...

Lud

Pocieszasz nas!

Wszystcy (po chwili)

Radujmy się, bracia!... Gotujmy,

Gotujmy innych i siebie, —

Tak, tak!

Z Przedświcia się tego radujmy,

Radujmy z tej nocy na niebie

To znak

To dobry Świtu, to dnia dobry znak!

Крыніца: Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 11-13.

b) Stance poety dla lubej

1.

W łanie ojczystym piękna ni woni,

Złamane duchy nie rodzą czynu,

Pod bujnym liściem Ojców wawczyonu

Ich słaba głowa się kłoni

*

Mysl pierchła z czoł ich ... niema idei...

Cnot wielkich kościół — gmach opuszczony!

Bez mężów, niewiast, naród zhanbiony

A sen powieki mu klei.

*

Długo-ż tak będą spali nikczemnie?

Długo-ż ma płakać duch mego kraju,

Że wielkie czyny mrą bez wyraju? —

Wszak Twój duch, Boże, i we mnie!

2.

Ja chcę ich zbawić ... Ty litościwy ...

Aza-ż mój naród nie Twoje dzieci?

O! będę wieszczem ... Skra się roznieci,

Bo czynisz cuda i dziwy ...

*

Długo już spali, długo milczeli,

A w mojej piersi serce kołacze ...

Wierzę w Twą łaskę : w usta rybacze

Wszak kładli wiedzą Anieli ...

*

To moje modły, tak proszę Boga ...
Bóg je wysłucha — o! bo gorące —
I rzucę pieśń mą na ludy śpiące
I — muszą powstać, o droga!

3.

Obudzę braci, — i bez oręża
Duchem wywalczą sobie swobodę :
Dam im charakter, chęć pracy, zgodę, —
To tylko jedno zwycięża !

*

Imię ich będzie — wielcy przed Panem,
Mężę, chodzący w Pańskim Zakonie,
Bo prawda będzie tylko krwią w tonie,
Pracownik pilny — ich mianem

*

Urószysy z tego, co srodze boli,
Że byli winni, w pierś się uderzą
I będą świadczyć tym, co nie wierzą :
Prawda wyzwala z niewoli.

4.

Raz to przysięgłem — Bogu przez Ciebie —
Boś Ty mnie wzniosła skrydłem Aniołów :
Nad proch nikczemny ziemskich padołów
Podniósł mnie Anioł do siebie.

*

Serce poety to małe dziecię —
Anioł je nianczy, Anioł je strzeże
I ja Anioła kocham i wierzę,
Że taki Anioł w kobiecie.

*

I myśl poety zwierciadła szyba :
Wszystko odbije, kształtem odzieje
Ale pod słońcem tylko jasnieje,
A słońcem Anioł — ów chyba!

5.

Tyś jest wszechmocna, boś Ty kobieta ;
Tyś moją panią, bo cię wybrałem ...
Więc rządz poetą, jego zapałem
Niech jako róża rozkwita.

*

Wyrzekłem słowa, czyniłem śluby :
Tyś je, mój Anioł, Bogu zaniosała ...
I Bóg nas czeka z palmą dla pośta,

Żem stał się wieszczem dla lubej.

*

Wiedz mnie do czynu, jak Anioł prawy!
I, jako słońce, rozświecaj ducha,
Boś Ty me szczęście, moja otucha,
Tyś moje wszystkim, prócz sławy!

6.

Tyś jest kobietą, więc drugim Bogiem ...
Rządzisz i władasz, we czci panujesz
I jak ziemianka z Narodem czujesz —
Jesteś natchnieniem mem drogiem!..

*

Jest ogień w świecie — Westy płomienie ...
To narodowej myśli żarzewie,
A Ty kapłanką : niewieście, dziewie,
Ognia zlecono strzeżenie.

*

O biada ziemi, gdy zrodzi chwasty
I Tobie biada, gdy wieszcz pobłądzi,
Boś Ty jest genjusz, który nim rządzi,
Bo mąż jest dziecię niewiasty!

Крыніца: Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 13-14.

c) Matka – Obywatelka

Poległ śmiercią walecznych i wróg się weseli.
Na imię nieboszczyka w rozsypkę szły roty,
I próżną była walka. — Nadmiarze sromoty!
Dotąd waszych tryumfów jeszcze nie widzieli...

I liczbą tak przeważny z atakiem się śpieszy
Kir żałoby, a ciężki, kraj cały przykrywa,
Powietrze jęczy, wzdycha : ach! tyran wygrywa, —
O rodzony mój kraju, co ciebie pocieszy?..

Już nad trupem egzekwie; przed trumną —rodzina.
Stary ojciec na kiju, jak posąg z kamienia;
Nieruchoma i matka. —Lecz młoda dziewczyna,

Siostra, (znać to po rysach) jest blizką zemdlenia.
Matka groźnie jej na to : “Oburzasz trup syna.
Wróg patrzy. —Obywatelska —dziękczynne wznosź pienia!”

Крыніца: Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 14b.

Epigrammaty

d) Arria, z Martialis

Miecz, co nim Arria przebiła własne swe łono
Cnotliwe — w ręce Petowi dając, powiada :
Wierzaj, nie boli mnie wcale rana ta, — którą
Sobie nim, mężu, ty zadasz, ta mi ból sprawi.

e) O Gemellu i Maronilli, z tegoż

Gemellus Maronillę do ślubu wciąż skłania
Żądaniem, naleganiem, przez dary, błagania.
Czy tak cudownie piękna?.. Gdzie tam, — poczwara? —
To co go do niej ciągnie? — Że kaszle, że stara.

f) Do Aelii, z tegoż

Gdy pamięć mnie nie myli, miałaś cztery zęby
I dwa je, raz kaszlnąwszy wypuluaś, dwa — drugi :
Teraz możesz bezpieczna kaszleć przez dzień długi,
Już ci kaszel nic trzeci nie wyżeni z gęby. —

Крыніца: Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 14b.

A. Z księgi epigramatów Wojniśława Kazimierza Sawicz-Zabłockiego

1. Do Agatona Gillera

Mężki jedynie mężowi poświęcać epigram się godzi.
Ty, Agatonie, nasz dąb — przyjąć więc wiersze nie chciej.
Rzadko we wieku realnym klasyczna się postać urodzi.
Dawno me serce już masz — ha! to i księgi te miej.

2. Epigram

Formy niekształtnej ni myśli, co miatka i płytka, nie znosi
Luby Helenom tak wiersz, przeto epigram jak Grek:
Kształtnie i mową swobodną to co potężnie jest głosi...
Biada, że takim jak on, nie chce treściwym być wiek.

3. Do Władysława

W epigrammatach — powiadasz — mój talent rozpraszam, marnuję :
Krótki, maluchny to wiersz, może na dłuższy mię stać.
Pomnik wyniosły gdy sobie króciuchnym wierszykiem zbuduje,
Cegłyż mi długie a złe chcesz pod budynek mój dać?

4. Do młodego poety

Do mnie nieśmiały przychodzisz i kilka przynosisz utworów :
Wyroku na pieśni swe cheesz... Z góry powiadam ci: pisz!
Odrzuć nieśmiałość, a mężnie do szyku walezących stanąwszy
Piersi przygotuj na strzał : serca ci rzeknie — kto ty.

5. Byt mojej Ojczyzny

Jestem Polakiem — I przeto Narodów nie cenić mie mogę;
Każda Ojczyzna i Lud nasza kochanka, nasz brat.
Polak, gdy wszystkie Narody na prawą pociągnąć chce drogę,
Dłuższy niż myślą ma byt — Polak tak wieczny jak świat.

6. Przednia Polski potrzeba

Usuń na stronę, Polaków Narodzie, dopóki-co wszystko.
Na to skierowuj Twą myśl, jakby odzyskać swój byt...
Nędzne i marne wychodzą po długiej niewoli Narody, —
Polska zmarniała, bez cnót, Polską czyż mogłaby być?

7. Do Symeona

W Polsce ostatnie powstanie niezdrowej miłości Ojczyzny
Płodem nazywa twa pieśń : ono poczęte nie w czas.
Ale, nie uczcić poległych, narzekać na rany i blizny,
Stawiać walecznych pod śmiech — zbyt na to podłych trza dusz!..

8. Święta Karlińskiego ofiara

Kasper Karliński dla kraju gdy syna poświęcił, Ojczyzna,
Świątą skropiwszy się krwią, piętna niech ceni tej krwi :
Polak, co duchem maluczki i równać się z Kasprem nie może,
Godzienż Ojczyzny swej jest? — Zbożu ubliżałby chwast!

9. Do pewnego namiętnego polskiego historyka

Biada fałszowi! na ziemi jedynie się prawda ostoi.
Prawda więc tylko wasz głos, Ludy, powinna tu być.
W prawdzie, Twej sprawy słuszności, Narodzie, wybawcy są Twoi:
Dziejów fałszerstwa się strzeż; Polska mą prawdą ma żyć!

10. Dzieje Polski

Podczas, gdy wszystkich narodów, monarchów są dzieje historją,
Polsko, Ty nie szańś im w ślad: dzieje Narodu twe są.
Że więc uczeni studjować w przyszłości skwapliwie się rzucą. ..
Polsko, brylantem więc bądź: Ludów oświatą być masz.

Крыніца: Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie. Książka zbiorowa na rok 1878 /
ukł. G. Kohn. – Sambor, 1878. – S. 103-104.

B. Z księgi poezji W. K. Sawicz-Zabłockiego przezwanej "Wojniśławami"

1. Śpiewam ci królu

*„I cisnął Saul włócznią, mówiąc: przebiję
Dawida aż ku ścianie, ale się uchylił Dawid
przed nim po dwakroć”. 1. Samuel, XVIII, 11.*

Chór. Na królach moc Boża spoczęła i wszystko u króla nóg!

- Rzecz.** Posepny Saul, syn Kisów, choć siedzi na tronie.
— Bierz harfę twa, Dawidzie, i graj, królowi graj.
Waż troski w tem szaleje poruszony łonie. — —
Wziął Dawid harfę, śpiewa: — Wielki Pan, jedyny!
On dla nas z świata zrobił nie padół, ale raj.
Brzmią chwałę Jego morza, łądy brzmią, krainy.
- Chór** (przerywa) Na królach moc Boża spoczęła, Król Pańskich pilnuje dróg.
- Rzecz.** (Dawid śpiewa dalej). A ty, — ty królu smutny? z berłem i w koronie...
O, rzuć ten płaszcz królewski... na niwę wyjdź: tam maj,
Tam szczęścia otchłań cała, spokojności tonie! —
Ja pasterz, ja maluczki... A ze twej wyżyny
Ty widzisz moje szczęście i mówisz: krztę żeń daj —
Bo, królu, ja Go chwałę, bom, królu, bez winy! —
- Chór.** Na królach moc Boża spoczęła, kto siedzi na tronie — Bóg!..
- Rzecz.** I zerwał się król z tronu, ujął włócznię w rękę
I puścił ją w Dawida, że umknął na stronę,
I wściekły w gniewie ryczał : —To za twą piosenkę! —
A potem dodał cicho: — Ja wolę koronę! —

2. Bóg ojcem, ziemia matką

- Chór.** Miłości bliźniego my pełni i litość wrodzona nam...
- Rzecz.** I śnieżno i mroźno, głód... Czem okryć dziecko mogę?
Na grzbiecie nie mam sukni: to jeszcze piersi błaga! —
Biedactwo, pierś bez mleka!... Na ręce chodź i w drogę!
Ubranie z nóg podniósłszy, otula suknią dziecię
I idzie, idzie, idzie, od kolan prawie naga; —
— Panowie! dobre panie! dawajcie co możecie! —
- Chór.** Miłości bliźniego my pełni... Do naszych, do naszych bram!..
- Rzecz.** Przez okno wyrżał panicz, — „Daj Panie zapomogę!” —
To jakaś dobra dusza, on nędzą się nie wzdraga.
Lecz, zamknął lufcik, odszedł : — patrzył na nagę nogę
Wyrzała potem pani, — wzrok spoczął na kobiecie.
I rzekła ostro; —Precz z nią! Ladaco! — To odwaga
Do okien w dzień podchodzić... Hej! wyryc wstyd na grzbiecie!
- Chór.** Miłości bliźniego my pełni... O wszystko oddamy wam!—
- Rzecz.** I plagi za swą nędzę, jak jaki dar przyjąwszy.
Odeszła, wzięwszy dziecię na ręce pokrwawione.
I, u przereźbli w rzece, zkąd brali lód, stanąwszy
Swe dziecię dó niej rzuca — niedawno urodzone.

Крыніца: Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie. Książka zbiorowa na rok 1878 /
ukł. G. Kohn. — Sambor, 1878. — S. 104-105.

Uwagi i spostrzeżenia

- * Świat kręci się i obraca lat całe miljony:
Czyż dziwna więc, że u tyłu jest mózg przewrócony.
- * Mądry na swą niemądrość narzeka i biada,
Głupi, że już mądrości zanadto posiada.
- * Gdy z sobą dwóch ludzi na kłótnią się zchodzi,
Opuszcza ich rozum i za drzwi wychodzi.
- * Swe własne poznaj błędy, wielkim stań się w domu,
A mieć swobodę będziesz, nie służąc nikomu. —
- * Kto wszedł do chramu sztuki, wiecznie w nim zostanie:
Tak wzniosłe piękno, prawda, tak zniewalasz Panie!
- * Wieszcz jak Chrystus cudodziej: umarłe z grobu budzi,
Weź mu ducha, natchnienie a jest najmniejszym z ludzi.

Крыніца: Tarnowianin: kalendarz polski, ruski, żydowski i mahometański, astronomiczno-gospodarczy i domowy wyrachowany na południk tarnowski na rok pański 1879. – Tarnów, 1878. – S. 92.

Dąb

- 1) *W naszej wiosce za mych latek
Inszy bywał ruch
I wesele i dostatek,
Kaźde dziewczce gdyby kwiatek,
Kaźdy chłopiec zuch.*

Wład. Syrokomla.

- 2) *Burzy się dziecię na starego i podły
na zacniejszego.* Izajjasz, 2.

Przed puszczą jak na straży rozsiadły szeroko
Zuchwałym pniem po ziemi, stoi dąb zielony.
Jego głowa cienista pod niebem — wysoko...
I pod dębem poeta smutnie zamyślony.

* * *

Dawniej — on widzi tutaj garsteczkę rycerza.
Twarze mężów Marsowe oświećla dzień maju.
Pierś potężna się wznosi, wolna śród pancerza.
Ich mowa jak dźwięk szablic — o przodkach, o kraju.
Wszyscy patrzą przed siebie — wyczekują sławy.
Promienny duch się zbliża. Serce silniej bije...
A zachód w słońcu pała, jak na burzę krwawy
I chmura po niebiosach obłoki swe wije.

W tem od wschodu huk, tentent... Nieprzyjaciel kroczy!
Jego hufiec bez granic — z widokresem ginie,
Tylko czoło, by olbrzym, poprzed mężnych toczy,
Jak w złocistej koronie w przywódczej drużynie.

I gromadka się zwięża... Stają obok konie.
Tylko chwila a szable w znaku krzyża błysną!
Półwieczna wojewody twarz radością płonie,
Słuchać jego instrukcyj mężowie się cisną, —
A u wroga — wesele!... On liczbą przeważny
Roi sobie zwycięstwa niechybne zaszczyty:
Wszak wpadnie mu w niewolą wódz garstki poważny,
Wódz tak sławny ze zwycięstw, setką ran okryty!
Nie bankiet więc, nie uczta, ale szął muzyki!...

A dalej, w puszczy, zamek z Wojewody żoną.
Może biedna w tej chwili doświadcza paniki,
Bo wrogów liczba taka, że tchnieniem go zwioną!

Jednak pod dębem wszyscy niewzruszeni stoją,
Bytności swej wrogowi podawają znaki...
Los wiedzą swój, lecz śmierci, mężni, się nie boją,
A ten ciągnie ochoczy, rozbitý na szlaki.

I siwy Wojewoda przemawia w te słowa:
„Król jest blisko... Niech zmyka... On dla kraju drogi...
„Wprawdzie rzadko się przed nim zginała ma głowa,
„Lecz dziś — musim za króla poledz co do nogi:
„On ocali Ojczyznę gdy z wojskiem się złączy! — —
„Jej byt wisi na włosku, gdy w róg nie zmarudzi...
„A więc bracia ochocz!... Niech naszą krew sączy:
„Na godziny dwie liczę — nas jest trzystu ludzi!... —
„Jeszcze nadto wrogowi poświęcam mój zamek:
„Tam ma żona jest droga, matka moich dzieci,
„Z nią starszy syn i dwoje niemowląt u mamek —
„To na tem wszystkim jakoś i godzin pięć zleci!” —

Rzekł i twarz ukrył w dłoniach — ha! to iza ją rosi!
I wszyscy ku przysiędze głucho w szable dzwonią
A każdy towarzysza o Pański krzyż prosi —
Ha! takie tylko piersi Ojczyznę osłonią! —

I zaczęła się walka. Trwa przez godzin cztery.
Legli wszyscy. Ostatnim padał Wojewoda.
On, gdy wybito wszystkich, wołał: — „bohaterzy! —
A wróg dodawał z żalem: „Dzielni byli! — szkoda!” —

Ledwo szedł wróg od dębu, króla wojsko wita
A z zamku Wojewody strzelają do wroga
I walka znów .. A w walce dowodzi kobieta!
I to ród Wojewody: jego Kachna droga. —

Tu noc już kryła trupy — A gdy dzień ciekawy
Okiem słońca do puszczy chciał zajrzeć gęstwiny,
W zamku wybuch... To matka, chroniąc się niesławy,
Pomnik wzniosła nad dziećmi: ich gniazda ruiny! —

Takie tu były sceny. — Dziś na dziejów karcie,
W pół zbutwiałej a napół przez myszy zjedzonej,
Dziecię zdumione czyta o Ojców swych harcie
I młodzian z tej odwagi śmieje się — „szalonej...”
— „Czy to prawda” — on ojca z ciekawością pyta,
A ojciec ramionami z lekka tylko rusza:
— „Barbarzyńcę i głupce — powiada — i kwita!
I syna precz od książki — do bióra iść zmusza.

A pod dębem znów nowa więzi oczy scena.
Tam altana jest pyszna. W niej młodzieniec drobny
Niecierpliwi się, czeka: czy przyjdzie Helena?
A to zepsucia szatan, jak anioł, nadobny.
Ona wszystkie rozkoszy zmysłowych zna sztuki.
Oddała się mu cała. On złota ma wiele,
Więc sługi są, powozy, pałace, hajduki,
Kochanki są, są wina, karty, przyjaciele.
Nawet jeszcze co więcej — urzędy, ordery
I tytuł Najstarszego u Dworu Pajaca
I ciężka zdrada kraju — zadatek karjery —
I pensja, którą za to jemu Rząd wypłaca.

I młodzian niewyspany z rozpaczy poziewa
Bo jej czeka za długo. W tem zjawił się sługa
I melduje Bakchidę... I ta wzrok olśniewa,
Ale pan jej nie czekał, to “kochanka” druga!
Zamyślił się, — a potem — wprowadzić ją każe.
Piękna była nad wyraz! Więc do nóg jej pada
I całując w spódnicy drogie antałaże,
Co zechce mu rozkazać? po francuzku bada.

Bakchida rączką drobną panicza włos gładzi
I, coś szepcząc do ucha, przyrzeka mu z cicha,
Że gdy tylko z Paryża brylanty sprowadzi,
Już pić będzie bez końca z rozkoszy kielicha,
Który ona ma zawsze dla tego, co płaci.
I młodziniec przyreka „A tu kraj zniszczony ...
W niedostataku i w nędzy swoje dzieci traci
I, niewolą sromotną od stu lat zhańbiony,

Podzwignac się nie może z powszechnej niedoli
Bo synowie — wyrodni! — wszystko zmarnowali,
Ze aż serce ich ojców po grobach gdzieś boli,
Ze rodzinne tak herby podle podeptali.

I dąb stoi przed puszczą a już schną konary.
I poeta z rozpaczą z pod dębu spogląda.
On wzgardę ma dla ludzi... Ale, pełen wiary,
Kocha kraj i dla kraju — tylko Ojców żąda! —

Крыніца: Tarnowianin: kalendarz polski, ruski, żydowski i mahometański, astronomiczno-gospodarczy i domowy wyrachowany na południk tarnowski na rok pański 1879. — Tarnów, 1878. — S. 98-101.

Tęsknota orła

Pasterz.

Bujał, szybował orzeł wysoko,
Stąpał po górach, w obłokach latał
Skrzydła na wiatry rzucał szeroko,
Dumny syn wyżyn ziemią pomiatał.
Deptał po drobnem silny sam, wielki.
Gdy spadał, ptaszki w rozpaczy drżały,
Bo zły litości nie miał kropelki,
Brzydził się słabem mieszkaniem skały. —

Pasterka.

I tyś go ujął, pasterzu młody?
Patrz jak na ręku rzuca się, miota...
Nieraz on tobie rozpedził trzody,
To, niech się w klatce więzi — niecnota!

Pastuszę.

I skłonił głowę... дума, zhańbiony.
Puścić dziób w pierze, spokojny siedzi.
Orzeł, ptak śmieszny... Gdzie jego szpony?
Spójrzysz jak w klatce na los się biedzi.

Ktoś z tłumu.

Wróbel, acz mały — o! tam on leci! —
Buńczuczne ptaszę : świergocze wciąż!
Nieśmiałość orła wróbla nie szpeci
A radość w oczkach małych mu świeci,
Prędko się zwija, rzeźki by wąż.

I orzeł w klatce, orzeł ujęty. —
I śmieszny ludziom tęskniący ptak:
On, na wyżynach, w chmurach poczęty,
Tutaj na ziemi nieśmiały tak!

Skrzydłem nie bije, nie strzępi pierza —
Czyżby już stracił władzę i ruch?
Krzywdy wszak jemu każdy domierza —
Gdzież ten królewski, potężny duch?..

Tęsknoto orła, bólu nad bole!
Tyś jest cierpieniem tysiąca dusz...
I co, że wielkość gra im czole,
Gdy ramię zsycha w zwężonem kole
I życie życia parodją już.

Крыніца: Tarnowianin: kalendarz polski, ruski, żydowski i mahometański, astronomiczno-gospodarczy i domowy wyrachowany na południk tarnowski na rok pański 1879. — Tarnów, 1878. — S. 92.

Z poezyj Wojniśława Kazimierza Sawicz–Zablockiego

1. Słowak

Tuli się Słowak, tuli do ściany
W obcej krainie obcy nieznany,
A wiatr północny, wiatr przejmujący,
Hula po burce biedaka.
Próżno głos wznosił łzawy, płaczący,
By dał przechodzień grosz zbywający,
Ale — kto wspiera Słowaka.

I smutnem okiem patrzy przed siebie
Na szybujący księżyc po niebie
I wianek drutów pod burką tuli
Biedny, oj biedny sierota.
Na jęk dziecięcia ludzie nieczuli
I z serc się nawet może wyzuli
A w kraju — w kraju... hołota!

Tam stara matka, tam ojciec stary
Żywot swój wleką spełnieni wiary
Że z zimą do — dom wróci z podróży.
Grosza na trumnę przynisie.
I, chociaż ziemi szlak zbieży duży,
Lecz Słowakowi szczęście posłuży.
A Słowak — w mieście jak w lesie!

Bo w obcym kraju obcy nieznany,
Noc przespać musi stojąc u ściany,
Chociaż mu z rynny na głowę ścieka.
Przespać ...! — Czy pies to powoli?
Bo gdy go zwietrzy, kiedy zaszczecka,

Stróż precz odpędzi – jak nie człowieka!..

Więc serce boli go, boli.

Bo w obcym kraju dziecię, sierota
Strawę gdzieś musi wyrywać z błota,
Z miejskich rynsztoków wraz z psami
Kość, to ktoś rzucił na śmiecie.

Bo próżno chodzi z swemi drutami,
Próżno o jadło przemawia łzami, —
Ludzie! Wy też tych nie chcecie!...

Więc na ulicy ukląkł wśród nocy
Pana nad pany wzywać pomocy,
Tego, co ptaszki żywi, ubiera

A w te się ozwał doń słowa:

— „Gdy nędza w kraju własnym doskwiera,
„Niechże się z wejściem w obry umiera,
„Boś Ty nie Bóg jest — Jehowa!...

„Próżno Twej łaski błagają wieki,
„Ty nas nie słyszysz !.. Czyż tak daleki?
„Lub może głos nasz nie głos Twych dzieci,
„Lecz ich obrazu jedynie...?“

Bo, gdy dla kraju słońce nie świeci,
Cóż, że się obce kraje przeleci:
Zginąć się miało — i zginie! —

Крыніца: Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie, IV Rocznik /
ukł. G. Kohn. – Sambor, 1880. – S. 104-105.

2. W kwestyi żydowskiej (epigram).

— „Wynarodowić się wprzódy — powiadasz — powinnyby żydzi“...
Inne mniemanie bym miał: — w całym zachować swe ja!
Zbyszał ludzie na cnotach?... Odstępców mój lud nienawidzi!
Złać się, jak Litwa i Ruś, z Polską zjednoczyć się ma.

Крыніца: Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie, IV Rocznik /
ukł. G. Kohn. – Sambor, 1880. – S. 106.

3. Poeta.

1.

Nie jestem dzieckiem... Lecz nieraz może
Niż wszyscy ludzie serce mam inne,
Że się o Tater skarby założę
I żem niemowlę święte, niewinne...

Wówczas mnie Anioł wodzi po raj.
Z kwiatami, z ptaszkiem rozmawiam słodko.
Piję z melodji wiecznej ruczaju
A cały wszechświat dla mnie — błyskotką...
Mogę ja z tęczy łuczek urobić.
Mogę z komety uczynić strzałę,
Mogę się niebem jak płaszczem zdobić
I z ludzi — lalki potworzyć małe...
Czy mnie co troska?... Ciało — sukmanka,
A tak subtelna, że mieszkam w niebie...
I wszystkie gwiazdy splutam do wianka,
Dla dobrej niani — Bozio! — dla ciebie...
Więc kimże jestem?... —
— Poetą! —

2.

Nie jestem orłem... Lecz, jak król ptaków,
U moich ramion dwa czuję skrzydła
I jak najchylszy lecę z rumaków
Dalej od ziemi — dalej od sidła !..
A w mojej piersi tak wiele siły
A w moich oczach tak wiele dumy,
Że wiatry dla mnie drogą czyściły,
Gdym się nad ptaszek wybijał tlumy...
Spię na obłokach... Najwyższa skała
Tylko przystanek w orlej żegludze...
Już pod nogami ziemia została,
Już strach i podziw jak mocarz budzę
I nie pytany lecę na chmury... —
Władną mą głowę obłok kołysa
I wszystko, wszystkich traktując z góry,
Wiem, że nie sięgnie strzała... Farysa!...
Więc kimże jestem?... —
— Poetą! —

3.

Nie jestem królem... Lecz, jak królowi.
Świat cały z wszystkim jest mi poddany,
Ja daję prawa!.. Nie człowiekowi,
Lecz Ludom wszystkim wkładam kajdany!
I z mego tronu świat cały sądzę...
A absolutnąż jest moja władza!... — —
Dłoń ma w rozwarte skarbca wrzeczędzie
Co tylko byt ma, wszystko, zgromadza:

Powietrza, łądy, ognie i wody!... — —
Tam i swe palmy równik powita
I góra kruszce i biegun lody, —
O czym się marzy, o czym się czyta —
Z świata, z nieświata... — Wieki — surmacze,
A tron mój — z mocarstw koron złożony,
A dwór mój — słońca, gwiazdy — siepacze,
A moje hufce — planet miliony!
Więc kimże jestem?... —
— Poetą! —

4.

Nie jestem czartem... Lecz jak szatana
Myśl ma — wszechwiedna, nieokiełznana...
Ja wiem co było, widzę co będzie,
Przedzierzgnę w różne kształty się wszędzie:
Będę kuszącym Niewiastę wężem,
Słowikiem będę rzewnie kwilącym.
Będę największym Gienjuszem — mężem
I głazem będę nic nie czującym.
Byłem przy świta pierwszym zrodzeniu —
Przy zejściu będę i po skończeniu!
Byłem przy pierwszej chwili Messjasza —
I przy Wskrzeszaniu będę Judasza!.. —
A nie ma dla mnie piersi zamkniętej —
Każdą jak kluczem nawakroś otwieram!
Mieszkam w zbrodniarza sercu i w świętej —
Z dzieckiem się rodzę, z starcem umieram!
Więc kimże jestem?... —
— Poetą! —

5.

Nie jestem Bogiem... Lecz jak Bóg Bogów
Z niczego szczegół i całość stworzę,
Później rozbiore... Chaos rozłogów
Massy, na nicość znowu rozłożę
I „stan się!” powiem — stanie się jeszcze!
A z widzi - mi - się prawo uczynię.
Warunkiem bym Wolą obwieszczę
I przodownictwo dam podłej glinie...
Ją ponad wszystko wzniosę cenniejsze,
Najszlachetniejszy kształt z niej wycisnę
I strącę potem między najmniejsze
I z kary palcem nad nią zawisnę! — —

Potworzę Ludy... A gdy ich roje
Mrówczeni gmachy siebie osłonią
Ja zburzę Ludy jak dzieło moje —
Komedią zniszczę – komedji bronią!...
Więc kimże jestem?... —
— Poetą! —

Крыніца: Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie, IV Rocznik /
ukł. G. Kohn. – Sambor, 1880. – S. 107-109.

**Dô Jôzepa Bohdana Zaleškôgô, naszôho polskôho piei,
biełoruśkaja pieja-zdôrouka wô Jêho wosiemdziesiątyja imiëniny1)**

Hej Bôjanie Wukraińskij! Hutôrku Tôbie
Ja skazaŭby, Biełôrusin, szto by była miôj ...
Tolkô ŭ naszôj chacie siêdzić u kucie
Môskalikô tuhyj2) s czêrnôj swôjej siôj!

Môskalikô tuhyj wiażec nam jazyk,
Ŭ biełoruśkôj chacie duchnuć niê dajeć ...
A chôcieŭby ja, hudar-môłôdzik,
Dla Bôhdana, Polszczy siêhnia pôhudzić.

I chôcieŭby ja sierdcê z niêdr uziac
I ŭ môich ruczênkach ŭ huślu ôbiêrnuć,
I chôcieŭby Wam pô ukon hukać:
Wam usio ôdjali – nas niê ôdôjmuć!

Ŭ biełoruśkôj chacie – ach, u muzykoŭ, –
Mnohô sierdca jêść ... pôlêpiej czêm żyta !..
Dla Bôhdana, Polszczy niê budzie tam słoŭ
Pamiêć ŭ wiek i lubka! A tôho dô syta!

Budźze wiêliczenyj, sôfôŭju – Bôjanie!
Biełôrusin ja za usiech kažu.
Jak krêściŭ Ty Polszczu, prôkrêsci, Bôhdanie!
Prihôtub' k siêbie Biełoruś môju!

Doŭho tôptôwanyj lud my nad Dźwinoju,
Twôjej Polszczy dziekij, ŭzdy niêŭzhodnyj lud,
Ruśkôju nikoli niê kriwim duszoju.
Budziem Polszczôj zaŭzdy jak byli pôsiud!

Tak hôtub'ze, Baćko! Siryx muzykoŭ.
Prihôtub' Bôjanie u hôdzinie toj:
Ŭ dômwince, kažuć, szto tôrhaje kroŭ
Kôli huknie pieja – a pieja Ty Poj3)!

Заўвагі:

1) Калі ў вершы 1870 года "Сон гудара маладога" аўтар на пісьме пазначаў такую адметнасць беларускай мовы як яканне, дык у гэтым вершы ён пазначае ня толькі яканне, але і аканне, і нават вынаходзіць дзеля гэтага амысловыя літары. Лацінка Савіча-Заблоцкага грунтуецца на польскай лацінцы, але паэт дадае некалькі адметных літараў: з французскай лацінкі – "ô" і "è", для пазначэння беларускіх гукіў "а" і "я", з расейскай кірыліцы – "ё". Для пазначэння мяккасці "б" уводзіць літару "b" па аналогіі з польскімі мяккімі ć, ń, ś і ź. Для пазначэння ж гукіў "у" нескладовае" скарыстоўвае знак "ü".

2) Жорсткі

3) "Пея-Пой" — выраз гэты ў беларускіх казках паўстае нават як імя або тытул якогасці вялікага прарока, Поя або Паяна; Баяна? (з аўтарскага тлумачэння да верша)

Крыніца: Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 93-96.

Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu

Zdrowie Narodów stanowi, zasadą się szczytuą przejęcie.

Bohdan do Niebios się piął, biorąc do pieśni Swych treść.

Rajską obdarzył je wonią. W jego obrazkach — tak święcie!

Uczcił to Naród i rzekł: — Z Nieba idąca to wieść!

Крыніца: Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 97.

Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu

Ojczy Bohdanie! Od morza do morza Polacy święcimy

Dzisiaj imienin Twych dzień. Każden wygłasza Ci cześć.

Serca na dłoniach gorących z całej Ci Polski niesiemy —

Grają potężny Ci hymn! — Długo nim ucho Twe pieść.

Крыніца: Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 98.

J. Bohdanowi Zaleskiemu

Nie tylko pieśnią Wieszcz do Ludów mawia.

On swoim życiem mówi też do ludu.

O szczęsna Polska! W niej się wciąż pojawia

Bohdan — i wciąż go ludu tłum wystawia. —

Pieśń Jego, życie — jedno pasmo cudu!

Крыніца: Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 99.

* * *

W szmerze Dźwiny zasłuchana, w białoruskim mym Dunaju,
Po kurchanach rodnych biegu, przodki zacne wywołuje.
Gdy stanęli koło syna, pyta wszystkich o los kraju,
O to pyta, jaką przyszłość Boża wola nam gotuje.

Ale usta trupów martwe — wiatr w boru tylko szumi,
Niebo w chmurach, jak przed płaczem. Wtem z kądś piosnka zalatuje,
„Niechaj brata brat pokocha, niechaj brata brat zrozumie,
Dla nas, dla was, po wiek wieków, wiek się złoty ztąd wysnuje!

Ja nie żadna topielica, nie przeklęta dusza żadna —
Duch ja Rusi tej naddźwińskiej, w pieśni sławna Horisława
Połockiego kniazia córa, Rohwołoda, wielowładna:
Rusko-lacka zgoda bratnia niech się stawia, niech się stawia!

Крыніца: Listy z Paryża II. Rzeczpospolita Trzecia we Francyi //
Chwila. — Warszawa, 1886. — № 15 (9/21 stycznia). — S. 1.

Спадчына Вайніслава Савіча-Заблоцкага

Кнігі, брашуры

1. Sawicz-Zabłocki, W. K. Prawdopodobna historia : poemat ; Dwuwiersze i ucinki / W. K. Sawicz-Zabłocki. – Warszawa : Drukarnia Jana Jaworskiego, 1871. – 114 s.
2. Sawidź-Zabłocki, W. K. Mikołaja Kopernika życie obywatelskie w Polsce / W. K. Sawidź-Zabłocki. – Wilno : Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1873. – 56 s.
3. Sawicz-Zabłocki, W. K. Kobieta : odczyt / W. K. Sawicz-Zabłocki. – Sambor : nakładem G. Kohna, 1880. – 25 s.
4. Opowiadania Imci p. Pawła Zawiszy. Serya pierwsza. Nie te czasy, nie ci ludzie. Opowiadanie pierwsze: Orłotoly i Podkońwojen czyli Połocka szlachta. (Ożenek Imci pana Szatana Starszego). — Poznań : Czcionkami i w komisie W. Simona, 1886. – 212 s.

Творы, пераклады ў зборніках, часопісах, газэтах

1. Zabłocki, W. K. Hellada / W. K. Sawicz-Zabłocki // Tygodnik Illustrowany. – Warszawa, 1870. – Seria 2. – T. 6. – № 157 (19/31 grudnia). – S. 319.
2. Zabłocki, W. K. Hebrejka / W. K. Sawicz-Zabłocki // Tygodnik Illustrowany. – Warszawa, 1871. – Seria 2. – T. 7. – № 158 (26 grudnia / 07 stycznia). – S. 12.
3. Sawicz-Zabłocki. Guadita. Ustęp z pamiętników podróży (Nowella) / Sawicz-Zabłocki // Opiekun Domowy. – Warszawa, 1871. – № 45 (27 października / 8 listopada). – S. 353-355.
4. W. S. Kilka słów o przekładzie dzieła Drapera p. t. Dzieje umysłowego rozwoju dokonany przez T. Korzona / W. S. // Przyroda i Przemysł. – Warszawa, 1872. – № 48 (15/27 listopada). – S. 577-578.
5. Sawicz-Zabłocki, W. K. Dąb gaduła / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1875. – № 43 (23 października). – S. 681.
6. Sa-Za-cki. Wyłuszczenie myśli dzieła "Die Wunden Europa's" / Sa-Za-cki // Gazeta Narodowa. – Lwów, 1876. – № 125 (1 czerwca). – S. 1 ; № 128 (4 czerwca). – S. 1-2.
7. Sulima, Janusz. Krótkie wspomnienie o Michale Bakuninie / Janusz Sulima // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 29 (15 lipca). – S. 41-42 ; № 30 (22 lipca). – S. 55-56.
8. Sawicz-Zabłocki, W. K. O Janie z Kolna, marynarzu polskim z XV wieku / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 31 (29 lipca). – S. 70-71.
9. Sawicz-Zabłocki, W. K. Na Wyszehradzie / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 32 (05 sierpnia). – S. 88-90 ; № 33 (12 sierpnia). – S. 108-109 ; № 34 (19 sierpnia). – S. 120-121 ; № 35 (26 sierpnia). – S. 136-137.
10. Sawicz-Zabłocki, W. K. Płci pięknej / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 33 (12 sierpnia). – S. 100-101.
11. Sawicz-Zabłocki, W. K. Wspomnienie z wystawy obrazów we Lwowie / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 34 (19 sierpnia). – S. 118-119 ; № 35 (26 sierpnia). – S. 137-139.
12. Sawicz-Zabłocki, W. K. Biblioteki polskie i Moskale / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 37 (09 września). – S. 161-163.
13. Sawicz-Zabłocki, W. K. Biblioteki polskie i Moskale / W. K. Sawicz-Zabłocki // Gazeta Narodowa. – Lwów, 1876. – № 208 (12 września). – S. 1-2.

14. Sawicz-Zabłocki, W. K. "Złe ziarno". Komedja w 3 aktach Kazimierza Zalewskiego / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 41 (07 października). – S. 239-240.
15. Sawicz-Zabłocki, W. K. "Władysław II czeski, królem polskim: Ustęp z dziejów czesko-polskich". Napisał dr. Anatol Lewicki, profesor gimnazjalny w Przemyślu, Przemyśl, 1876 / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 42 (14 października). – S. 250-251.
16. Sawicz-Zabłocki, W. K. August Bielowski / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 43 (21 października). – S. 263-264 ; № 44 (28 października). – S. 278-279.
17. Sawicz-Zabłocki, W. K. Teofil Lenartowicz (z powodu dzieła "Wybór poezji" Teofila Lenartowicza. Kraków, nakładem autora, w drukarni Wl. L. Anczyca i spółki, 1876, in 4to) / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 48 (25 listopada). – S. 348-350 ; № 49 (02 grudnia). – S. 364-365 ; № 50 (09 grudnia). – S. 380-381 ; № 51 (16 grudnia). – S. 396-397 ; № 52 (23 grudnia). – S. 412-414.
18. Sawicz-Zabłocki, W. K. Teatr lwowski. "Emigracja chłopska" Wład. Ludwika Anczyca obraz ludowy w 5 aktach, 6 odstępach / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1876. – № 50 (09 grudnia). – S. 383.
19. Sa-Za-cki. "Oeuvres choisies de Kristien Ostrowski". Paris, chez A. Lemerre. 1876 / Sa-Za-cki // Ruch Literacki. – Lwów, 1877. – № 1 (01 stycznia). – S. 11-12.
20. Sawicz-Zabłocki, W. K. Wydawnictwo książek polskich Reńskiego Towarzystwa misyjnego (protestanckiego) / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1877. – № 4 (20 stycznia). – S. 60-61.
21. Sawicz-Zabłocki, W. K. Hr. Aleksandra Fredry ojca "Wielki człowiek do małych interesów", komedja w 5 aktach prozą / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1877. – № 4 (20 stycznia). – S. 62-63.
22. Sawicz-Zabłocki, W. K. Dr. Szymon Syrski i jego odczyty w sali ratuszowej lwowskiej p. t. : Podróż naokoło ziemi / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1877. – № 5 (27 stycznia). – S. 76-77 ; № 6 (03 lutego). – S. 91-92.
23. Sawicz-Zabłocki, W. K. "Cztery Fantazje", napisał Feodor Jeske-Choiński. Odbitka z „Warty”. W Poznaniu, w komisje Władysława Simona. 1876 / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch literacki. – Lwów, 1877. – № 8 (17 lutego). – S. 125-126.
24. Sawicz-Zabłocki. My zawsze ci sami! Obrazki z przeszłości / Sawicz-Zabłocki // Przyjaciół domowy. – Lwów, 1877. – № 12 (15 czerwca). – S. 90-93 ; № 13 (01 lipca). – S. 97-101.
25. Sawicz-Zabłocki, W. K. Władysław Maurycy Drużbacki / W. K. Sawicz-Zabłocki // Przyjaciół domowy. – Lwów, 1877. – № 16 (15 sierpnia). – S. 121-122.
26. Sawicz-Zabłocki, W. K. Socjalizm, komunizm, nihilizm / W. K. Sawicz-Zabłocki // Przyjaciół domowy. – Lwów, 1877. – № 17 (01 września). – S. 131-134.
27. Sawicz-Zabłocki, W. K. Ksiądz Maciej Kazimierz Wołoncewski, zwany "Ksiądz Maciek" / W.K. Sawicz-Zabłocki // Przyjaciół domowy. – Lwów, 1877. – № 18 (15 września). – S. 137-139.
28. Sawicz-Zabłocki, W. K. Józef Supiński / W. K. Sawicz-Zabłocki // Przyjaciół domowy. – Lwów, 1878. – № 1 (1 stycznia). – S. 1-4 ; № 2 (15 stycznia). – S. 9-12.
29. Sawicz-Zabłocki, W. K. Peryplus Hannona (rzecz pisana podług dzieł pp. E. Chartona i Gosselina) / W. K. Sawicz-Zabłocki // Ruch Literacki. – Lwów, 1878. – № 19 (11 maja). – S. 299-300 ; – № 20 (18 maja). – S. 313-314 ; – № 21 (25 maja). – S. 330-331.

30. Sawicz-Zabłocki, W. K. Książd Maciej Kazimierz Wołoncewski, zwany "Książd Maciek" / W. K. Sawicz-Zabłocki // Lech. – Poznań, 1878. – № 25 (22 czerwca). – S. 197-198 ; № 26 (29 czerwca). – S. 203-204.
31. Sa-Za, W. K. Wiedza, źródła jej i charakter. II / W. K. Sa-Za // Gwiazda. – Tarnów, 1878. – № 6 (19 października). – S. 61-62.
32. Sawicz-Zabłocki, W. K. Uwagi i spostrzeżenia / W. K. Sawicz-Zabłocki // Tarnowianin: kalendarz polski, ruski, żydowski i mahometański, astronomiczno-gospodarczy i domowy wyrachowany na południk tarnowski na rok pański 1879. – Tarnów, 1878. – S. 92.
33. Sawicz-Zabłocki, W. K. Dąb. Wiersz / W. K. Sawicz-Zabłocki // Tarnowianin: kalendarz polski, ruski, żydowski i mahometański, astronomiczno-gospodarczy i domowy wyrachowany na południk tarnowski na rok pański 1879. – Tarnów, 1878. – S. 98-101.
34. Sawicz-Zabłocki, W. K. Tęsknota orła. Wiersz / W. K. Sawicz-Zabłocki // Tarnowianin: kalendarz polski, ruski, żydowski i mahometański, astronomiczno-gospodarczy i domowy wyrachowany na południk tarnowski na rok pański 1879. – Tarnów, 1878. – S. 101-102.
35. Sawicz-Zabłocki, W. K. Z księgi epigramatów (Do Agatona Gillera. Epigram. Do Władysława. Do młodego poety. Byt mojej Ojczyzny. Przednia Polski potrzeba. Do Symeona, Święta Karlińskiego ofiara. Do pewnego namiętnego polskiego historyka. Dzieje Polski) / W. K. Sawicz-Zabłocki // Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie. Książka zbiorowa na rok 1878 / ukł. G. Kohn. – Sambor, 1878. – S. 103-104.
36. Sawicz-Zabłocki, W. K. Z księgi poezji "Wojniśławowie" (Śpiewam ci królu. Bóg ojcem, ziemia matką) / W. K. Sawicz-Zabłocki // Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie. Książka zbiorowa na rok 1878 / ukł. G. Kohn. – Sambor, 1878. – S. 104-105.
37. Sawicz-Zabłocki, W. K. Kobieta. Odczyt na cel dobroczynności miany w salonie hr. P. w Baden-Baden / W. K. Sawicz-Zabłocki // Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie, IV Rocznik / ukł. G. Kohn. – Sambor, 1880. – S. 36-59.
38. Sawicz-Zabłocki, W. K. Z poezji Wojn. Kaz. Sawicza-Zabłockiego (Słowak. W kwestyi żydowskiej (epigram). Poeta) / W. K. Sawicz-Zabłocki // Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie, IV Rocznik / ukł. G. Kohn. – Sambor, 1880. – S. 104-109.
39. Sawicz-Zabłocki, W. K. Uczone kobiety. Karolina Lukrecya Herszelówna / W. K. Sawicz-Zabłocki // Dwutygodnik dla Kobiet. – Poznań, 1881. – № 15 (16 kwietnia). – S. 138-139 ; № 16 (30 kwietnia). – S. 151-153.
40. Nadbużanin. Obchód 19 rocznicy styczniowego powstania w Paryżu / Nadbużanin // Kurjer Paryzki. – Paryż, 1882. – №10 (1 lutego). – S. 5-7.
41. Ruch Białoruski // Kurjer Paryzki. – Paryż, 1882. – №13 (15 marca). – S. 3-4.
42. Zabłocki, W. K. Hebrejka / W. K. Zabłocki // Żydzi w poezji polskiej. Głosy poetów o Żydach / zestawił Wł. Bełza. – Lwów, 1883. – S. 60.
43. Sawicz-Zabłocki, W. K. Kapelusik, nowelka / W. K. Sawicz-Zabłocki // Moda. – Warszawa, 1884. – № 2 (3/15 stycznia). – S. 10 ; № 3 (20 stycznia /1 lutego). – S. 10.
44. Sawicz-Zabłocki, W. K. Salon Paryzki 1885 / W. K. Sawicz-Zabłocki // Świt. – Warszawa, 1885. – № 23 (28 maja/9 czerwca). – S. 183-184 ; № 24 (4/16 czerwca). – S. 191-192.
45. Zawisza, Paweł. Opowiadanie 1sze. Orłoloty i Podkońwojen, czyli Połocka szlachta (Ożenek Imci Pana Szatana Starszego) / Paweł Zawisza // Warta. – Poznań, 1885. – № 562 (5 kwietnia). – S. 5209-5211 ; № 563 (12 kwietnia). – S. 5217-5219 ; № 564

- (19 kwietnia). – S. 5227-5229 ; № 565 (26 kwietnia). – S. 5235-5237 ; № 566 (3 maja). – S. 5243-5245 ; № 567 (10 maja). – S. 5251-5253 ; № 568 (17 maja). – S. 5260-5262 ; № 569 (24 maja). – S. 5269-5272 ; № 570 (31 maja). – S. 5277-5279 ; № 571 (7 czerwca). – S. 5284-5286 ; № 572 (14 czerwca). – S. 5293-5295 ; № 573 (21 czerwca). – S. 5299-5301 ; № 574 (28 czerwca). – S. 5307-5309 ; № 575 (5 lipca). – S. 5316-5318 ; № 576 (12 lipca). – S. 5325-5327 ; № 577 (19 lipca). – S. 5332-5334 ; № 578 (26 lipca). – S. 5339-5341 ; № 579 (2 sierpnia). – S. 5347-5349 ; № 580 (9 sierpnia). – S. 5357-5359 ; № 581 (16 sierpnia). – S. 5364-5367 ; № 582 (23 sierpnia). – S. 5372-5374 ; № 583 (30 sierpnia). – S. 5380-5382 ; № 584 (6 września). – S. 5387-5389 ; № 585 (13 września). – S. 5395-5397 ; № 586 (20 września). – S. 5403-5405 ; № 587 (27 września). – S. 5411-5413 ; № 588 (4 października). – S. 5420-5422 ; № 589 (11 października). – S. 5428-5430 ; № 590 (18 października). – S. 5436-5438 ; № 591 (25 października). – S. 5444-5446 ; № 592 (1 listopada). – S. 5452-5454 ; № 593 (8 listopada). – S. 5460-5462 ; № 594 (15 listopada). – S. 5470-5471.
46. Z Paryża. (Korespondencya "Chwili") 6 października // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 8 (27 września/9 października). – S. 2.
47. Z Paryża. (Korespondencya "Chwili") 6 października. (Tryumf reakcyonistów) // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 9 (28 września/10 października). – S. 1-2.
48. Z Paryża. (Korespondencya "Chwili") 7 października // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 10 (30 września/12 października). – S. 1-2.
49. Z Paryża. (Korespondencya "Chwili") 13 października. (Wyjaśnienie sytuacji) // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 15 (5/17 października). – S. 1-2.
50. Z Paryża. (Korespondencya "Chwili") 20 października. (Odwet republikański) // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 22 (14/26 października). – S. 1-2.
51. Sulima, W.K. Listy z Paryża I / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1885. – № 59 (28 listopada/10 grudnia). – S. 1 ; № 60 (29 listopada/11 grudnia). – S. 2.
52. Sulima, W.K. Listy z Paryża II. Rzeczpospolita Trzecia we Francji / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 12 (6/18 stycznia). – S. 1 ; № 13 (7/19 stycznia). – S. 1 ; № 14 (8/20 stycznia). – S. 1 ; № 15 (9/21 stycznia). – S. 1.
53. Sulima, W.K. Listy z Paryża IV. Ojcowie i dzieci / W.K. Sulima // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 53 (13/25 marca). – S. 5-6.
54. Józef Bohdan Zaleski // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 55 (27 marca/8 kwietnia). – S. 12-13.
55. Z Paryża. Sprawa Eufrazyi Mersier // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 59 (29 maja/10 czerwca). – S. 4-5.
56. Niemcy rzeczywiste. (L'Allemagne telle quelle est, par Jacques Saint-Cére – Paris – Ollendorff editeur) (Korespondencyą „Chwili” z Paryża) // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 70 (10/22 lipca). – S. 9-10.
57. Cele rosyjskie // Chwila. – Warszawa, 1886. – № 80 (25 września/7 października). – S. 2.
58. Cele rosyjskie // Gonic Wielkopolski. – Poznań, 1886. – № 237 (16 października). – S. 2-3.
59. Родзевич, Мария. Декабрьская ночь: Картинка / Мария Родзевич ; пер. с польск. В. К. Савича-Заблоцкого // Звезда. – Санкт-Петербург, 1891. – № 51-52. – С. 1240-1242.

60. Родзевич, Мария. Знахарь: Картинка / Мария Родзевич ; пер. с польск. В. К. Савича-Заблоцкого // Звезда. – Санкт-Петербург, 1892. – № 1. – С. 13-16.
61. Савич-Заблоцкий, В. К. Александр Ходзько / В. К. Савич-Заблоцкий // Славянское обозрение. – Санкт-Петербург, 1892. – № 3 (март). – С. 447-449.
62. Косякевич, Винцент. Бембо. Новелла / Винцент Косякевич ; пер. с польск. В. К. Савича-Заблоцкого // Звезда. – Санкт-Петербург, 1892. – № 13. – С. 343, 346-348.
63. Савич-Заблоцкий, В. К. Счастливейшая Марыся / В. К. Савич-Заблоцкий // Благовест. – Санкт-Петербург, 1892. – № 41. – С. 1452-1472.
64. Zabłocki, W. K. Hebrejka / W. K. Zabłocki // Żydzi w poezji polskiej. Głosy poetów o Żydach / zestawił Wł. Bełza. – Wyd. 2-e. – Łwów, 1906. – S. 44.

Творы ў рукапісах

1. Савич-Заблоцкий, В. К. Белорусские песни. Сонъ гударя молодого, 20 июня 1870 // Vilnius universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 48 (Autografai). B. 32837 (307). 4 Lap.
2. Sawicz-Zabłocki, W. K. Polski śpiew Mignonowy // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 14v.
3. Sawicz-Zabłocki, W. K. W przedświciu // Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 11-13.
4. Sawicz-Zabłocki, W. K. Stance poety dla lubej // Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 13-14r.
5. Sawicz-Zabłocki, W. K. Matka – Obywatelka // Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 14v.
6. Sawicz-Zabłocki, W. K. Epigrammaty z Martialisa (Arria. O Gemellu i Maronilli. Do Aelii) // Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7197/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 14v.
7. Sawicz-Zabłocki, W. K. Powieść mych czasów // Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 7198/II (Z papierów Bronisława Gubrynowicza). K. 1-10.
8. Sawicz-Zabłocki, W. K. Pierwsze wiadomości o Słowianach w arabskiej literaturze // Biblioteka Naukowa PAU i PAN. Kraków. Rkp. 1412 (Rozprawy i opracowania historyczne). K. 267.
9. Sawicz-Zabłocki, W. K. Dziwni czytelnicy Kraszewskiego // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 4834/II (Dziwni czytelnicy Kraszewskiego obrazek skreślony dla Ig. Kraszewskiego w dniu jego urodzin dnia 26 lipca 1877 r.). K. 1-15.
10. Sawicz-Zabłocki, W. K. Nie te czasy, nie ci ludzie. Opowiadania Pawła Zawiszy // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 7922/III (Wiersze i drobne utwory prozą przesyłane Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu w latach 1863-1886). K. 170-184 (змяшчае уступ, старонкі 1-2, 5-18, 181-188 апавядання і зацемкі аб мове творца)
11. Sawicz-Zabłocki, W. K. Nie te czasy, nie ci ludzie. Opowiadania Pawła Zawiszy // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6031/IV (Z korespondencji J. I. Kraszewskiego 1837-1888 rozmaite załączniki powyjmowane przez Al. Jelskiego, uporządkowane chronologicznie w Bibliotece w grudniu 1901). K. 262 (змяшчае старонкі 3-4 апавядання, перададзенья Ю. І. Крашэўскаму асобна)

12. Sawicz-Zabłocki, W. K. Dô Jôzepa Bohdana Zaleskôgô, naszôho polskôho piej, biełoruškaja pieja-zdôroũka wô Jêho wosiemdziesiątyja imiêniŋy // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 93-96.
13. Sawicz-Zabłocki, W. K. Zdrowie Narodów stanowi ... // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 97.
14. Sawicz-Zabłocki, W. K. Ojczyźnie Bohdanie! Od morza do morza ... // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 98.
15. Sawicz-Zabłocki, W. K. Nie tylko pieśnią Wieszczy ... // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 9191/III (Adresy zbiorowe, listy i wiersze nadesłane Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu na jubileusz 80. rocznicy urodzin i imienin w 1882 r. T.5, Życzenia nadesłane z Paryża i całej Francji. T. 1). K. 99.
16. Sawicz-Zabłocki, W. K. Stefanowi Szolcowi Rogozińskiemu, naczelnikowi pierwszej polskiej eksploracyjno-naukowej wyprawy do środkowej Afryki 1882 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 02486 (Zbiór różnych wierszy drobnych, głównie z okresu emigracji po 1831). K. 1-40.
17. Sawicz-Zabłocki, W. K. Epigramatów więź (Uwagi, dwuwiersze i ucinki) // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 01628. K. 16-120.
18. Sawicz-Zabłocki, W. K. Autobiografia // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 1-12.
19. Sawicz-Zabłocki, W. K. Milotchka // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 13-32.
20. Sawicz-Zabłocki, W. K. Karmelki, zbiór wierszy // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 33-108.
21. Sawicz-Zabłocki, W. K. Przechadzka wieczorna // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 109-160.
22. Sawicz-Zabłocki, W. K. Książę Janusz i Cezar Sulima // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 161-188.
23. Sawicz-Zabłocki, W. K. Zjadły myszy Popiela // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 189-236.
24. Grabbe, Ch. D. Teodor książę gocki, tragedia w 5 aktach. Przeł. z niem. W. K. Sawicz-Zabłocki // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 237-316.
25. Sawicz-Zabłocki, W. K. Historia Księstwa Połockiego // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 461-480.
26. Sawicz-Zabłocki, W. K. Miscellanea historyczno-filologiczne // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 481-504.

27. Sawicz-Zabłocki, W. K. List otwarty w sprawie aliansu francusko-rosyjskiego // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 559-574.
28. Sawicz-Zabłocki, W. K. Uwagi o rocznicy styczniowej // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 121 (Wojniśław Kazimierz Zabłocki. Drobne pisma filologiczne i literackie). S. 575-604.
29. Zawisza, Paweł. Epigramatów więź // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 137 (Miscellanea literackie). S. 933-1118.
30. Zawisza, Paweł. Notizen über die Schweiz, zeszytów 2 // Biblioteka Polska w Paryżu. Paryż. Rkp. 137 (Miscellanea literackie). S. 933-1118.

Творы, згаданыя аўтарам, але не адшуканыя

1. Śpiewnik Pończański // Prawdopodobna historia. – Warszawa, 1871. – S. II (бел.)
2. Listy Prowincjała do Prowincjałki // Prawdopodobna historia. – Warszawa, 1871. – S. 83.
3. Draper, J. W. Historia umysłowego rozwoju Europy. Przeł. z franc.* W. K. Sawicz-Zabłocki // Kurjer Warszawski. – Warszawa, 1871. – № 143 (19 czerwca/1 lipca). – S. 2.
4. Kopernik: dramat w 4 aktach // Mikołaja Kopernika życie obywatelskie w Polsce. – Wilno, 1873. – S. 5.
5. Краткий очерк жизни Николая Коперника // Микоłaja Коперника życie obywatelskie w Polsce. – Wilno, 1873. – S. 5.
6. Traktat o języku Białoruskim (Krywickim) // Mikołaja Kopernika życie obywatelskie w Polsce. – Wilno, 1873. – S. 56.
7. Zamach rządu na naród czyli Karakasow zwany Karakozowem i sprawa jego // List do J. I. Kraszewskiego, 30 października 1878. K. 23r.
8. Modlitewnik // Kurjer Paryżki. – Paryż, 1882. – №13 (15 marca). – S. 3. (бел.)
9. Historia Święta // Kurjer Paryżki. – Paryż, 1882. – №13 (15 marca). – S. 3. (бел.)
10. Jeszcze Polska nie zginęła, róki Rossya żyje // Новое время. – Санкт-Петербург, 1891. – №5516 (9/21 июля). – С. 2.

Лісты

1. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy (10) do J. I. Kraszewskiego, 1871-1881 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 6544/IV (Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z lat 1863-1887. T.84). K. 13-33.
2. Савич-Заблоцкий, В. К. Письмо А. Н. Пыпину, 12 апреля 1871 // Отдел рукописей Российской национальной библиотеки. Санкт-Петербург. Ф. 621 (Пыпин Александр Николаевич). № 745. 2 л.
3. Сулима-Савич-Заблоцкий, В. К. Письмо М. М. Стасюлевичу, 10 (22) октября 1873 // Рукописный отдел Института русской литературы РАН. Санкт-Петербург. Ф. 293 (Стасюлевич Михаил Матвеевич (1826-1911), публицист, историк). Оп. 1. Ед. хр. 1396.

* – Як адзначаў сам Савіч-Заблоцкі, ягоны пераклад выкананы з французскага выдання *Histoire du développement intellectuel de l'Europe* / par J. W. Draper, ... ; traduction de l'anglais par L. Aubert... (Paris), 1868. Тлумачылася гэта тым, што арыгінальнае выданне было для яго недаступным.

4. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do S. Buszczyńskiego, 13 czerwca 1876 // Biblioteka Naukowa PAU i PAN. Kraków. Rkp. 2064 (Korespondencja Stefana Buszczyńskiego. T.2).
5. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy (3) do T. Żulińskiego, 1876 // Biblioteka Jagiellońska. Kraków. Rkp. 11712/III (Fragment korespondencji rodziny Żulińskich z lat 1863-1891. T. 4). K. 76-80.
6. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. K. Szujskiego, 1877 // Biblioteka Zakładu narodowego im. Ossolińskich. Wrocław. Rkp. 12185/II (Listy różnych osób do Józefa Szujskiego z lat 1869-1880). S. 101-104.
7. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy (2) do T. A. Lenartowicza, 1877 // Biblioteka Naukowa PAU i PAN. Kraków. Rkp. 2028 (Korespondencja Teofila Lenartowicza. T.7). K. 324-326.
8. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy do A. Gillera, 1878-1885 // Biblioteka Naukowa PAU i PAN. Kraków. Rkp. 6415 (Korespondencja Agatona Gillera z lat 1866-1887).
9. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do J. Działyńskiego, 3 grudnia 1879 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. AB 214 (Administracja Biblioteki). K. 20-21.
10. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy (15) do L. Niedźwieckiego, 1881-1885 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 02411/1 (Listy do L. Niedźwieckiego od następujących: Z-Ż. T. 1). K. 1-23.
11. Sawicz-Zabłocki, W. K. Dopisy (2) M. Hórnikovi, 1881-1882 // Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR. Praha. Rkp. T-A 400 (Michał Hórnik – materiały z osobni pozůstalosti). № 1650-1651.
12. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do L. Niedźwieckiego, 5 listopada 1883 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 01628 (Epigramatów więź). K. 11-16.
13. Sawicz-Zabłocki, W. K. List do L. Niedźwieckiego, 20 listopada 1885 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. AB 043 (Listy Leonarda Niedźwieckiego do Zygmunta Celichowskiego). K. 28-29.
14. Савіч-Заблоцкі В. К. Листы (4) до М. П. Драгоманова, 1886 // Центральний державний історичний архів України. Львів. Ф. 663 (Павлик Михайло (1853–1915), публіцист, письменник). Оп. 2. Спр. 82.
15. Сулима-Савич-Заблоцький В. К. Лист до І. Я. Франка, 29 листопада 1886 // Відділ рукописних фондів Інституту літератури НАН України. Київ. Ф. 3 (Франко Іван Якович (1856–1916)). Спр. 1608. С. 447-449.
16. Сулима-Савич-Заблоцький В. К. Лист до І. Я. Франка, 23 січня 1887 // Відділ рукописних фондів Інституту літератури НАН України. Київ. Ф. 3 (Франко Іван Якович (1856–1916)). Спр. 1615. С. 653-654.
17. Савич-Заблоцкий В. К. Прошение к виленскому генерал-губернатору И. С. Каханаву, 8 (20) июля 1887 // Lietuvos valstybes istorijos archyvas. Vilnius. F. 378 (Vilniaus, Kauno ir Gardino generalgubernatoriaus kanceliarija). PS (Politinis skyrius). 1887 m. B. 93. L. 8-8b.
18. Савич-Заблоцкий В. К. Прошение к посланнику в Брюсселе Л. П. Урусову, 3 (15) октября 1887 // Lietuvos valstybes istorijos archyvas. Vilnius. F. 378 (Vilniaus, Kauno ir Gardino generalgubernatoriaus kanceliarija). PS (Politinis skyrius). 1887 m. B. 93. L. 11-11b.
19. Połocki, Gawryło. Listy (7) do L. Niedźwieckiego, 1888-1889 // Biblioteka Kórnicka PAN. Kórnik. Rkp. 02388 (Listy do J. M. Hoene-Wrońskiego i różnych w jego sprawach (1830-1892). T. 4).
20. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy (2) do S. Gillera, 1889 // Gminna Biblioteka Publiczna w Opatówku. Opatówek. Depozyt dokumentów rodziny Gillerów. № 76-77.

21. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy (2) do W. Nałkowskiego, 1890-1891 // Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 14902/IV (Korespondencja Wacława Nałkowskiego. T. 2). K. 64-69.
22. Sawicz-Zabłocki, W. K. Listy (2) do J. Karłowicza, 1890-1891 // Lietuvos valstybes istorijos archyvas. Vilnius. F. 1135 (Vilniaus mokslo bičiulių draugija). Ap. 10 (Jano Karlovičiaus fondas). B. 115. L. 137-138, 153-156.
23. Савич-Заблоцкий, В. К. Письма (2) П. А. Кулаковскому, 1891 // Рукописный отдел Института русской литературы РАН. Санкт-Петербург. Ф. 572 (Кулаковский Платон Андреевич (1848-1913), славист). Оп. 1. Ед. хр. 213.
24. Савич-Заблоцкий В. К. Прощение к правителю канцелярии виленского генерал-губернатора М. С. Гололобову, 25 сентября 1891 // Lietuvos valstybes istorijos archyvas. Vilnius. F. 378 (Vilniaus, Kauno ir Gardino generalgubernatoriaus kanceliarija). PS (Politinis skyrius). 1887 m. B. 93. L. 33-33b.
25. Савич-Заблоцкий В. К. Письмо И. П. Корнилову, 1891 // Отдел рукописей Российской национальной библиотеки. Санкт-Петербург. Ф. 377 (Корнилов Иван Петрович). №1078. Л. 1-1 об.
26. Савич-Заблоцкий В. К. Визитная карточка, 21 декабря 1891 // Отдел рукописей Российской национальной библиотеки. Санкт-Петербург. Ф. 777 (Тиханов Павел Никитич). №873. Л.1 об.
27. Sawicz-Zabłocki, W. K. Wizytówka, 1892 // Biblioteka Narodowa. Warszawa. Rkp. 9509/IV (Korespondencja Zenona Przesmyckiego w sprawie spuścizny po Hoene Wrońskim. T. 3).

Змест

Радавод	3
Маёмасць	7
Дзяцінства і юнацтва	10
Санкт-Петэрбург, Вільня, Варшава	14
Львоў, Тарнаў, Кракаў	22
Гасцешын, Рапэрсвіль, Мюнхен	37
Парыж, Брусэль	43
Вільня, Губіна, Мінск	65
Санкт-Петэрбург	69
Некалькі рысак да партрэту	71
Спіс літаратуры і крыніц	74
Выбраныя вершы Вайніслава Савіча-Заблоцкага	80
Спадчына Вайніслава Савіча-Заблоцкага	113